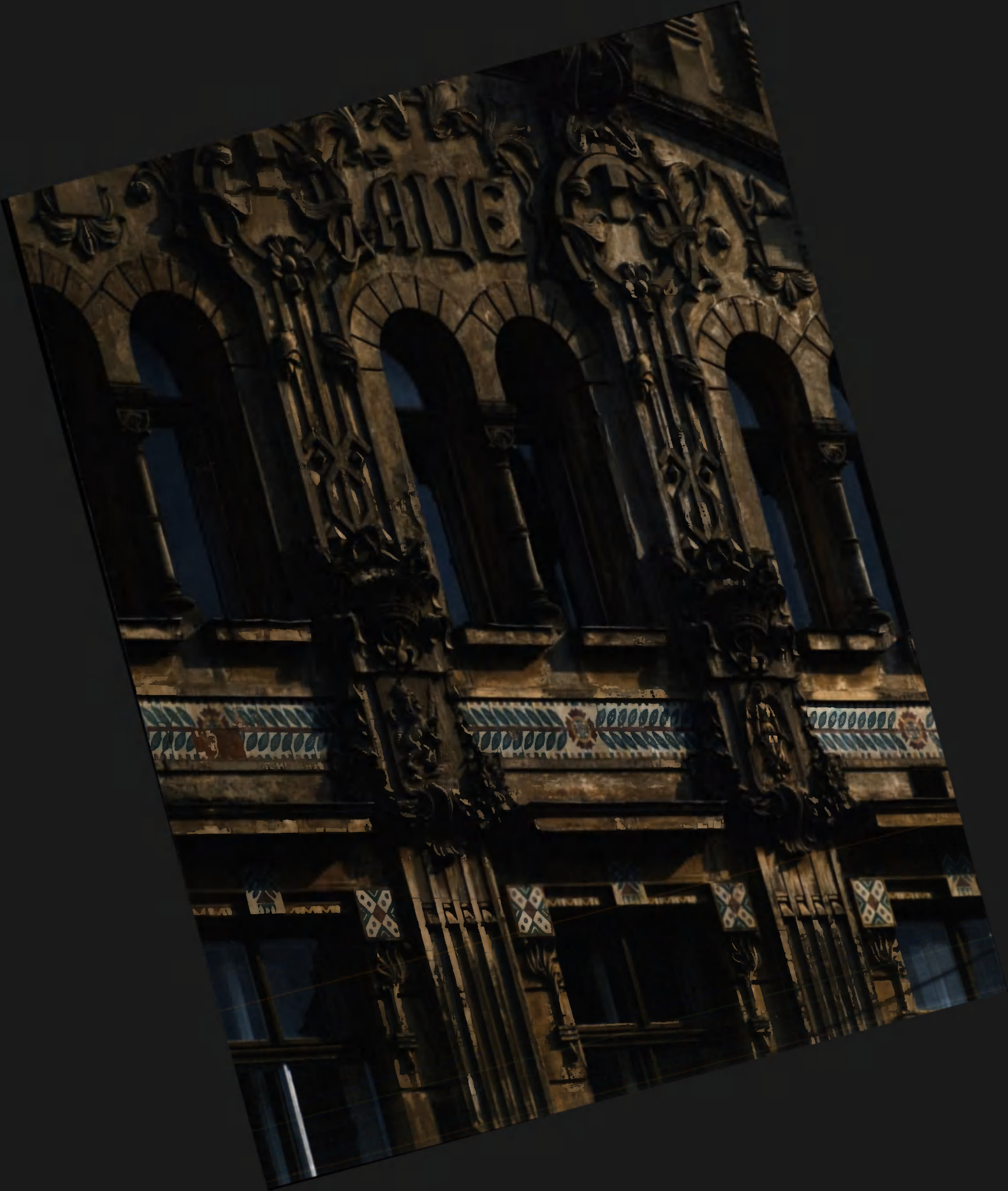

Ігор Жук

**ЛЬВІВ ЛЕВИНСЬКОГО:
МІСТО І БУДІВНИЧИЙ**

Ігор Жук
ЛЬВІВ ЛЕВИНСЬКОГО:

МІСТО І БУДІВНИЧИЙ

УДК 72(084.1)
ББК 85.11я6
ЛЗ6

Альбом

Переклад на англійську *Мішель Голдгабер та Марії Гудь*
Фотографії *Ігоря Жука та Зої Тютюнник* (с. 133, № 5; с. 129, № 4)
Комп'ютерно-графічне опрацювання карти Львова *Віктора Турчина* (с. 160–161)

Альбом видано за підтримки

Жук І.

ЛЗ6 Львів Левинського: місто і будівничий: альбом / Ігор Жук. – К.: Грані-Т, 2010. 184 с., іл.
ISBN 978-966-465-322-7

Годі уявити Львів без Івана Левинського – провідного будівельного підприємця Галичини межі XIX–XX століть, фабриканта, архітектора, професора, громадського діяча, філантропа. Робітники називали його «Серденьком» (так він любляв звертатися до людей), а фахівці порівнювали з Карнегі й Нобелем – за масштабами діяльності. Він залишив по собі десятки зручних, практичних і водночас мистецьки довершених будівель, які донині є окрасою Львова, в яких і тепер приємно жити, працювати, відвідувати їх.

Однак для більшості сучасників Іван Левинський, на жаль, залишається маловивченою зіркою на небосхилі української технічної й художньої культури. виправити таку кричущу несправедливість покликаний цей альбом, у якому оповідається про славного будівничого та його найкращі творіння.

УДК 72(084.1)
ББК 85.11я6

P IX
50181

ISBN 978-966-465-322-7

© «Грані-Т», майнові права, 2010

2013/3	Alisher Navoiy
21/2	nomidagi
	O'zbekiston MK

Тарас Возняк Великий будівничий Іван Левинський

Для того, щоб зрозуміти природу пошуків чи не кожного з великих будівничих, потрібно, принаймні, осмислити природу будування – суть помешкання, дому, гільниці, міста, села. Адже кожен великий будівничий творить, улягаючи якомусь будівельному чуттю. Саме вона робить простір помешкання таким, що його може обжити людина, родина, громада. Бо ж є будівлі, в які людина залегве вживається – і живе в них відчужено. Вони для неї холодні й незручні. Натомість є інші – в яких хочеться жити. І це не обов'язково нові споруди – просто вони відповідають людській природі та людським уявленням про помешкання, будинок і поселення.

Якщо осмислювати природу будування вже зовсім доглибинно, то розпочинається воно з людини та її внутрішнього вистрою. Будування людини, яке називається вихованням, пов'язане зі світом, в якому їй доводиться жити – зокрема і світом, твореним самою людиною – її інструментами, речами, одягом, помешканнями, містами, країнами зрештою.

Будівлі, які формують гармонійну людину, дано споруджувати не всім. Так само, як і будувати чи виховувати людину. Тільки великим будівничим. Вони можуть звести один будинок для своєї родини. А можуть розбудувати ціле місто. Ба більше – істотно вплинути на природу забудови світу.

Нам йдеться про природу житла і її відповідність людині. Але що ж таке – «відповідність»? Значною мірою вона суголосна з поняттям «краси». Утилітарні речі в очах людини неодмінно стають красивими. А некрасиві – відповідно – погано о-своєвані людиною. Ця думка стара, як світ. Однак за кожної епохи вона оживає по-новому.

Я спробую осмислити інтецію одного з великих будівничих мого міста – міста Львова – Івана Левинського. Дивлячись на його будівлі й на його постать на світлині, бачиш певний дисонанс. Він – сама солідність старого світу. Світу, який не знає багатьох жажливих речей, властивих як природі світу, так і природі самої людини. Його життя розпочалося 6 липня 1851 р. у старосвітській Галичині, чи, точніше, Koenigreich Galizien und Lodomerien – Королівстві Галичини та Володимирії – найбільшому коронному краї Австро-Угорської імперії – у містечку Долина на Станіславівщині. А помирає він разом з тим добротним старим світом, точнісінько тоді, коли цей світ розбивається на друзки – 4 липня 1919 р. у Львові – місті, якому саме Левинський надав його сьогоденішнього маєстату. Він жив у період найбільшого розквіту міста – тоді, коли воно з глибокої австрійської провінції, затьмаривши королівський Краків, перетворилося на правдиву столицю. Дотепер, на відміну від Кракова – одвічного конкурента Львова, – воно вражає імперським розмахом своєї архітектоніки. А водночас є милим та приємним для життя. У Львові, як то кажуть, «дається жити». Навіть попри те, що він далеко від рік, які злагоджують сприйняття кожного міста, Львів усе ж має свій м'який шарм.

Великою загадкою всіх будівничих цього міста є те, як їм вдалося поєднати імперську претензію і милу затишність. Не всім містам і не всім будівничим це під силу. З тих міст, які знаю, це вдалося Празі, але не Будапешту, вдалося Вільнюсу, але не Варшаві, чи тому, що від неї залишилося. Зрештою – все це справи суб'єктивні. А може, й ні.

Дивне співпадіння – Левинський народився 1851 р., коли у Лондоні проходила Всесвітня виставка, яку огразу називали Великою. Вона мала показати останні досягнення тогочасної індустрії, особливо в царині дизайну і будівництва. Насправді ж вона виявилась виставкою того, що не мало право на існування, і що не надавалося до того, щоб ним користуватися чи в ньому мешкати. Представлені речі були переобтяжені диким декоративізмом, понівечені масовим виробництвом, яке крало форми в речей ручної роботи, й ті губили як свою функціональність, так і форму. Це було свідченням кризи – людина втрачала сенс вживання речей і проживання в помешканнях. Міста, як от тогочасний Лондон, перетворилися на велетенські кошари для людей.

Своїм успіхом у в-будуванні споруд у ландшафт старого, ще ренесансного, барокового і класицистичного Львова Іван Левинський зобов'язаний дивному поету, мислителю та будівничому Вільяму Моррісу (William Morris, 1834–1896), який відчув цей потворний дисонанс людини й оточення, яке воно створює. Водночас він розумів й інше – оточення формує людину. Огудне породжує потвор.

Морріс народився неподалік Лондона, в чарівному куточку старої доброї Англії. І ще в дитинстві побачив, як цей куточок перетворився на нудний і тужливий район великого міста. Морріс спробував переламати цю тенденцію, створивши свій дім, званий «Червоним Домом» (Red House) у графстві Кент – це в плані звичайний англійський дім часів королеви Анни (Anne Boleyn, 1501/7–1536). У ньому поєднувалася вишуканість, легкість і простота. Будівля буквально вросла у пейзаж і творила з ним одне ціле. В інтер'єрах не було нічого зайвого, показного, «розкішного». Архітектором був Філіп Вебб (Philip Speakman Webb, 1831–1915) – і з цієї споруди розпочалася його слава. А зводило її братство художників-прерафаелітів – Едвард Коллі Берн-Джонс (Edward Collier Burne-Jones, 1833–1898), Данте Габріель Россетті (Dante Gabriel Rossetti, 1828–1882), Форд Мадокс Браун (Ford Madox Brown, 1821–1893) та ін. Як тут не згадати Каплицю Рослін (Rosslyn Chapel) біля Единбурга, з якої вийшли всі сучасні вільні муляри, масони як будівничі ідеальної людини, ідеального людського братства й ідеальних готичних споруд. Для сучасників цей будинок став естетичним шоком. Морріс задумав досягти повної тотожності свого реального життя, реальних зв'язків і предметного оточення з ідеальним художнім задумом, зробити мистецтво життям, а життя – мистецтвом. І цим кинути виклик своєму часу. Це була глибока світоглядна й естетична програма.

Водночас Морріс не хотів будувати «вежі із слонової кістки», в яких могли б ховатися від мерзоти світу поодинокі естети. У пошуках реалізації свого естетичного та етичного проекту покращення людини через покращення світу він вийшов і на глибокі соціальні ідеї. 1861 р. він організовує велике підприємство, яке називалося «Фірма Морріс, Маршалл і Фолкнер, художні живописні роботи, різьба, меблі та метал» (Morris, Marshall, Faulkner & Company). Морріс хотів гармонізувати всю країну на кшталт свого «Червоного Дому». Він відрікся на те, на що до нього ще жоден художник не посягав – відважно вторгся у практичне життя, став на прю з конкуренцією, виробництвом і торгівлею. І, о диво, фірма запрацювала. Як тут не згадати такі ж кроки Івана Левинського – 1881 р. він відкрив своє перше приватне будівельне бюро на вул. Личаківській, 6. Потім – на площі Капітульній (Катедральна). Згодом, у 1885 р., на вул. Крижовій (Генерала Чупринки, 58а) заклав фабрику кахлевих печей і будівельних матеріалів – перше власне підприємство. А у 1890 р. – нову керамічну фабрику на Янівській рогатці «Левинський і Домашевич».

Наприкінці XIX ст. у Львові розпочався будівельний бум – якщо сто років перед тим у місті мешкало близько 40 тис. осіб, то на ту пору – більше 100 тисяч. Реагуючи на це, Левинський, по суті, створив

ціле фабричне містечко, де виготовлялося все, що йшло на будівництво: штучний камінь, кахельні печі й майоліка, вироби з гіпсу, столярні, теслярні та слюсарні вироби, дахівка; добувався лісок, функціонувала система гуртових складів, магазинів, тартак і навіть житлові споруди для робітників. Левинський замкнув весь виробничий ланцюжок – від архітектурного проекту до остаточної здачі об'єкту.

Левинський, як і Морріс, розумів і те, що без суспільної мобілізації та самоорганізації реалізувати ці плани неможливо. Естетичний максималізм Морріса зробив його соціалістом – він бере активну участь у політичній боротьбі на боці соціал-демократів. Так само й Левинський організовує на фабриці свого роду профспілку, а наприкінці життя заповідає третину власності фабрики її працівникам. Спілка проіснувала до 1939 р.

Важко сказати, чи пошук вдосконалення себе і світу привів Івана Левинського, як і його сучасника Івана Франка, не лише до соціального мислення, але й до вільного мулярства. Зрештою, будівництво людських душ та архітектурних споруд у братів-мулярів завжди відбувалося в гармонійній єдності. Відома, що Морріс і його оточення також були просякнуті ідеями розенкройцерів та масонів.

Звісно, між Левинським і Моррісом було чимало посередників. «Естетична і гуманістична» революція Морріса знайшла безліч послідовників і у Франції (art nouveau), і в Німеччині (Jugendstil), і у Росії (модерн), і власне в Австрії (Secessionstil). Віденська Сецесія стала чи не еталоном. З 1897 р. віденські митці згуртувалися довкола журналу *Der Sacrum* і створили мистецьку групу *Wiener Secession*, до якої увійшли художники Густав Клімт (Gustav Klimt, 1862–1918), Йозеф Марія Ольбріх (Joseph Maria Olbrich, 1867–1908), письменник Герман Бар (Hermann Bahr, 1863–1934). Близькими до них були й архітектор Отто Вагнер (Otto Wagner, 1841–1918), і Йозеф Гофман (Josef Franz Maria Hoffmann, 1870–1956), і Йожи Плечнік (Jože Plečnik, 1872–1957). А Коломан Мозер (Koloman Moser, 1868–1918), Йозеф Гофман та Дагоберт Пехе (Dagobert Peche, 1887–1923) створили фірму *Wiener Werkstätte GmbH*, яка продукувала витончену кераміку, текстиль, скло, аксесуари для сецесійних інтер'єрів – ще один приклад для Івана Левинського.

У кожній з країн сецесія набувала своїх неповторних національних рис. У деяких, як от Австрії, вона мала багато етнічних відмін. Навіть у Львові стилістично можна розрізнити і гуральський, і гуцульський, і український, і польський і т. д. стилі сецесії. Залежно від того, хто на якому матеріалі працював.

Суть спроби естетичної та соціальної революції полягала в осмисленні стосунків людини з довколишнім світом, світом речей, світом будівель, жител, помешкань. Усі згадані майстри відчули кризу цих стосунків і спробували їх гармонізувати.

Ното *sapiens* відрізняється від інших гатунків живих істот тим, що він не пристосовується до світу, а творить свій світ людини. Його амбіції з самого початку були неймовірними – і вони таки справджуються – людина стає основним фактором, який, на добре і на зло, формує обличчя землі.

Розпочалося з малого – знярядь, одягу і примітивних помешкань. Помешкання вдосконалювалися – стали свого роду оболонкою, капсулою для людини чи родини. Спочатку вони були суто утилітарними – природа матеріалу, з якого їх робили, домінувала над формою. Панувала функція – житло було ще одним одягом людини. І захищало від холоду та дощу. А потім почала захищати і від звірини, й від братів-людей – воно перетворилося на фортецю. Хай може, й малий, індивідуальний – проте – сховак. Убезпечивши себе у всіх сенсах у помешканні, людина не могла не ідентифікуватися з цією, ще однією своєю оболонкою – вираз «мій гім» означає не лише те ж, що й «мій одяг», але і є маніфестацією моєї причетності до нього, того, що він почасти є мною. Табто є частиною мене

самого, як не дивно це звучить. Отож, мій дім – це не лише моя фортеця, але й частково я сам. Таким чином, помешкання почали набувати індивідуальних рис. Вміння – технологія – почало долати диктат матеріалу: будинки набирали персоніфікованого характеру, ставали все більш антропоморфними. Інколи до гротеску – буквально наслідуючи антропоморфні риси людини. Вдаючись до метафори, можна наполягати на тому, що сутність людини, яка мешкає, тобто ідентифікує себе з тим чи іншим по-мешканням, проступає на фасаді цього будинку. Ключовим словом тут є «мешкати». Бо це не просте формальне, відсторонене проживання, коли людина насправді відчужена від тих «квадратних метрів», де вона «прописана». Ця відчуженість є протилежністю о-своєння. Напевне не один з нас має досвід о-своєння певного простору – як от нового помешкання. Людина не одразу починає відчувати нову квартиру чи будинок «своїм», «теплим», «затишним». Тобто справді о-своєним теплим затишком, де вона може не лише заховатися, але який відповідає власне її сутності. Як равлику, що знайшов свою мушлю – він, зростаючи, або змушений її змінювати, або рости разом з нею. Для нього мушля є його домом, з яким він зрісся, а тому це по-мешкання вже і є ним – равликом. Звісно, це лише аналогія. Тим не менше, для нас дуже важливо зрозуміти, що ідеальне помешкання, не відчужені від нас «квадратні метри», зростається з нами до тієї міри, що починає формувати нас самих.

Поступово групи помешкань почали творити міста. Ми не завжди задумуємося над тим, а чим є поселення чи місто. Ми їх не завжди розрізняємо, хоча відчуваємо певну різницю. Поселення, точніше по-селення – це те, що в українській традиції називається селом. Це розсіпані «по» рельєфу окремішні по-мешкання – хати, будинки. Вони улягають рельєфу, вписуються у нього, мінімально його ре-конструюють, змінюють.

Натомість міста – це ще вищий рівень ре-конструювання рельєфу під потреби людини. Рівень о-людненості природи тут набагато вищий – аж до перверсії, коли місто перетворюється на машину для проживання людей. Однак залишається велике запитання – чи може людина обжити цю велетенську машину? Радше вона стає в'язнем чи коліщатком цієї машини для проживання.

Але потреба облаштування людських помешкань залишається. Так само, як і потреба о-своїти ці помешкання – перетворити їх на справжні житла людей – їхній захисток і засіб їхнього самовираження.

Найдавнішим містом світу вважається біблійний Єрихон (Jericho, יריחו, Jericho) – 9000 ро. до Р.Х. Це епоха неоліту. Воно живе і досі. То що ж є ознакою міста? Візуально, ще на під'їздах, перші міста маніфестують себе – мурами та вежами. Місто – це, перш за все, відділена мурами частина території. Корсети оборонних мурів європейські міста розірвали лише наприкінці XVIII ст. Скажімо, львівські та краківські мурів знесли аж за правління імператора-просвітителя Йосифа II (Josef II, 1741–1790). Та це не означає, що змінилася природа міста. Суть його залишилася тією ж: для нього мур, чи то реальні, чи віртуальні – як певне об-меження, о-креслений на рельєфі окіл. Об-меження надає місту форму. І в буквальному сенсі, і в метафоричному. Як ст форма сонета надає іншого змісту віршеві. А корсет – іншої якості жіночому тілу. Це вже не розлегла рустикальність, а досконала класика.

Корсет мурів на невеликій площі згущує людські по-мешкання, перетворює їх на свого роду пташині колонії. В цьому околі густота людського спілкування неспівмірно більша, ніж у розмілілому на осонні овиді по-селення. Корсет змушує пришвидшено битися і серце міста – кругообіг людських стосунків тут набагато інтенсивніший, час прискореніший, простір наповненіший, стиснутий, конденсований.

Проте поняття міста – civitas чи polis (πόλις) – стосується не лише каменів, будівель, але й громади, яка мешкає у цих мурах. І вже тут ми бачимо два розуміння того, що таке місто – архітектонічне – матеріальне і суспільне – духовне. Ці два розуміння міста або конфліктували поміж себе –

відчувувалися, або ж перепліталися. І тоді місто перетворювалося або у величезну в'язницю чи «машину для проживання» з людьми-коліщатками в ній, або ж ставало простором для облаштування помешкань для людей.

З огляду на це, ми маємо право говорити не так про історії міст, як про їхні біографії. Бо ж міста, як і помешкання, теж є колективною частиною нас самих, тобто живуть, в людському сенсі як наша ще одна оболонка, ще одна мушля, разом з нами. Місто є громадою, тобто всіма нами, що сьогодні й тут – мешкають. На мурах міста проступають наші риси. Ми «одягаємося» в своє місто, «закутуємося» в нього так само, як у теплий плед. У цьому полягає правдива суть того, що хоче сказати людина, коли каже, що вона віденець (*der Vindener*) чи кракус (*krakus*), чи львів'янин.

А біографії міст свідчать, що одне і те ж місто може в якийсь період свого існування бути відчуженим від своїх жителів, перетворитися на занепадлі клошари, як Львів у другій половині XVIII ст. чи на пруську казарму, як Берлін часів Фрідріха II Великого (*Friedrich der Große*, 1712–1786). А в інший – набрати динаміки, пружності й стати місцем, де хочеться мешкати і де можна справді повноцінно реалізовувати себе у найширшому сенсі слова – вити людські гнізда.

Відчуження могло мати різні причини – як от соціальну стагнацію або ж те, що в міських мурах селилися люди, які їх не будували і ще не о-своїли. Їх мури «не гріли». Скажімо, селяни. Однак вони могли ці мури з часом обжити, або на це спромоглися принаймні їхні діти.

Обжитість міст робить їх напрочуд цілісними і, як правило, красивими – гармонійними. Хоча й різними.

Натомість міста, не люблені своїми мешканцями – як правило, є брудкими. Причому безвідносно, чи вони насправді брудкі з архітектурного погляду. Як жінка – якщо люблена, то кожна стає красивою.

Люди завжди намагалися побудувати ідеальне місто. Бо є давня мрія чи ілюзія про те, що в такому місті буде ідеальний суспільний уклад. Тобто в ньому буде можливо і повноцінно мешкати, і позбутися соціальних девіацій. Соціальні візіонери мислили їх з чистого аркуша, і мета, яка закладалася при плануванні таких ідеальних міст чи жител була саме «соціальне планування» – виправлення природи роду людського. Або ж реалізація людини в найширшому сенсі слова – звільнення її з в'язниці «квадратних метрів», знятого «кутка», чи з бездомності.

Соціальні візіонери намагалися свідомо закласти гармонію, як вони її розуміли, в план міста, дому, в дизайн меблів та ужиткових предметів. План міст вписували в ідеальні квадрат чи коло. На Львівщині ми маємо приклад такого ідеального планування – у правильній п'ятикутнику вписана німецька колонія *Кьонігсгау* (1783, *Koenigsau*, нині с. Рівне біля Дрогобича).

Але, як правило, більшість міст розростались як дерево – природним чином. Згадаймо Кносс (*Cnossus*, *Κνωσός*), інші міста Кріту і архаїчної Греції. Вони немов огортали ландшафт. Пробували зачепитися за річку, пагорб чи гору.

Та навіть у ті часи, закладаючи міста, люди вже намагалися виходити з раціональних міркувань. Як от гігієнічних – Гіпократ з Коса (*Hippokrates*, *Ἱπποκράτης*, 460–370 до Р.Х.). Чи соціальних візій – Платон (*Plato*, *Plátōn*, *Πλάτων*, (428/427–348/347 до Р.Х.). Він витворив своє бачення ідеального міста в трактаті «Держава», беручи до уваги моральні та політичні аспекти. Для Платона місто мало мати ідеальну віцентрову форму. Важливі були і розташування міста, і пейзаж довкола. Натомість Арістотель (*Aristotélēs*, *Ἀριστοτέλης*, 384–322 до Р.Х.) виходив з санітарних, оборонних та інших засад. Втіленням його ідей у містобудуванні стала Александрія

в Єгипті (Alexandrea ad Aegyptum, Αλεξάνδρεια της Αιγύπτου, *ألكساندرية* – al-iskandariyyah). Найбільш регулярним місто бачив Гіпподамос з Мілету (Hippodamos, *Ἴππόδαμος*, 498–408 до Р.Х.) – вулиці були сіткою перпендикулярних ліній. Квартали мали своє чітке призначення: адміністративне, військове, сакральне, торговельне. За його планом будувався порт біля Амен – Пірей (Peiraeus, *Πειραιῶς*, 451 до Р.Х.). А також елліністичний Пергамон (Pergamon, Pergamum, *Πέργαμος*, сучасний Bergama в Туреччині).

Християни виходили з бачення ідеального міста святим Іваном у його видіннях як *civitas sanctis* – Небесного Єрусалиму. Його не раз пробували намалювати, тобто, по-суті, спланувати, за цим видінням. Багато міст почало претендувати на статус Земного Єрусалиму (попри реальний Єрусалим). Принаймні в духовному сенсі на це намагався і намагається претендувати Київ.

Особливо активізувалося соціальне візйонерство щодо ідеального міста в часи Відродження. Утопічні ідеальні міста описували і Томас Мор (Thomas More, 1478–1535), і Франсуа Рабле (François Rabelais; 1494–1553), і Френсіс Бекон (Francis Bacon, 1561–1626), і Томазо Кампанелла (Tommaso Giovanni Domenico Campanella, 1568–1639). Проект кількоповерхового міста з усіма комунікаціями створив і Леонардо да Вінчі (Leonardo da Vinci, 1452–1519).

Але коли писалися ці книги, люди вже будували ідеальні міста. Мога на закладання їх з'явилася у північній Італії. Пальманова (Palmanova) біля Венеції створена архітектором Вінченцо Скамоззі (Vincenzo Scamozzi, 1552–1616) у вигляді дев'ятикутника з відцентровими вулицями. А Сфорцінда (Sforzinda) збудована архітектором Філарете (Antonio di Pietro Averlino, Averulino, Filarete, 1400–1469) для родини Сфорца у вигляді вписаної в коло восьмикутної зірки. Проте будували ідеальні міста, які мали стати ідеальними соціумами в ідеальних помешканнях, не лише в Італії. Найближчими до нас і добре збереженими є Замостя, закладене 1578 р. архітектором Бернардо Моранго (Bernardo Morando, 1540–1600) та Жовква, закладена 1594 р. італійським архітектором Паоло, званим Щенсним, Щасливим (Paolo, Paweł Szczęsny, Szczęsny z Żółkwi). Ясна річ, їх будували великі владці. Жовкву – коронний гетьман Речі Посполитої Станіслав Жулкевський (Stanisław Żółkiewski, 1547–1620), а Замостя – канцлер Речі Посполитої Ян Замойський (Jan Zamojski, 1542–1605). Як ідеальні міста були закладені Шаргород (1580) і Броди (1584), але вони не зберегли своєї архітектонічної структури.

Більшість людей мешкало все ж у старих містах, які розрослися доволі хаотично і врешті-решт перетворювалися на суцільні негрі, що не давали змоги ані упорядкувати соціум, ані організувати принаймні терпимі умови проживання. Тому архітектонічну та соціальну ре-конструкцію доводилося робити в самій тканині живого, хоча й здухавілого міста. У ХІХ ст. натомість пробували упорядковувати застарілі міста насильно – як от барон Жорж-Ежен Осман (Georges-Eugène Haussmann, 1809–1891), який з інспірації Вольтера прорубав бульвари в негрях Парижа і в такий спосіб сформував той Париж, який ми знаємо.

Ідея зробити світ досконалим, тобто таким, який відповідає їхній природі, не полишала людей. Вона мала ще й інший орієнтир – Великого Творця Всесвіту. Бо ж не міг Він сотворити світ у такій недосконалості. Не міг Він створити світ як місце людських мук. Це людина довела світ до такого жалюгідного стану. Упродовж тисячоліть Творця бачили як Великого Будівничого, Великого Творця, що з циркулем та мірилом проектує і творить універсум. Переговсім так було в епоху Просвітництва. Його бачили як Великого Геометра, Великого Архітектора. Саме на цей час припадає розквіт світового масонства як способу осмислення світу і людського суспільства, а також покращення цього світу і суспільства. Зокрема й через упорядкування чи гуманізацію архітектонічного оточення людини. Вільними мулярами закладаються не лише міста, як от Вашингтон, а й цілі країни, як от Сполучені Штати Америки. Вони шукали ідеальних форм, і знайшли їх у класицизмі – вважалося, що втрачена грецька та римська класика і є тією ідеальною формою, в якій живе божественна гармонія і в якій можна втілити ідеальне місто та ідеальний соціум.

У ХХ ст. з'явилися просто неймовірні футуристичні візії, які подекуди знаходили й утілення. Це і функціоналізм Ле Корбюзьє (Charles-Édouard Jeanneret-Gris, більш відомий як Le Corbusier, 1887–1965), і баугаузівський Gesamtkunstwerk (Bauhaus, Hochschule für Bau und Gestaltung – Вища школа будівництва і художнього конструювання чи Staatliches Bauhaus, 1919–1933). Найкращими реалізаціями стали такі міста, як Бразилія.

Повернімося до нашого героя – Івана Левинського, людини, яка стала головним будівничим того Львова, який знаємо сьогодні. Наприкінці ХХ ст. технологія принесла в архітектуру метал і скло. Не можна сказати, що вони не використовувалися перед тим, але не в таких кількостях. Метал дав можливість проектувати помешкання з більшим розмахом. Розпочалася так звана Belle Époque – епоха відносного миру та процвітання. Врешті це вилитося в епоху панування сецесії – золотий час міст центральної Європи, зокрема і Львова.

Фабрика Левинського процвітає. Архітектоніка міста гармонізується. На спілку з професором Юліаном Захаревичем (Julian Zachariewicz, 1837–1898) Іван Левинський викуповує цілу ділянку на південному заході Львова й поступово перетворює її на фешенебельний район. Серед його замовників – галицький істеблїшмент – графи Дідушицькі, Реї, Семєнські, Рильські. Левинський працює як у вже класичній на той час віденській стилістиці, так і в гуцульській. Загалом у Львові фірма Левинського спроектувала сотні споруд самостійно та у співпраці з іншими будівничими та архітекторами. Згадаймо бодай найімпозантніші – палац Семєнських-Левіцьких на вул. Пекарській, будинок Товариства ubezpieczenia «Дністер» на розі вулиць Руської та Підвальної, готель «Жорж», палац Потулїцького на вул. Матейка, 4, монастир кармеліток босих на вул. Чупринки, Музичний інститут ім. М. Лисенка, торговий пасаж Міколаяша між вулицею Коперника та Вороного (знищений). А ще: львівську оперу (Львівський Національний Академічний театр опери та балету ім. Соломії Крушельницької), львівський двірець (головний залізничний вокзал у Львові), торгово-промислову палату і багато інших.

Попри те, що він син баварки та галичанина, Левинський активно обстоює все українське. Ось що пише календар «Просвіти» про будівництво будинку Товариства ubezpieczenia «Дністер» на розі вулиць Руської та Підвальної у Львові: «Цілу будову скінчено і віддано до ужитку в жовтні 1906 року. Додати треба, що будова виконана, оскільки можна, руськими силами. Професор Левинський віддав виконання фасаду і всіх архітектонічних штук архітекті Обмінському, а декорацію майолікову Русинови архітекті п. Лушпинському; управу будовою інженерови Русинови п. Филімонови Левицькому, додав і силу технічну і підмайстра Русина; межи робітниками мулярськими і тесельськими було багато Русинів. Роботи кафлярські і столярські виконала фабрика проф. Левинського, бляхарські Русин п. Когут, малярські п. Гелета Теодор, лякерничі п. Лев Качоровський, слюсарські частію п. Стефанівський..., всі Русини. А взагалі всі роботи і інсталяції виконані краєвими фірмами львівськими, окрім центрального опірівання, котре повірено віденській».

Поразка Західноукраїнської Народної Республіки 1919 р. стала для Левинського тяжким особистим ударом. Він його не пережив. Але його будівлі і далі домінують над містом. І в них «дається жити».

На могилі будівничого викарбувано напис: «Різьбив душі людей силою характеру, молотом енергії та кров'ю серця».

JAN LEWIŃSKI

KONCES. BUDOWNICZY

SKALA 1:100

Вступ

Історична архітектура Львова переказує дивовижну оповідь-епопею, розділами якої є львівські вулиці, сторінками – фасади будинків. Розділ за розділом, сторінка за сторінкою ми читаємо цю оповідь, мандруючи містом.

Львів розгортає перед нами яскравий наратив, яким можна наповнити декілька монументальних книг. Найбільший з ілюмінованих фоліантів у цій збірці, який не поступається коштовністю перед іншими її томами, презентує архітектуру кінця XIX та початку XX століття. Будівлі, датовані цим відносно коротким періодом, склали основу забудови всього розlegлого простору колишніх львівських передмість – Краківського, Личаківського, Жовківського та Галицького. Тисячі будинків, розташованих на захід, схід, північ та південь від середньовічного «міста в мурах», формують архітектурну панораму, яка вражає як багатством форм, так і неперевершеною культурою обробки будівельних та художньо-декоративних матеріалів.

Унікальним показником є те, що основну частину цих будівель зведено лише за три-чотири десятиліття, які передували Першій світовій війні. Такого рівня й рекордно високого темпу розвитку Львів досяг завдяки енергії й таланту групи творців – провідних представників львівської архітектурної школи 1870–1910-х років, імена яких досі залишаються, назагал, маловідомими.

Зокрема, виняткове значення мала діяльність одного з будівничих, чий характерний широкий підпис стоїть на планах найкращих споруд того часу, поруч з відбитком печатки керованої ним будівельної фірми. Її назву й ім'я власника архівні документи найчастіше подають польською мовою: *Jan Lewiński*.

Той, про кого ми говоримо, чий підпис повторюється на сотнях проєктів, – провідний будівельний підприємець Галичини, фабрикант, архітектор, професор, громадський діяч, філантроп Іван Левинський. Свого часу – одна з найвідоміших постатей Львова, яскравий образ якої зафіксувала хроніка міста. Для покоління наших сучасників – маловивчена зірка на небосхилі української культури кінця XIX – початку XX ст.

Іван Левинський увійшов в історію як видатний творець архітектури, а також фігура, яку ніяк не можна обминути при вивченні тогочасного економічного життя західного регіону України; як підприємець, якого сучасники порівнювали з Карнегі й Нобелем, як енергійний організатор вищої освіти, представник професорської еліти Львова, провідний діяч технічної і художньої культури.

Наш нарис присвячується цьому видатному будівничому та його творам, які стали виразним свідченням епохи, сповненої, незважаючи на свої драматичні протиріччя, енергії й оптимізму. Будівлі, створені Левинським – це медіуми, що пов'язують нас із духом його доби.

Львів Івана Левинського вобить нас. Ми чуємо голоси сучасників.

Сторінка 12:
проект будинку на
вул. Личаківській, 70.
Рисунок фасаду.
Унизу зліва – печатка фірми
Івана Левинського.

Заставка:
вул. Богомольця – колишня
Асника, 6; 1905–1906.
Маска на фасаді.

I. Королівське столичне місто Львів, 1870—1910-ті роки: історія, політика, архітектура

«Дня 14 жовтня 1870 року статут міста Львова, ухвалений найперше міською радою, а потім крайовим сеймом, отримав найвищу санкцію габсбурзького двору нашої країни і міста Монарха.

Заставка:
будинок театру
опери і балету
ім. С. Крушельницької –
колишній Міський театр;
1897–1900. Скульптура над
фронтоном («Слава»),
скульптор Петро Віттович.

Отже, з початком року 1871 почалася для Граду нашої автономна ера, яка дала можливість громадянам Львова керувати його долею і забезпечувати йому розвиток. Адже до цієї миті Львів лишився далеко позаду столиць інших країв Монархії. Справа та зрозуміла, раз [особи] чужі за походженням і мисленням, часто ненависні для народу і міста, а принаймі байдужі, урядували в ньому. Не шукали вони шляхів для його розвитку, не питали про потрібні для розвитку засоби...» – таким було вступне слово Едмунда Мохнацького, президента міста Львова, до ювілейного видання, присвяченого 25-річчю отримання містом самоврядування. Публікація випромінювала оптимізм з приводу досягнень королівського столичного міста й містила нищівну критику на адресу попередньої адміністрації австро-німецьких урядників [1].

На той час завдяки ліберальним реформам, проведеним в Австрійській імперії наприкінці 1860-х років, королівству Галичини і Володимирії була надана широка автономія. З 1870 р. королівське столичне місто набуло самоврядного статусу, збільшилися його фінансові ресурси. Значні інвестиції були спрямовані у міське господарство, де закладалася основа якісно нової інфраструктури. Львів розростався, впорядковувались його вулиці й площі, динамічно розвивалася транспортна мережа. Завершилось формування «смарагдової діадеми» парків навколо історичного центру. Розширення адміністративно-політичних функцій міста, його ролі як транспортного центру, фінансовий обмін і торгівля, розвиток культури, освіти – все це обумовлювало появу багатьох нових споруд: адміністративних будинків, залізничних об'єктів, банків, торгових закладів, театрів, шкіл.

Швидко зростало число мешканців. Львів мав 87 тис. городян 1869-го, 119 тис. – у 1890 р., більш як 195 тис. – 1910-го. Стрімке зростання населення спричинило справжній бум у житловому будівництві [2]. У всіх п'яти адміністративних районах Львова повним ходом йшло спорудження тисяч нових будинків. У львівській пресі кінця XIX – початку XX ст. набув популярності термін «будівельний рух». Так, краківський архітектор Францішек Мончинський писав у 1908 р. про те, що «будівельний рух поширюється на всі боки міста і... має... певну ознаку європейського розмаху, незнаного деінде у нас в Галичині» [3]. Серед усіх галицьких підприємців саме будівничий Іван Левинський зробив найбільш вагомий внесок у розгортання цього процесу. Його особа персоніфікувала львівський будівельний рух кінця XIX – початку XX ст.

1
Miasto Lwow w okresie samorządu
1870–1895. – Lwów, 1896. –
Ark. 4 bez paginacji.

2
Kowalczyk M. Rozwój terytorialny miasta //
Miasto Lwów... – S. 314, 348;
Hoszowski S. Ekonomiczny rozwój Lwowa
w latach 1772–1914. – Lwów, 1935. –
S. 55–64, 113.

3
Mączyński F. Najnowszy Lwow // Architect. –
1908. – N 9. – S. 92.

Львів претендував на вієнську елегантність, королівське столичне місто швидко модернізувалося. Саме ж королівство Галичини і Володимирії залишалася однією з найменш модернізованих і найбільш відсталіших

Фотографічний портрет
Івана Левинського, початок ХХ ст.
(оригінал – у збірці ЛННБ
ім. В. Стефаника НАНУ).

Світлина початку минулого
століття з панорамою центру Львова.
У перспективі Гетьманських Валів –
будинки Міського театру.

провінції Австро-Угорщини. «Галицькі злидні» – усталений образ, який закріпився в свідомості сучасників [4]. Супутниками хронічної бідності були соціальні анахронізми.

Проблеми, пов'язані з суспільно-економічною відсталістю краю, помножувалися у дзеркалі загострених національно-політичних стосунків. Автономія Галичини базувалася на компромісі імперської адміністрації з галицько-польськими елітами, які перейшли від політики опору до колаборації з Габсбургами. Умови цього компромісу передбачали ослаблення позиції українців в автономних структурах багатонаціонального королівства [5]. У цьому контексті діяльність Івана Левинського, найуспішнішого в місті будівельного підприємця, з його унікальними проектами, з його бізнесом, професіоналізмом, матеріальними ресурсами – і українця за походженням, – слід оцінювати як видатну місію національного представництва, особливу за своїм значенням.

Повернімося до економічних чинників розвитку львівської архітектури 1870–1910-х рр. Фундаментом добробуту Львова стали солідні фонди краевого та міського бюджетів, а також рентні, виплачувані численним держслужбовцям. Значні кошти, що надходили в розпорядження міської влади, інвестувалися у будівельні програми. Також формувалася заможний прошарок приватних забудовників, які охоче вкладали капітал у нерухомість. Лібералізація господарчого життя стала передумовою бурхливого підйому будівельної індустрії.

Розвиток архітектури Львова кінця ХІХ – початку ХХ ст. відбувався на тлі поступу в різних галузях міської культури, інтенсивного інтелектуального руху, формування публічного простору. Львів приваблював талановитих людей. Його тодішній культурний «мікроклімат» – креативну атмосферу, що сприяла діяльності різноманітних професійних та творчих груп – слід розглядати як важливий чинник оновлення архітектурної панорами.

За нових умов помітно зріс фаховий рівень, який демонструвала спільнота архітекторів. У кінці ХІХ – на початку ХХ ст. у Львові відбувалися численні архітектурні конкурси, виставки, фахові дискусії, якими опікувалась архітектурська секція Політехнічного товариства [6]. З реорганізацією Царської королівської технічної академії зросла якість вищих архітектурних студій. Високий стандарт професійного середовища, який обумовив успіхи на ниві практичної архітектури, дає підстави вести мову про становлення у Львові кінця ХІХ – початку ХХ ст. власної архітектурної школи.

У середині 1860-х рр., саме у переддень «автономної ери», до Львова приїхав учитися юнак – русин з провінції на ім'я Іван Левинський. Упродовж наступних десятиліть йому судилося стати провідним «продюсером» львівського будівництва – творцем великого архітектурного перформансу.

4
Грицак Я. Пророк у своїй вітчизні:
Франко та його спільнота (1856–1886). –
Київ: Критика, 2006. – С. 27.

5
Історія Львова. У трьох томах / За ред.
Я. Ісаєвича, М. Литвина, Ф. Стебля. – Т. 2. –
Львів: Центр Європи, 2007. – С. 170.

6
Lewicki J. Między tradycją a nowoczesnością:
Architektura Lwowa lat 1893–1918. –
Warszawa: Neriton, 2005. – S. 97.

Заставка:
алегорична скульптура на
фасаді львівського вокзалу.

II. Будівничий Іван Левинський (1851–1919): життя, підприємництво, творчість

До Івана Левинського доля була водночас і прихильною, і жорстокою. Вона була щедрою, оскільки Левинський народився обдарованою людиною, а також мав величезну енергію, завдяки якій зміг реалізувати свої здібності. Тривалий час фортуна була на його боці. Однак під кінець життя Левинському довелося пройти через ряд тяжких випробувань.

У його життєписі виокремлюються кілька послідовних етапів: дитинство і юність, роки навчання (до 1874 р.); початок професійної діяльності, становлення як архітектора і промисловця (до середини 1880-х рр.); «золота» пара життя – часи загального визнання, процвітання заснованої ним фірми (друга половина 1880-х – початок 1910-х рр.); і, нарешті, завершальний, найбільш драматичний етап життєвого шляху, від вибуху Першої світової війни до смерті у 1919 р. [7].

7

Основні віхи життєпису Івана Левинського представлено у двох меморіальних публікаціях першої третини ХХ ст.: Ф. [Федорців] Ф. Іван Левинський // Ілюстрований календар товариства «Просвіта» з літературним збірником на переступний рік 1920. – Львів, 1919. – С. 341–343; Іван Левинський: Його життя та праця. – Львів, 1934.

Життю і творчості Івана Левинського присвячено попередні статті автора цієї книги: Жук І. Іван Левинський, архітектор-будівничий Львова // Архітектура України. – 1992. – № 2. – С. 20–28; Жук І. Архітектура Львова кінця ХІХ – початку ХХ століть: спадщина Івана Левинського та його фірми // Львів: Історичні нариси / За ред. Я. Ісаєвича, М. Литвина, Ф. Стебля. – Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАНУ, 1996. – С. 255–266; Жук І. Іван Левинський – педагог і теоретик // Записки Наукового товариства імені Т. Шевченка. Том СХХХІІІ. Праці Секції мистецтвознавства. – Львів: НТШ, 1994. – С. 333–340.

8

Ф. [Федорців] Ф. Іван Левинський. – С. 341; Boniecki A. Herbarz polski: Część I. Wiadomości historyczno-genealogiczne o rodach szlacheckich. – Т. ХІV. – Warszawa, 1911. – S. 205–206; Центральний державний історичний архів України, Львів (далі – ЦДАІЛ) ф. 201, оп. 4а, спр. 1666, арк. 89; Жук І. Архітектура Львова кінця ХІХ – початку ХХ століть: спадщина Івана Левинського... – С. 255.

9

Ф. [Федорців] Ф. Іван Левинський. – С. 341; Олексин І. Життя і діяльність Івана Левинського // Іван Левинський: Його життя та праця. – Львів, 1934. – С. 9.

10

Жук І. Іван Левинський – педагог і теоретик. – С. 335.

Дитинство, молодість, зрілі літа

Іван Левинський народився 6 липня 1851 р. Його рідне місто – Долина, відоме як історичний осередок прикарпатських соляних промислів. За часів Левинського – одне з повітових міст, зараз – районний центр Івано-Франківської області.

Батько майбутнього архітектора-будівничого так само мав ім'я Іван, він працював у Долині директором школи. По лінії Івана Левинського-старшого родина мала шляхетський родовід. Левинські були шляхтичами гербу «Сас». Мати, Йозефа Левинська, до одруження – Гаузер (Hauser) походила з сім'ї німецьких переселенців із Баварії [8].

На сьомому році життя хлопець осиротів – помер батько. Малий Іван закінчив чотири класи середньої школи в Стрию. На подальшу науку бракувало грошей. За словами біографа, Іван Левинський мав гарний голос, отже пішов працювати як помічник дяка у церкві. Перед ним вимальовалася безпечно перспектива «дяківської кар'єри». Однак амбітний юнак прагнув здобути освіту у Львові. [9]

Через кілька десятиліть у тексті лекції, адресованої слухачам курсу утилітарного будівництва, професор Левинський висловив побажання, щоб його учні – куди б не закинула доля – «як Робінзон, могли дати собі раду, приносячи славу нашій Політехніці» [10]. Образ Робінзона, що потрапив на незнайомий, чужий острів, якнайбільше підходить до ситуації юного Івана Левинського, який у 1860-ті рр. ступив на львівський брук. На щастя, його опорою став старший брат – Лев Левинський, який тоді у Львові проходив військову службу. За переказом, у казармі на вул. Кур-

Сторінка метричної книги з Долини, яка документує народження майбутнього будівничого. Поряд з іменами батьків у метриці згадано рідних по лінії матері (дід і бабуся – Йоган та Катерина Гаузер), а також хрещених батьків (ЦДІАЛ).

Генеалогічне дерево родини Левинських, XVIII – початок ХХ ст. Частково реконструкція на основі публікації *Herbarz polski* авторства А. Бонєцького (1911) та метричних книг.

1857		NOMEN		PARENTES		PATRINI	
Matris	Patris	Matris	Patris	NOMEN	Condicio	NOMEN	Condicio
Anna	Joannes	Anna	Joannes	Joannes	...	Valentinus	...

ковій (теперішня Лусенка) фельдфебель Левинський відпустив тихцем одного з «жовнірів» на довшу відпустку, поселивши брата Івана на звільненому місці [11].

Згодом, вже на початку ХХ ст., син Лева Левинського – Лев Левинський-молодший – стане згідним архітектором, одним із провідних проєктантів у архітектурному бюро свого дядька, будівничого Івана Левинського.

На час приїзду Івана Левинського Львів жив передчуттям змін – Австрійська імперія середини 1860-х готувалась до проведення державних реформ. Тогочасний образ галицької столиці по троху мінявся. Новою домінантою в її ландшафті став велетенський «будинок інвалідів» (1855–1863), споруджений на вул. Клепарівській за проєктом Теофіла Ганзена, провідного архітектора віденського Рінгу. Цей проєкт віщував для архітектури Львова нову дабу.

Під кінець 1860-х рр. І. Левинський завершує середню освіту (очевидно, в реальній школі). Він приймає остаточне рішення стати інженером та архітектором. Отже, наступна мета – вищі ступінь у Технічній академії.

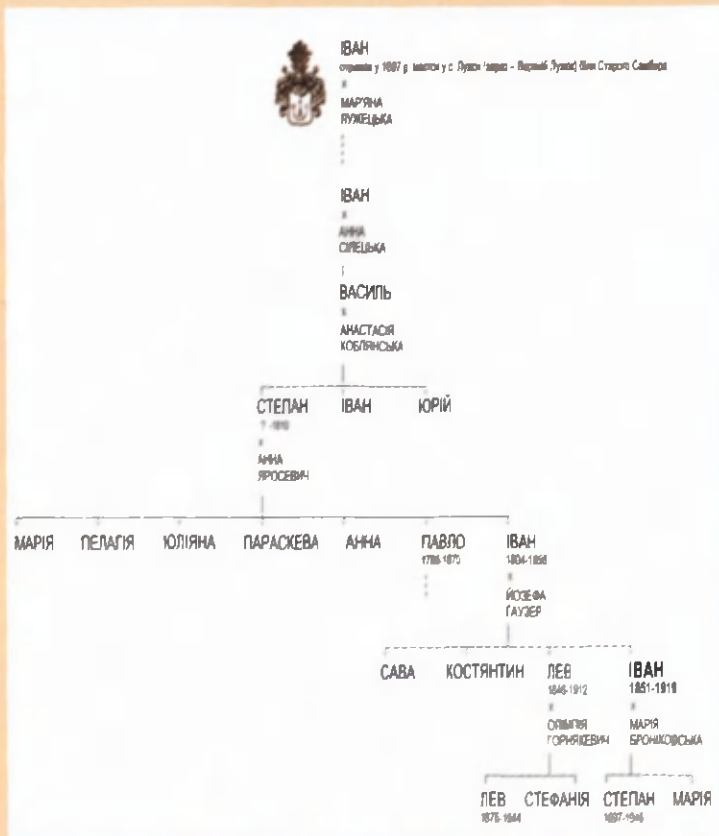
Цісарська королівська технічна академія у Львові – пізніша Ц. к. політехнічна школа, або, скорочено, Політехніка (чи «техніка») – була закладом, який готував фахівців у галузі інженерних дисциплін, «авторизованих цивільних техніків». Іван Левинський вступає туди у 1869 р. і вчиться п'ять років. Після реорганізації Академії у 1872/1873 навчальному році – коли єдиний для всіх слухачів загальнотехнічний курс було диференційовано й організовано відділи будівництва, інженерії та хімії – І. Левинський записується на відділі інженерії [12].

У стінах Академії відбулося знайомство Івана Левинського з людиною, яка відіграла значну роль у його житті, – професором Юліаном Октавіаном Захаревичем (1837–1898), провідним майстром архітектури Львова доби історизму, майбутнім ректором Політехніки.

Юліан Захаревич починав кар'єру в адміністрації державної залізниці у Відні, тривалий час перебував на залізничній службі. Як колишній інженер-залізничник, він презентував «технічну» традицію, до якої тяжіла львівська архітектурна школа. Коли Левинський завершував ступінь, професор Захаревич приступив до будівництва нового неоренесансного корпусу Технічної академії на вул. Леона Сапєги (тепер – Степана Бандери), 12 (1873–1877), проєктованого ним як новочасний храм науки й освіти [13].

Згодом І. Левинський і Ю. Захаревич стануть співниками в будівельному підприємстві і співавторами в ряді архітектурних проєктів.

У 1874 р. Левинський завершує ступінь на відділі інженерії, і починається його самостійна фахова діяльність. Йому необхідно було здобувати ім'я у вибраній професії. Очевидно, спочатку І. Левинський виконував невеликі проєктні роботи, частіше – суто інженерного характеру. Тим не менш, і на початку своєї кар'єри в

II. Будівничий Іван Левинський (1851–1919): життя, підприємництво, творчість

11 Ф. [Федорців] Ф. Іван Левинський. – С. 341; Слободян В. Архітектор Лев Левинський // Вісник інституту Укрзахідпроектреставрація. – 2003. – Ч. 13. – С. 14.
 12 Жук І. Іван Левинський – педагог і теоретик. – С. 333.
 13 Żuk I. Julian Zachariewicz 1837–1898, Alfred Zachariewicz 1871–1937: Wystawa mowoczości. Katalog. – Warszawa, 1996. – 6–12.

Вестибюль Політехніки з портретним бюстом професора Юліана Захаревича в ніші.

Південно-західна частина Львова на фрагменті карти 1890-х рр. Район Кастелівка позначений у центрі. Північніше – Політехніка та площа Св. Юра. На схід від Політехніки – костел св. Марії Магдалини («В1») та форти Цитаделі на правому краї. На півдні – долина Вулицького потоку та вул. Вулицька, прокладена вздовж колишнього русла. Фабрика Левинського розбудовувалася на гілянці, де проставлено напис «Байки».

місцевих інженерно-архітекторських колах він виступає як фігура відома й активна. Зокрема, Іван Левинський був одним із членів-засновників Політехнічного товариства, утвореного у 1877 р.

На початку 1880-х рр. І. Левинський здобуває звання будівничого. У документі, датованому 28 вересня 1881 р., записано: «Магістрат кор. стол. міста Львова надає... пану Янові Левинському у віці 30 років, народженому в Долині,... який мешкає у Львові під № 6 вул. Личаківська, промислову концесію на будівничого у Львові...» [14].

Тепер він має право не лише виконувати проектні роботи, але й мати власну будівельну фірму, до звання інженера-архітектора додається кваліфікація промисловця. Він відкриває бюро на Личаківській, яке з часом переноситься на пл. Капітульну (пл. Катедральну), 7.

Інший важливий момент у завойовуванні І. Левинським позицій у сфері будівельного промислу – купівля на околиці тодішнього Львова, в південно-західному секторі міста, земельної ділянки – Кастелівки, що протяглася смугою вздовж вулиць Кшижової (тепер – Генерала Чупринки) і Набеляка (Котляревського). Кастелівку він купує у другій половині 1880-х рр. спільно зі своїм учителем Ю. Захаревичем. Нарешті, 1885 року на терені, прилеглому до Кастелівки, Іван Левинський будує свій промисловий заклад. Ще одну фабрику засновує у 1890 р. в районі Картумової гори [15].

Тепер він має всі необхідні засоби для здійснення своїх задумів, для широкого маневру в галузі будівельного підприємництва. Його фірма продає клієнтам парцелі під забудову (ціна землі, купленої передбачливим Левинським, незабаром підскочила), його ж проектне бюро опрацьовує плани, пропонуючи забудовникам різноманітні моделі проектів на вибір, власна фабрика постачає необхідні матеріали, а свій же штат кваліфікованих робітників виконує всі роботи на будівельних майданчиках. У результаті десятки нових будинків зводяться щорічно в різних районах Львова. Народжується новий Львів – Львів Івана Левинського.

1901 р. Івана Левинського обрано професором Політехніки – керівником новоствореної кафедри утилітарного будівництва [16]. Маючи вроджений талант вихователя й наставника, він щедро ділиться своїм багатим фаховим досвідом зі студентами: «Як професор тішився він [Левинський] великою пошаною і любов'ю студентства, бо дуже щиро відноситься до своїх слухачів і помагає їм у всьому, як рідний батьком. Студенти називали його між собою «серденьком», бо він дуже часто звав цим словом людей» [17].

14 Львівська національна наукова бібліотека ім. Василя Стефаника НАН України (далі – ЛННБ України ім. В. Стефаника), відділ рукописів, фонд ТЛБ, спр. 27, арк. 99.

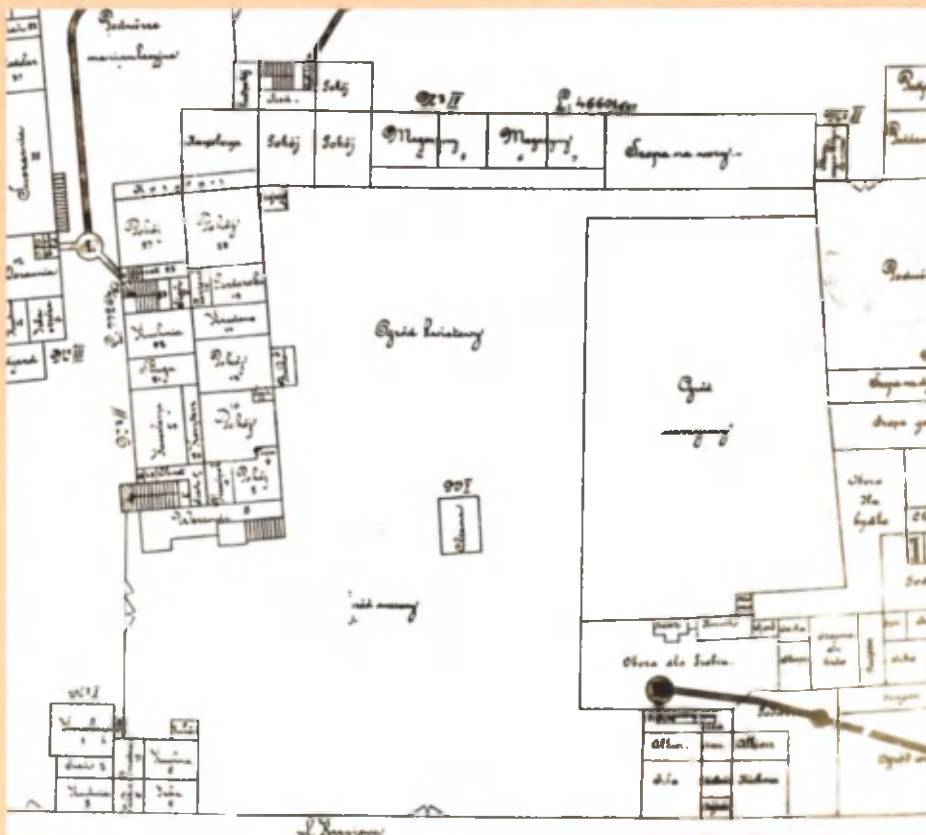
15 Ф. [Федорів] Ф. Іван Левинський. – С. 341–342; Żuk J. Julian Zachariewicz 1837–1898... – S. 9.

16 Czasopismo Techniczne. – 1901. – Nr. 20. – S. 259.

17 Олексин І. Життя і діяльність Івана Левинського. – С. 12.

Того ж 1901 р. «Серденько» відзначав своє п'ятдесятиліття. Газета львівських москвофілів «Галичанин» тоді писала: «Зодчий Ив. Левинский... принадлежит к темъ в свое время весьма численными русскими людьми, которые въ голодѣ и холодѣ посѣщали учебныя заведенія и отличались солидностью, прилѣжностью и основнымъ знаніемъ школьныхъ предметовъ. [...] Яко совѣстный и при томъ способный зодчий и предпріимщикъ, сблался онъ в недолгомъ времени славными

План родинного будинку та подвір'я, 1902 р.
Бачимо квітник та город («ogród kwiatowy»,
«ogród warzywny»), у центрі подвір'я –
альтанка, до торця прибудована веранда.
Усередині помешкання – житлові
покої, кухня, кімната слуги, кабінет-канцелярія.
Цікава деталь: у правому нижньому куті
плану позначено корівник
(«stajnia dla krów»).

тїмъ, що всї постройкы были солидны, прочны, практичны и при томъ дешевыи. Крімъ того Левинскій okazałсѣ также способнымъ и ловкимъ челоукомъ въ области поднесенія промысла, такъ якъ безъ значительныхъ фондoвъ основалъ во Львовѣ двѣ фабрики черепиць, которыи хорошо развиваються. Яко професoръ техники г. Левинскій будетъ... приготавливати зoдчыхъ, умѣющихъ согласити интересы домовладѣльцевъ съ интересами предпримщиковъ и рабочихъ и строити хорошіи зданія при соразмѣрно невеликихъ расходахъ. Во Львовѣ построилъ Левинскій между прочимъ: новый польскій театр, гостинницю Жоржа, медицинскіи клиники, жидовскую больницу и много другихъ изящныхъ и громадныхъ зданій» [18].

У 1894 р. Левинський одружився, взявши під Тарновом шлюб з панною Марією Броніковською. У подружжя Левинських було двоє дітей – син Степан і дочка Марія (Мута). Згадують, що Іван Левинський був дуже прив'язаний до сина. Степан згодом став письменником, подорожував, мешкав на Далекому Сході та у Франції [19].

Прижиттєві світлинаи портретують Івана Левинського в оточенні студентів на сходах Політехніки, серед інженерів, майстрів та робітників на залізобетонних фундаментах Міського театру. На фотопортретах бачимо примружені очі з іскринкою, гостру борідку, по-хлопчачому коротко підстрижену голову. З репродукції втраченого уже портрету пензля Труша він з трохи лукавим виразом дивиться на нас з-під окулярів.

Сучасники згадують, що Іван Левинський любив жартувати і мав добру вдачу: «Серденьком» його звали всі, бо він привик був так всіх називати. Це слово відзеркалювало найкраще його вдачу, його сердечне та ніжне відношення до всіх, кого зустрічав на дорозі свого життя» [20].

18
Галичанинъ. – 1901. – № 227–228.

19
Дѣло. – 1894. – № 15;
Жук І. Архітектура Львова кінця ХІХ – початку
ХХ століть: спадщина Івана Левинського... –
С. 264–265.

20
Корнелія А. «Різьбив душі людей силою
характеру, молотом енергії і кров'ю серця» //
Іван Левинський: Його життя та праця. –
Львів, 1934. – С. 30.

ФІРМА
Іван Левинський

у Львові, ул. А. гр. Потоцького ч. 58.

**АРХИТЕКТОНІЧНЕ БЮРО І ФАБРИЧНЕ ПІДПРИЄМСТВО
ДЛЯ БУДІВЕЛЬНОГО ПРОМИСЛУ**

відзначене гонорарними дипломами та золотими медалями на краєвих
і заграничних виставках

ПОРУЧАЄ:

Камеліні печі, кухні і коминки, білі та кольорові різних стилів
власного виробу.

Теракота і будівельна майоліка.

Артистична майоліка, люксована посуда.

Дахівки (карпівки) і глазуровані гусаки.

Глазуровані плити на виложене стіні в лазівках, снігах і т. п.
і глазуровані наріжники для охорони берегів мурів.

Помостові штайнгутові плити до вестибулів і церков.

Будівельні матеріали всього рода.

Незвичайні фасади із штучного каменя, штукатурії і сходні спо-
собом Еміля Шредля у Відні.

Підлоги соснові і машинні гнбльовані на перо і вузет $\frac{3}{4}$ і $\frac{1}{2}$ гроби.

Всякі столярські вироби, порталі, брами, двері і вікна в комп-
лектнім викопавю разом з окутем і лякерованєм.

Шлюсарські варстати до виробу залізних конструцій і артистич-
них робіт.

Лякарничі варстати.

Гігєнічне осушуванє нових і старих будівель патентованими апар-
тами Гольдштра і Бата.

Гіпсові стінки власного виробу для переділу та ізоляції від
голосу і зніма.

Найдешевші самоносні переділові стіни Неслера з цегола 8 см. гроби.

Артистичне заведење різьбарсько-штунаторське і вибір штучного
мрамору.

На продаж парцелі під віллі і каменіці.

Виконує адаптації будинків і каменіць.

Відбудовує знищені війною парохіяльні будинки, як та-
кож церкви і сільські школи.

WYROBY FABRYCZNE

Jana Lewińskiego

koncesjonowanego budowlanego

we Lwowie, plac Kapitulny 7

Adres dla depozytu: Lewinika, Lwów. — Telefon Nr. 147. —
Konto żyrowe w austr. węg. Banku we Lwowie. — Konto
pocztowej kasy oszcz. Nr. 837.615.

Камеліні печі і коминки

kolonczak i białe, różnego stylu.

Kuchnie i wanny fajelowe

Terrakota i majolika

lubianka

DACHÓWKI (karpiówki)

glazur.

Cegły szamotowe

lepse od zagranicznych.

PEPETY SZAMOTOWE NA POSADZKI

z najwzbieżną i słabą warstwą

w Pradze, Barla & Tichy.

RURY KAMIONKOWE

(Steingewölbe)

Płytki kamionkowe holowane

na posadzki, łazienki, podłogi

i cegły kamionkowe za drogą.

Podłogi sosnowe maszynowe

kolonczak na perno i wprost $\frac{3}{4}$ i $\frac{1}{2}$

cala grubo.

NA SPRZEDAŻ

parcele pod wille i kamienice na Kasztelance

i przy ulicy Kurkowej L. 37.

Камеліні дерев'яні профільовані.

Fasadni jednolitá

z Epiolitu

BERNBERGA i SIEBENKA

w Wiedniu.

Materiały drzewne

impregnowane przeciwko zaple-

nia się i przeciwko gryzowi.

Ścianki gipsowe

własnego wyrobu.

Materiały budowlane:

Kamień łamany i cimonny, stopala,

plyty balkonowe, plyty na ch-

dzki i podłogi.

Papa dachowa „Duraco“.

Cement i wapno hydrauliczne.

Gips prażony.

patentowany.

JOHANN LEWINSKI,

ALEXANDER DOMASZCZEWICZ & Co

FABRIK VON MASCHINEN-DACHFALZZIEGELN, VIRBLENDZIEGELN

UND DRAINROHREN

LFENBERG

In großen Maße die Anforderungen der hohen Bau-Verhältnisse hinsichtlich der Le-
bung eines gefälligen Aufbaus, der von Natur zu werden mag, und die durch
den steigenden Fabrik-Verkehr bedingte die wirtschaftliche Produktion von...
... die sich nicht durch die Bau-Verhältnisse, sondern durch die allgemeine Bau-
... zu sein, die Möglichkeit in großen Massen zu erzeugen. Die Maschine war auch
... die Arbeit zu erleichtern. Kann man sich die von Leubing mit der Fabrik in so, das man sich zu entscheiden hat.

Рекламні тексти
різними мовами
подають перелік
виробів та послуг
фірми Левинського.

Одна з особливих рис, важливих для розуміння характеру та особи Левинського – його фізична вага: «Серденько» був горбатим. У переказі збереглися його слова, сказані робітникамі, який нерівно виклав мур: «Серденько, та стіна така крива, як я» [21].

Буває, що люди з фізичними вадами демонструють велику внутрішню силу та прагнення досягти екстремального результату в обраній творчості. Ця риса, очевидно, проявила себе і в характері Левинського.

Левинський-підприємець

За словами Андрія Корнеллі – одного із засновників Українського технічного товариства, який близько знав Левинського – постать останнього «можна поставити в ряді геніальних творців великого промислу, яких приміри бачимо лише серед висококультурних та могутніх народів Німеччини, Англії та Америки. [...] В аналогічних умовах та на ґрунті власної держави проф. Іван Левинський станув би побіч таких потентатів як Морган, Рокфеллер, Форд, Батя і ін.» [22]. В історії українського бізнесу Іванові Левинському, поза сумнівом, належить особливе місце.

Провідним будівельним підрядником Львова І. Левинський стає під кінець XIX ст. Розмах його діяльності вражає – зокрема, у другій половині 1890-х і в 1900-ті роки, коли серед фірм Галичини підприємство «Іван Левинський, концесіонований будівничий у Львові» було практично поза конкуренцією.

21
Інформація, отримана автором від
п. Яна Ревудзького (Львів).

22
Корнеллі А. «Різьбив душі людей...» – С. 32.

Важливо зазначити: за часів Левинського фахові звання «будівничий» та «архітектор» не були синонімами. У термінах промислового законодавства

Панорама комплексу будівель фабрики. На передньому плані – колишня кахлярня, за нею – будинок, у якому було помешкання власника. На горизонті видно катедру св. Юра.

21

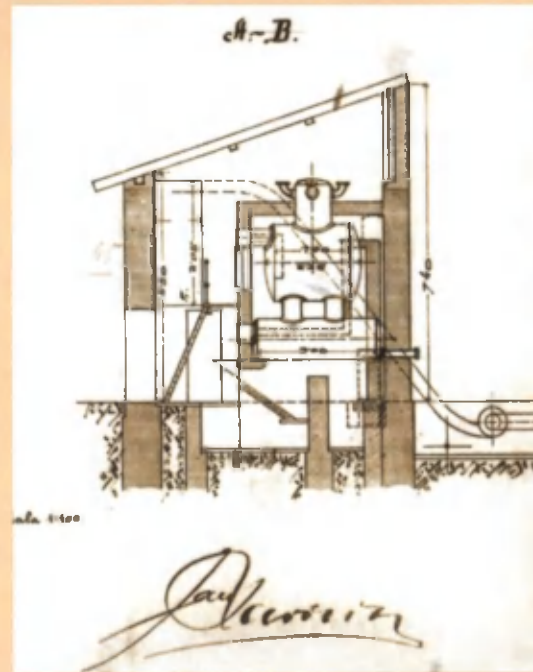
будівничим вважався підприємець з вищою інженерно-архітектурною освітою, діяльність якого належала до категорії «концесіонованого промислу». Концесію будівничого міг здобути тільки «закінчений технік», тобто вихованець відділу будівництва чи інженерії в Політехнічній школі, який отримав «абсолюторіум», відбув термін відповідної практики та успішно склав складний іспит [23].

Статус і права будівничих були зафіксовані в австрійському промисловому статуті, який окреслював сферу їх діяльності: будівничому надавалося право керівництва та виконання «наземних будівель».

Права «керівництва будовою» давало будівничому повноваження адміністратора на будмайданчику; його справою була також підготовка необхідних документів – розрахунків, планів, які він підписував і за які відповідав. До речі, саме завдяки комплектам таких планів, збереженим в архіві львівського магістрату, нині ми можемо докладно відтворити хроніку будівництва і, відповідно, історію архітектури Львова кінця XIX – початку XX ст. [24].

Під «виконанням будови» розумілося проведення будівничим різного роду будівельних робіт силами власного персоналу і власними технічними засобами.

Історія фірми Івана Левинського – це справжня епопея будівельного промислу, що тривала понад три десятиліття. За цей час Левинському доводилося організовувати будівельні роботи різних категорій, забезпечуючи керівництво та виконання і демонструючи при цьому блискучі менеджерські здібності. Левинський виконував земляні, мулярські, каменярські, теслярські, бетонні роботи для об'єктів будь-якого масштабу. Також, з успіхом організовував найрізноманітніші декоративно-оздоблювальні роботи. Результатом його керівництва та виконання була висока якість і доступна ціна будівель. Львівські газети твердили в один голос, що всі будівлі, виконані Левинським, є «солідними, практичними і дешевими», що він будує «солідно, довговічно і практично», тощо [25].

Деталь плану з кресленням фабричного двигуна та автографом Левинського.

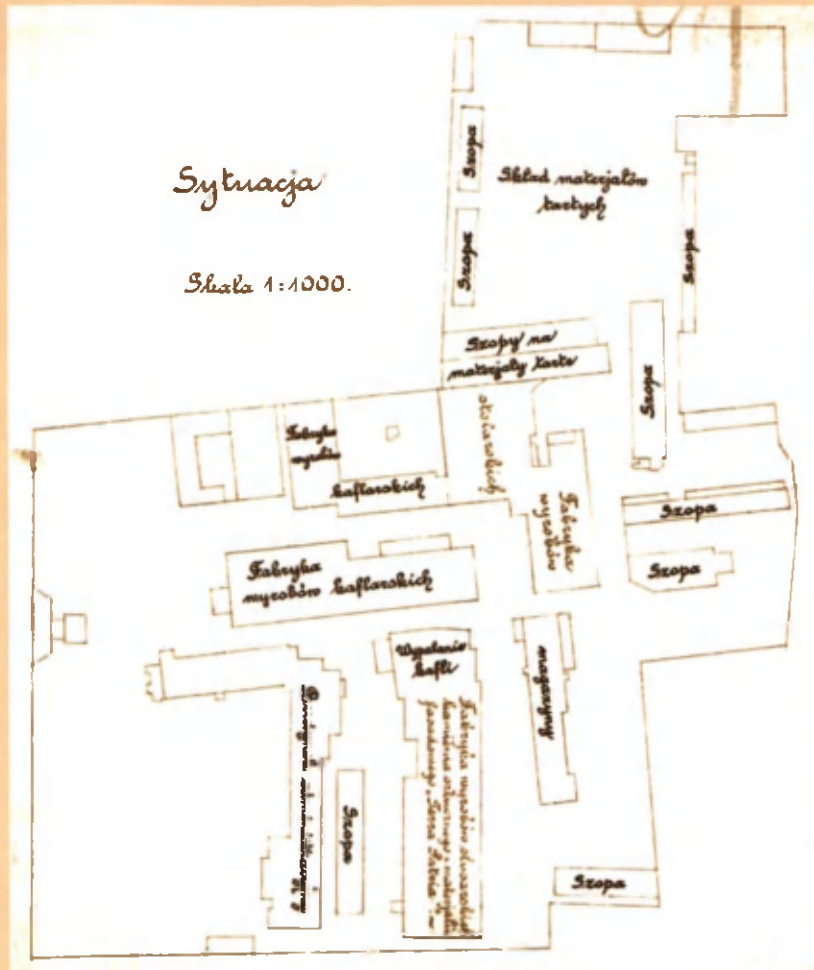
23
Naduzycia w przemyśle budowlanym // Czasopismo Techniczne. – 1898. – Nr. 5. – S. 65; Жук І. Іван Левинський, архітектор-будівничий Львова. – С. 23, 25.

24
Державний архів Львівської області (далі – ДАЛО), фонд 2, описи 1, 2, 3. При нагоді, хочу висловити щирі подяку працівникам архіву за допомогу в моїй науковій роботі, базованій впродовж 1980–1990-х років на матеріалах ДАЛО.

25
Дѣло. – 1901. – № 229; Słowo Polskie. – 1901. – Nr. 495.

Ситуація

Шкала 1:1000.

Сучасне фото «порт'єрки» Левинського.

Ситуаційний план фабричного містечка в районі Баск-Кастелівки станом на 1911 рік, на якому показано усі основні виробничі підрозділи та корпуси. Мала будівля ліворуч – сторожка («порт'єрка») біля головного в'їзду з вул. Кшижової (тепер Генерала Чупринки).

Стиль його менеджменту був енергійним. Він постійно перебував у тісному контакті з майстрами, ремісниками, декораторами, сезонними працівниками. Особисто «знайомився зі своїми робітниками, вчив і поправляв їх». Під керівництвом Левинського будівельне підприємство функціонує як добре відрегульована і змащена машина. Іван Олексин, один із давніх працівників його фірми, свідчить, що «Левинський був надзвичайно рухливою та енергійною людиною. Такої рухливості й темпу праці вимагав від своїх співробітників».

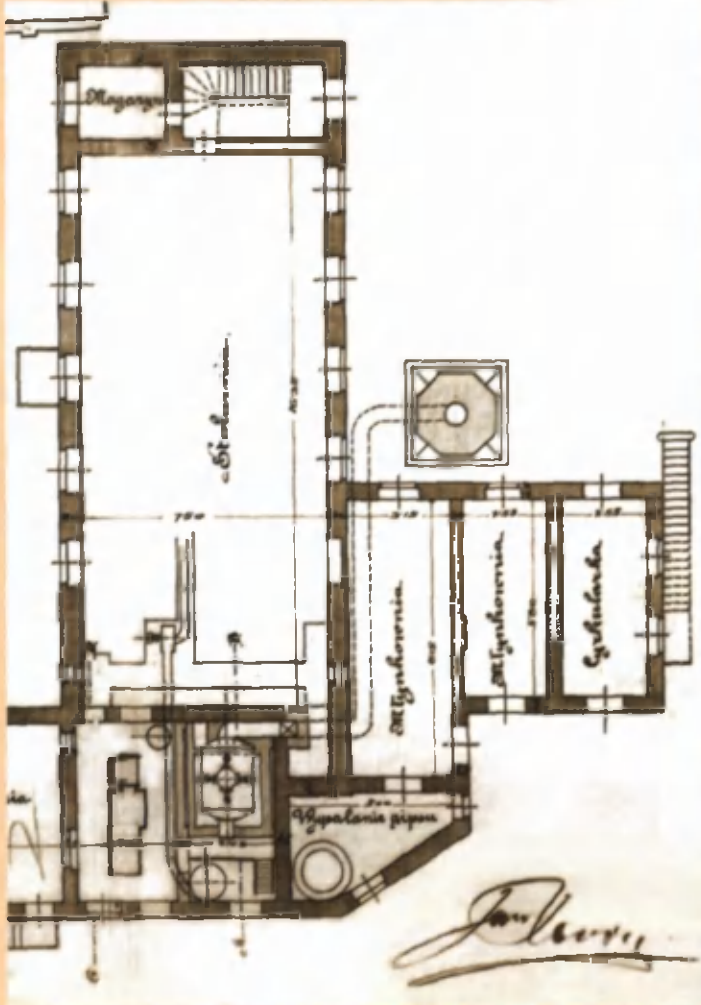
Він щоденно здійснював інспекції будівельних майданчиків. Свідоk згадує, що на об'єктах, які будувала фірма, старший майстер часом доручав одному з робітників стежити, чи не їде «Серденько». Як тільки «вартовий» помічав наближення Левинського, одразу давав знати. «Тоді поставав рух: підмайстри підганяли мулярів, мулярі своїх помічників. В одній хвилі счинявся гамір, робота йшла мов гнана машиною, а люди рухалися як колісця та машини. Левинському це подобалося і він вдволеного дивився далі...» [26].

Зазвичай сезон будівельних робіт для фірми Левинського був таким: при спорудженні середньої кам'яниці будівництво починали в середині року, до зими вимуровували стіни, а з наступної весни отинювали та викінчували об'єкт. Відповідно, в датуваннях будинків фігурують два часові терміни, зафіксовані актами магістрату – дата затвердження проекту і дата видачі дозволу на заселення й експлуатацію. Як правило, дистанція між цими двома датами – рік. Лише найбільші зі згадуваних пам'яток – такі як Міський театр чи вокзал – споруджувалися за два чи три річні сезони. Фірма Левинського виконувала замовлену роботу завжди сумлінно і якісно, у максимально швидкі терміни.

З 1881 р. підприємство Івана Левинського мало у Львові три десятиліття сприятливої кон'юнктури. «Паузами» стали лише економічні стагнації 1891, 1900, 1907 років [27]. У стагнаційні періоди припинялось іпотечне кредитування, ринок нерухомості завмирав, приватне будівництво зупинялося. Зрештою, для Левинського кризові роки не були перешкодою в отриманні великих будівельних підрядів: коли переставали надходити замовлення від приватних забудовників, «Серденько» виграв тендери, пов'язані з проектами, які фінансувалися з державних фондів (1900 – вокзал) чи з корпоративних бюджетів (1907 – Торгово-промислова палата).

26
Олексин І. Життя і діяльність Івана Левинського. – С. 16.

27
Hoszwowski S. Ekonomiczny rozwój Lwowa w latach 1772–1914. – S. 60.

План столярного відділу,
готований 1897 р.

Сучасне фото фабричного каміну,
який фігурує на плані 1897 р.

Реклама фірми постійно нагадувала, що у Левинського можна купити парцелі під вілли чи кам'яниці на Кастелівці та в інших районах міста. Операції з нерухомістю були для нього невід'ємною частиною підприємницької діяльності.

Левинський демонстрував повну адаптованість до нових способів організації будівельного ринку. Приступаючи до чергового проекту, він здійснював таку послідовність заходів: купував (сам чи за посередництвом агентів) велику ділянку, на набутому терені планував групу дамів, далі – проводив будівельні роботи, і швидко (нерідко – ще на стадії проектування) продавав новобудови клієнтам. У такий спосіб формувалися архітектурні ансамблі, які бачимо в різних районах Львова.

Інша галузь підприємництва, якій віддавався Левинський – виробництво будівельних матеріалів. Головним осередком тут був фабричний комплекс, заснований біля Кастелівки. Протягом 1885–1919 рр. фабрика безперервно розширювалась і реконструювалась.

У каталозі Краєвої виставки 1894 р. зафіксовано, що штат фабрики Левинського налічує 25 працівників, вона має піч, млинок і паровий мотор. У 1901 р., за інформацією тодішньої преси, на підприємстві Левинського працює вже 100 робітників [28]. Згодом це число зростає. Станіслав Гошовський називає підприємство Левинського першим серед найбільших промислових закладів Львова кінця XIX – початку XX ст.:

28
Katalog powszechnej wystawy krajowej we
Lwowie roku 1894: drugie wydanie. – Lwów,
1894. – S. 155; Słowo Polskie. – 1901. – Nr. 495.

Колишній керамічний цех,
сучасне фото.

План керамічного відділу фабрики
Левинського станом на 1902 р.
У центральному корпусі містилися
керамічні печі, «глазування», «сушарня».
З лівого боку – склади та басейн для
шлякування глини («шлямарка»);
У правому верхньому куті –
«маніпуляційне падав'я».

«Виробляло воно цеглу, цементні і бетонні ви-
роби, дахівки, кахлі, підлогові й настінні плит-
ки, будівельну і художню майоліку. Мало воно,
крім того, майстерні для виробу залізних кон-
струкцій будівельних й артистичних, лакує-
вальні майстерні, а також утримувало артис-
тичний заклад скульптурно-ліпних робіт. Про
розмір виробництва свідчить значне спожив-
вання мех. рушійних сил (85 HP і 335 Амр) та ве-
лика кількість зайнятих робітників (800)» [29].

В архівних документах фігурує ім'я багато-
річного менеджера фабрики – Арнольда Швіткіса
(Schwitkis).

Найбільшим підрозділом фабрики на Кастелівці був відділ кераміки. Він мав розгалужену структуру: тут було організовано виготовлення пічних кахлів, фасадної майоліки, дахівок, настінних плиток для інтер'єрів, підлогових плиток. Тривалий час керамічний відділ фабрики Левинського був базою дослідної керамічної станції, створеної з ініціативи Юліана Захаревича у структурі хімічного факультету Політехніки. З фабрикою багато років активно співпрацював керівник станції, висококваліфікований кераміст-технолог Едмунд Кжен (Ktzen) [30].

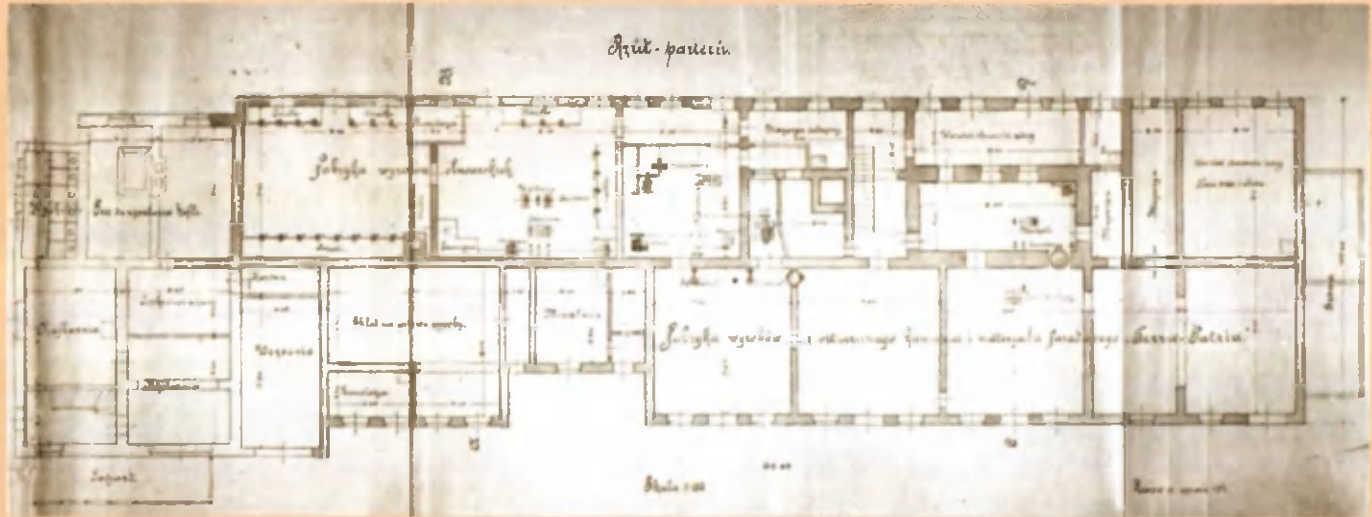
Іван Левинський мав особливе ставлення до кераміки, про що згадує сучасник: «Новочасні українці львів'яни навчилися цінити кераміку в ХХ стол., і в цьому чимала заслуга І. Левинського (1851–1919), славного будівника і професора львівської Політехніки... [На своїй фабриці Левинський] вів теж окремий відділ кераміки... без уваги на те, які позиції в бюджеті становила ця його майоліка. І коли йому пригадували даремні витрати на декоративну кераміку – він, бувши горбуном дуже малого зросту, жартівливий і веселий, виправдовувався, що вільно ж йому мати коханку, коли колеги будівничі мають собі по полюбовницях, по карти, а то чарку. Постійно він так і називав свою майоліку – коханкою» [31].

29
Hoszowski S. Ekonomiczny rozwój
Lwowa w latach 1772–1914. – S. 89.

30
Münnich T. Sprawozdanie z wystawy:
Przemysł krajowy na lwowskiej wystawie
w r. 1894 // Czasopismo Towarzystwa
Technicznego Krakowskiego. – 1894. –
Nr. 20. – S. 217–218.

31
Лукиjanович Д. Кудожя повесть кераміку //
Наші дні. – 1942. – Ч. 6. – С. 8.

Основну масу продукції керамічного відділу фабрики Левинського склали кахельні печі. Фабрика спеціалізувалася також на виготовленні фасадних кахлів – спочатку полив'яних рельєфів, якими оздоблено вілли 1890-х років, потім плоских майолікових панелей періоду сецесії, компонованих з плиток формату 15 x 15 см. Іншим фірмовим товаром були декоративні дахівки («гусаки», «карпівка», «коронівка»), які підприємство почало випалювати в перші ж роки свого існування. До категорії фірмових виробів належали настінні глазуровані плитки для приміщень та нарізники для одвірків. Окремим підрозділом була

План слюсарних майстерень та відділу з виробів зі штучного каменю (1911). Останній функціонував, фактично, як скульптурна фабрика.

майстерня, яка виготовляла підлогові плитки за технологією відомого чеського підприємства «Барта і Тіхи» [32].

Ще один відділ фабрики виробляв грібну керамічну пластику, декоративні вазы, начиння, подарунки і сувеніри, великі партії яких поступали на галицький ринок. За життя Левинського керамічні вироби його фабрики експонувалися на багатьох виставках у Галичині й за межами краю, отримуючи високі нагороди і відзнаки.

25

II. Будівничий Іван Левинський (1851–1919): життя, підприємництво, творчість

Поруч з керамічним цехом на фабриці Левинського функціонували й інші виробничі підрозділи.

Під кінець XIX ст. фабрика освоїла технологію виготовлення штучного каменю. Матеріал, який вироблявся із суміші гіпсу, піску та вапна, відзначався міцністю і довговічністю при відносно малій питомій вазі, а також гідро- та теплоізоляційними властивостями.

Сучасне фото лівої торцевої частини будинку, план якого подано вище. Основна частина корпусу до наших днів не збереглася.

Фабрика мала також прекрасно налагоджене виробництво гіпсу («гіпс пражений, власний патент»). З 1890-х рр. вона виробляла як один з фірмових товарів плити з гіпсу «до ізоляції від голосу і зимна», для стель та внутрішніх стін будівлі.

На підприємстві було обладнано потужний блок столярних майстерень. Реклама свідчить, що на початку 1910-х рр. Левинський міг приймати замовлення на «всякі столярські вироби, порталі, брами, двері, вікна разом з окованєм і лякеруванєм» – бездоганну якість яких можна оцінити, завітавши до будь-якого зі споруджених ним будинків.

Нарешті, відділ слюсарно-ковальських виробів підприємства Левинського забезпечував виробництво будівельних металокопструкцій та декоративних решіток, фігуруючи в документах як «фабрика виробів слюсарських» [33].

У 1890 р. Іван Левинський, разом зі своїм партнером Александром Домашевичем, власником цегельні в околиці Снопкова, заснував ще одну фабрику будівельних матеріалів. Це підприємство, розташоване в районі Кортумової гори, спеціалізувалося на виготовленні дахівки та цегли. Зокрема, фабрика на Кортумівці випалювала дахівки базового типу – «французькі фальцовані» (тобто з рівчиком). Реклама подавала такий опис: «Ці дахівки забезпечено не

32
Асортимент кераміки Левинського презентується рекламними текстами: «Кашлєві печі, кухні і коминки білі і колїрові в ріжних стилях. – «Unicum» патентовий шаматовий прилад для збільшуваня тепла, в нутрі глязурований, відзначений золотою медалєю... – Теракота і майолїка будівельна. – Глязуровані дахівки і поливки. – Глязуровані плити на стїни і глязуровані наріжники для охорони мурів» (Ілюстрований народний календар товариства «Просвїта» на звичайний рік 1911. – Львів, 1911); «Плитки шаматові на підлоги з найбільшою чешкої фабрики в Празї, Барта і Тїхі» (Товариш: Ілюстрований календар товариства «Просвїта» на рік звичайний 1905. – Львів, 1905).

33
W zakładach fabrycznych budowniczego Jana Lewińskiego i Spki // Czasopismo Techniczne. – 1899. – Nr. 2. – S. 26; Broniewski A. Słowo o gipsie // Czasopismo Techniczne. – 1892. – Nr. 4. – S. 34. Показний перелік виробів з каменю, дерева і металу фігурує у численних рекламних оголошеннях фірми Левинського (Ілюстрований народний календар товариства «Просвїта»... 1911).

Jan Lewiński
koncesjonowany budowniczy
Lwów, ul. Krzyżowa 42.

Adres telegr.: Lewiński, Lwów. Telefon Nr. 199. 0000000000

Kaflowe piece i kaminki
kolcowane i białe (długie i krótkie)
Wuchem i wosny kominowa.
Ceramika i majolica budowlana
DACHYWKI
(kapturki i glazura)
Płytki glazurane
i majolowane na białej
podłożu wosnym.
CEGLY SZKLOTOWE
czyste i kolorowane
z fabryki Potoczkiego w Krakowie i z
Plytki szamotanowe na rozdzielni
i szamotanowe (białe, szare i w Pradze
Berta & Tuba)
Kazki kamienkowe
(kolumny i filary)
Wyroby majolowane ozdobne
jakie to: wazy, maski, etc.

Podłogi ozdobne malowane
kolcowane na zimno i gorąco 1/2, 1/3,
1/4 i 5/8 gruby.
Laminaty ozdobne malowane
MATERIAŁY DRZWIOWE
kolcowane
jednolite i dwukolorowe
Siatki sprężone
metalowe i drewniane
Ochroniacze krawędzi murów.
Materiały budowlane:
kamień łamany, piły na mokro i
i na podwórzu.
Papier do malowania „Dawson”
CEMENTY
i wapno hydratanowe.
Ciepłe próżnie napełnione,
jakie to: budowlane i na dachy
na jaskrawym żółtym.

Na sprzedaż parcele pod wille i kamienice
na Kasztelowej, przy ul. Kurkowej 42 i przy ul. Pańskiej 5.

І В А Н
ЛЕВИНСЬКИЙ
Львів, ул. гр. А. Потоцького 58.

Адрес для телегр.: Левинський Львів. Астро-угорського Каши ошадлости
Телефон ч. 199. Банк у Львові ч. 837.615

WYROBY FABRYCZNE
JANA LEWIŃSKIEGO
konces. budowniczo
Lwów, plac Kapitulny 1. 7.
Skład przy ul. Krzyżowej 1. 42.

Каflowe piece i kaminki kolorowe białe i różnych stylów

JAN LEWIŃSKI
LWÓW
KANTOR UL. KOPERNIKA 1. 10.
Fabryka pieców kaflowych i skład materiałów budowlanych
Kasztelówka ul. Krzyżowa 1. 42.

Реклама різних років представляє Івана Левинського як найбільшого в Галичині виробника будівельних матеріалів та виконавця будівельних робіт. Також постійно фігурує пропозиція щодо продажу парцель, яка відображає роль Левинського як провідного оператора нерухомості в королівському столичному місті Львові.

лише (як дахівки швейцарські) вертикальними рівничками по боках, але також і погвійними поперечними рівничками, так, щоб при покриванні даху ці дахівки трималися одна одної...» [34].

У 1896 р. на Кортумівці за рік випалювали 2 млн. дахівок, 1,5 млн. штук звичайної цегли, 500 тис. лицювальної і 50 тис. керамічних труб різного діаметру. Штат нараховував близько 140 робітників та 7 осіб адміністративно-технічного персоналу [35].

Одна з настанов, яку професор Левинський давав своїм студентам, – ніколи не легковажити «малими завданнями» («немає такого малого діла, якому б технік не міг віддатись без пошани»). До менших справ, поза сферою будівельного промислу, в які Левинський вкладав свою енергію й кошти, належить ще один фабричний заклад, назва якого – «Здоров'я». У перші роки ХХ ст. це підприємство належало фірмі «Міколяш, Пітш, Левинський і спілка», а з 1909 р. перейшло у повну власність одного з партнерів – будівничого Івана Левинського. На ньому, однак, вироблялися не будівельні матеріали чи архітектурні деталі, а газовані напої.

Виробництво споживчих продуктів – одна з менш відомих сторінок біографії Левинського-підприємця. Тим часом, на початку 1910-х рр. фабрика «Здоров'я» за рік могла постачати на ринок бл. 200 000 пляшок мінеральної води, стільки ж лимонаду й півмільйона сифонів із содовою водою. Підприємство забезпечувало роботою 26 робітників та 4 особи в адміністрації. За короткий час асортимент продукції розширився за рахунок штучного шампанського, яке, за оублікованою інформацією, успішно конкурувало з виробами австрійських та угорських фірм [36].

В образі Левинського-підприємця окремою темою проходять його стосунки з робітниками. У спогадах працівників фірми вони представлені майже як родинні. День народження Івана Левинського, 6 липня, був для них тривалий час великим святом:

«В той день усе робітництво збиралося при вул. Потоцького [вул. Кшизова була переіменована на Потоцького – І. Ж.], де їх гостинно приймав сам Іван Левинський при застелених столах, обслуговуючи особисто всіх своїх гостей і наглядаючи при тім, щоб нікому нічого не забракло. Такі завави тривали до пізнього вечора. Желанням та промовам не було кінця. Робітництво розходилося сите та вдоволене...» [37].

Іван Левинський поєднував підприємництво з активною громадською та філантропічною діяльністю. Федь Федорців, автор короткого посмертного життєпису Левинського (1919), згадує товариство «Поступ» («Postęp»), яке Іван Левинський створив для своїх працівників – у рамках цієї організації коштом фундатора «уладжувано відчити, дискути і завави» [38]. З часом, громадські проекти захоплюють «Серденька» дедалі більше. Ідея економічного

34 Рекламний текст з видання: Katalog wystawy przemysłu budowlanego we Lwowie 1892. – Lwów, 1892.

35 T. F. Wycieczki Towarzystwa Politechnicznego po Lwowie i okolicy // Czasopismo Techniczne. – 1896. – Nr. 13. – S. 148; Die Gross-Industrie Österreichs: Festgabe zum... fünfzigjährigen Regierungs-Jubiläum... des Kaisers Franz Josef I. – Wien, 1898. – S. 62.

36 Fabryka sztucznych wód mineralnych i napoi musujących "Zdrowie" we Lwowie, ul. Zdrowie L. 10 // Nasz Kraj (ilustrowany). – 1911. – Nr. 161. – S. 13–14; Lewiński J. O budownictwie uylitarnem: Wykład wstępny prof. Jana Lewińskiego, wygłoszony dnia 14 listopada 1901 w Szkole Politechnicznej // Czasopismo Techniczne. – 1902. – № 4. – S. 55.

37 Олексин І. Життя і діяльність Івана Левинського. – С. 14.

38 Ф. [Федорців] Ф. Іван Левинський. – С. 342.

Фотографія зі збірки ЛННБ України ім. В. Стефаніка зафіксувала, скоріш за все, інтер'єр робочого кабінету Івана Левинського. На стіні висить портрет господаря, написаний Іваном Трушем.

просвітництва повною мірою втілюється наприкінці 1910-х рр. у товаристві «Праця», засновником якого він став. Цілі, декларовані у статуті, були такими:

«Ціллю Товариства «Праця» – це культурно-економічна діяльність. Її завданням: освітлювати українські народні маси про значіння ремесла, промислу і торгівлі для життя народу і розвитку його творчих продукційних сил; заохочувати українську молодь села і міста до науки і праці на полі економічного життя; уможлилювати молоді вишкіл на ремісників, промисловців і взагалі фахівців з різних ділянок народного господарства через пропаганду, спомогання і творення окремих курсів, шкіл та бурс і розбуджувати творчу ініціативу на полі господарського життя» [39].

Левинський-архітектор та його проектне бюро

«Усі найкращі і найбільш імпозантні будівлі Львова і також немало будівель у цілій Галичині – це твори Івана Левинського», – каже сучасник [40]. Стосовно львівської архітектури кінця XIX – початку XX ст. така оцінка буде правомірною, якщо об'єднати разом дві категорії будівель: 1) ту, яка презентує Івана Левинського лише як будівельного підприємця, та 2) твори Левинського як архітектора-проектанта.

У розвитку львівської архітектурної школи, з її високими здобутками й авторитетом, І. Левинський уособлював цілу епоху. На характері цієї школи виразно позначилася традиція місцевого осередку фахової освіти – Технічної академії / Політехнічної школи, орієнтованої на універсалізм професії інженера. Ця традиція відрізнялася від програмних установок, культивованих в європейських академіях красних мистецтв (зазначимо, що власної академії мистецтв у Львові не було; її мало друге за розміром місто Галичини – Краків).

Варто також звернути увагу на те, що в Технічній академії Іван Левинський закінчував не відділ будівництва – тобто не архітектурний факультет, а відділ інженерії.

Для чіткішого окреслення індивідуального стилю Івана Левинського як архітектора обов'язково слід брати до уваги його діяльність у ролі керівника кафедри утилітарного будівництва. У тексті вступної лекції місце своєї кафедри серед інших кафедр будівельного відділу Політехніки він визначає так:

«1) як кожна будівля повинна бути міцно і конструктивно вирішена – відповідає кафедра будівельних конструкцій; 2) як цілість повинна бути твором мистецтва – відповідає кафедра архітектури; 3) як кожна будівля повинна бути ужитковою – відповідає кафедра утилітарного будівництва...».

У цих дефініціях проявляється очевидна відповідність сформульованій Вітрувієм тріаді «міцність, користь, краса» (*firmitas, utilitas, venustas*), яка вважається фундаментальною для теорії архітектури. Середній компонент – користь – став гаслом усієї діяльності Левинського-архітектора. «Утилітарність» – головна категорія, на яку він орієнтується [41].

27

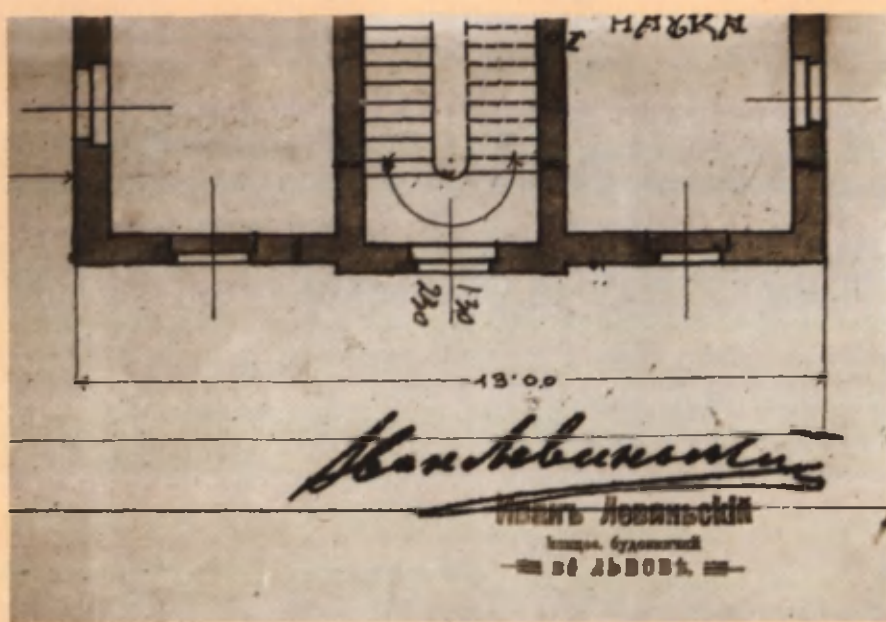
І. Будівничий
Іван Левинський
(1851–1919):
життя,
підприємство,
творчість

Портрет Івана Левинського авторства І. Труша. Теперішнє місцезнаходження невідоме. Репродукція з видання: Іван Левинський: Його життя та праця (1934).

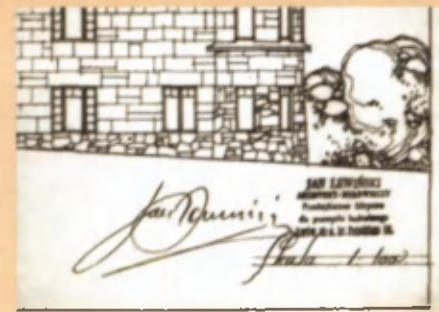
39
Лучинин І. Товариство «Праця» // Іван Левинський: Його життя та праця. – Львів, 1934. – С. 42.

40
Олексин І. Життя і діяльність Івана Левинського. – С. 11.

41
Жук І. Іван Левинський – педагог і теоретик. – С. 334.

Автографи Левинського та
фірмові печатки різними мовами.

JAN LEWIŃSKI
ARCHITEKT-BAUMEISTER
 Unternehmung mit fabriks-
 mässigen Betriebe für Bauindustrie
 Lemberg, A. Gr. Potocki-gasse 5A

Тексти лекцій «Про утилітарне будівництво» та «Значення горизонтальної проєкції», презентовані професором Левинським у Політехніці, відповідно, на початку 1901–1902 та 1903–1904 академічних років [42], дають важливі підказки щодо характерних рис його творчості як архітектора-практика. Левинський зосереджує увагу на трьох парах категорій: «будівничий» / «архітектор», «утилітарна будівля» / «монументальна будівля», «горизонтальна проєкція» / «вертикальна проєкція» будівлі.

По-перше, Іван Левинський розмежовує функції будівничого та архітектора. Основні обов'язки будівничого: 1) знати природу будівельних матеріалів, які слід застосовувати відповідно до коштів, конструкції та функціональних вимог; 2) знати, як уберегти будівлю від руйнівних чинників атмосфери; 3) розуміти закони статички – використовувати відповідні конструкції; 4) знати утилітарне призначення будівлі – життєві потреби і звички людей, для яких вона споруджується; 5) уникати проєктів, які не можна здійснити; 6) відчувати місце, матеріал, конструкцію, форму, щоб заздалегідь мати чіткі відповіді на три питання: що? чим? і як? – із урахуванням найбільшої ужитковості; 7) мати розвинуту уяву – уявляти майбутню будівлю наперед.

Архітектор же – за Левинським – повинен: 1) мати творчу натуру, вроджений художній талант; 2) знати історію архітектури та мистецтва, орієнтуватися в історичних формах; 3) знати, який вигляд матиме нарисована на папері форма в реальному просторі; 4) крім того, бути ознайомленим з технікою, матеріалами, будівельними конструкціями та функціональними вимогами, яким відповідатиме майбутня споруда [43].

По-друге, І. Левинський розробляє типологію «утилітарних» і «монументальних» будівель, диференціюючи архітектурні об'єкти під кутом зору балансу утилітарно-функціональних та суто естетичних елементів. За Левинським, є категорія будівель, у яких «ужитковість» переважає, головна мета їх спорудження – «дати людині все, чого вона потребує для свого життя і культури, ці будівлі називаються утилітарними».

42
 Lewiński J. O budownictwie uytilytarnem: Wykład wstępny prof. Jana Lewińskiego, wygłoszony dnia 14 listopada 1901 w Szkole Politechnicznej // Czasopismo Techniczne. – 1902. – № 3. – S. 38–39; № 4. – S. 54–56;
 Lewiński J. Znaczenie rzutu poziomego w budownictwie uytilytarnem i w gospodarstwie społecznym: Wykład inauguracyjny prof. Jana Lewińskiego, wygłoszony w auli Szkoły politechnicznej w dniu otwarcia roku szkolnego 1903/1904 // Czasopismo Techniczne. – 1903. – № 23. – S. 320–321; № 24. – S. 332–334.

43
 Lewiński J. O budownictwie uytilytarnem. – S. 39.

44
 Ibid. – S. 54;
 Жук І. Іван Левинський – педагог і теоретик. – С. 337–338.

Інша ж категорія – будівлі, які презентують державну владу, або ж створені спільними силами заради здійснення релігійних чи культурних ідеалів нації. Вони мають стати «душею народу», повинні будуватися з найвитриваліших матеріалів, стати монументом для нащадків. Такі будівлі називаються монументальними, а естетика в них «переважає над ужитковістю».

За Левинським, утилітарні об'єкти будівничий споруджує або сам, або з допомогою архітектора, монументальні ж будує архітектор з допомогою будівничого. Табто, у створенні «утилітарних» будівель першу роль віграє будівничий [44].

По-третє, відповідно до поділу будівель на утилітарні й монументальні, Іван Левинський розрізняє і характер архітектурних планів, диференціює проєктні роботи. За Левинським, проєктант моделює майбутню споруду, «окреслюючи лінією на

«Чоловічий портрет» пензля Ф. Красицького (1916), деталь. Цей малярський твір можна атрибуувати як портрет Івана Левинського, виконаний під час перебування будівничого у Києві. Див. с. 156–157.

29

II. Будівничий Іван Левинський (1851–1919): життя, підприємство, творчість

горизонтальній площині обмеження простору, який, відповідно до цілей будови, має намір зайняти [...]. Водночас групує в уяві просторові маси [...] і таким чином над горизонтальною площиною зводить будівлю [...], називаючи начерк або підставовий план горизонтальною проекцією, а інший, просторовий [план] – вертикальною проекцією» [45].

Вертикальна проекція («образ вигляду естетичних форм») має найбільше значення для проектів монументальних споруд, горизонтальна – для утилітарних [46]. Відповідно, горизонтальна проекція – план – є сферою відповідальності будівничого, вертикальною ж проекцією – стильовим «костюмом» архітектури – опікується архітектор-асистент. Принаймні таким був принцип поділу праці в архітектурно-проектному бюро Івана Левинського.

Левинський позиціонував себе як «будівничого». Отже, у проектах з підписом «Іван Левинський, концесіонований будівничий» саме в плані, в характері «горизонтальної проекції» слід шукати його руку. Це найхарактерніша з ознак стилю Левинського як архітектора-практика.

Аналіз архітектурних проектів схиляє до думки, що рисування фасаду не було спеціальністю Левинського. Його талант був іншого ґатунку: Іван Левинський мав дар робити життя і працю всередині будівель зручними для людей. Його особисті зацікавлення як архітектора-професіонала фокусувалися на «утилітарних» (функціональних) питаннях архітектури, пов'язаних з плануванням, економічними та логістичними аспектами. У цій царині Левинський був найвищого рівня майстром.

Опрацювання ж робочих планів у деталях, оформлення «вертикальної проекції» та стильового «костюму» було роботою багатьох його асистентів, з якими Іван Левинський працював як співавтор.

Першим із численних професійних партнерств була спільна робота з Юліаном Захаревичем. За кілька десятиліть через бюро Левинського проходять Тадеуш Мюнніх, Ян Кудельський, Альфред Захаревич, Тадеуш Обмінський, Олександр Лушпинський, Лев Левинський, Вітольд Мінкевич, Владислав Дердацький, Євгеніуш Червінський. Цей список асистентів не є повним, його можна розширювати [47].

Характерна особливість стилю роботи Левинського – залучення студентів курсу утилітарного будівництва до команди свого архітектурного бюро.

У тексті лекції, презентуючи власну методику навчання, професор Левинський каже, що його навчальними засобами будуть: 1) «живе слово», тобто лекції; 2) демонстрування зразків будівель різного типу, виконаних за кордоном (очевидно, демонстрація фото і графічних репродукцій); 3) огляд реальних архітектурних об'єктів; 4) практика на будівництві; 5) виконання завдань у рисувальному залі (мабуть, начерків «горизонтальної проекції»); 6) критичний розбір власних праць.

45
Lewiński J. Znaczenie rzutu poziomego w budownictwie użytkowym... – S. 320–321.

46
Ibid. – S. 321.

47
Жук І. Іван Левинський, архітектор-будівничий Львова. – С. 25–28;
Жук І. Архітектура Львова кінця XIX – початку XX століть: спадщина Івана Левинського... – С. 262.

Брама будинку, в якому з 1890-х рр. Левинський мешкав з родиною.

Реклама з реквізитами підприємства Левинського та адресою його офісу, початок 1910-х рр. Після того, як було вбито намісника Галичини графа Анджеля Потоцького (1908), змінилася назва вулиці: колишня Кшижова стала вулицею Потоцького.

ІВАН ЛЕВИНСЬКИЙ

у Львові, улица А. гр. Потоцького ч. 58.

Телефон ч. 199.
Адреса для листів:
Левинський Іван
Львів.

БЮРО АРХІТЕКТОНІЧНЕ
і ФАБРИЧНЕ ПІДПРИЄМСТВО
для БУДІВЕЛЬНОГО ПРОМИСЛУ
відзначене гоноровими дипломами
та золотими медалями на красних
і заграничних виставах.

Конто жирове
австр. угор. Банку
у Львові. Конто
пощт. Каса Ошад-
ности ч. 837515.

Додатково цитуємо ту частину відповіді професора Левинського на риторично поставлене питання: «чим маю намір вчити?», яка фігурує четвертим пунктом:

«4. Самою практикою. З цією метою хочу просити колег будівничих, щоб [вони] дозволили доступ на будову панам [студентам], котрі матимуть бажання відбувати практику. Розумію це таким чином, що кожний... буде мати визначеними одну чи дві будівлі, на яких [практикант] заповнював би щоденно питальник за певним зразком і представляв мені його щоденно на перегляд. Це буде відвідуваність практики» [48].

Левинський опікувався студентами останніх років навчання. Після закінчення студії початкуючи «технік» міг продовжувати роботу в проектному бюро професора. Найбільш здібним слухачам курсу утилітарного будівництва «Серденько» сам робив відповідні пропозиції. Отже, Іван Левинський забезпечував себе кадрами, «рекрутуючи» архітекторів-асистентів з числа своїх студентів. Офіс фірми, облаштований на Кастелівці, та її будівельні об'єкти були – в певному сенсі – продовженням кампусу Політехніки.

Останні роки

Наприкінці першого десятиліття минулого століття соціально-політично-національна ситуація в Галичині загострилася до краю. Левинський не міг не відчувати змін, що відбувалися в суспільстві. Слід зауважити, що під кінець 1900-х – на початку 1910-х він уже не дістає великих замовлень із краєвих, міських чи корпоративних бюджетів. Львів ставав для «Серденька» дедалі менш комфортним.

На той час Іван Левинський уже був самодостатнім. Його професійна позиція була дуже міцною: з 1908 р. він обіймає в Політехніці посаду «звичайного» професора, у 1912–1913 та 1913–1914 навчальних роках обирається деканом відділу будівництва. Взаємини Левинського з колегами та замовниками, незалежно від національної чи політичної приналежності, залишалися рівними. У близькому майбутньому вимальовувалася перспектива нових великих проектів. Сучасники свідчать, що Іван Левинський мав великі плани щодо подальшої діяльності [49]. Такою була ситуація до літа 1914 року.

28 червня 1914 р. у Сараєві сербський націоналіст розстріляв спадкоємця австро-угорського престолу та його дружину. Почалася Перша світова війна, і вже 3 вересня того ж року до Львова вступили російські війська.

48
Lewiński J., O budownictwie uytlytarnem. – S. 55;
Жук І. Іван Левинський – педагог і теоретик. –
С. 335.

49
Program ces. król. Szkoły politechnicznej we
Lwowie na rok naukowy 1909/10. – Lwów,
1909. – S. 85;
Popławski Z. Dzieje Politechniki Lwowskiej
1844–1945. – Wrocław-Warszawa-Kraków:
Ossolineum, 1992. – S. 135, 307;
Ф [Федорців] Ф. Іван Левинський. – С. 342.

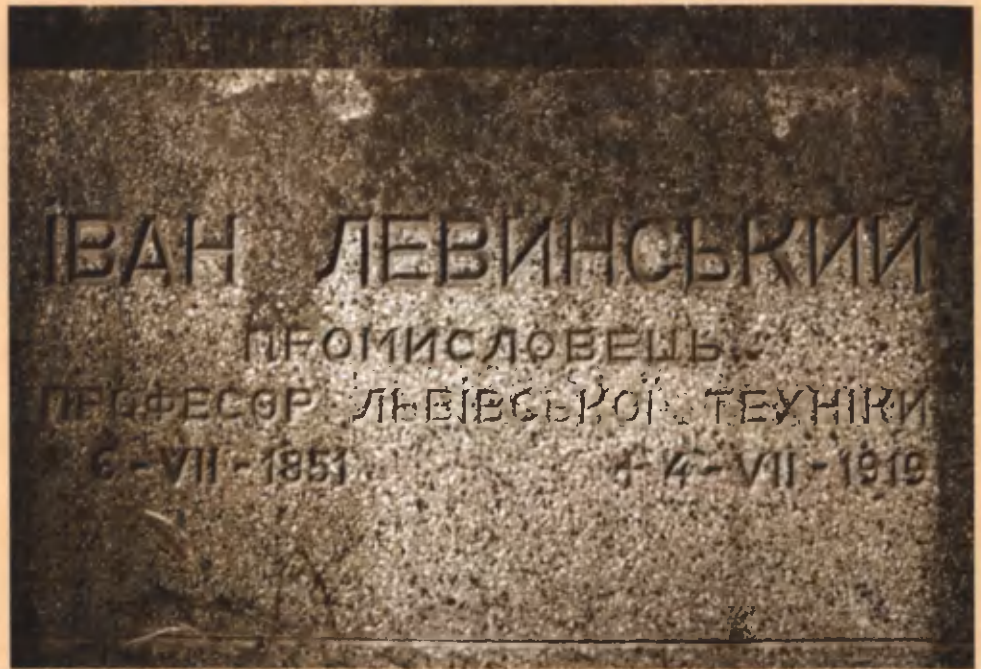
Упродовж десятимісячної окупації стосунки з росіянами в Левинського, м'яко кажучи, не склалися. Нова влада проводила антиукраїнську політику, тож не дивно, що один з найвідоміших українських громадян Львова професор Левинський потрапив до чорного списку. На його підприємстві провели три обшуки, влаштували серію реквізицій, пограбували фабрику «Здоров'я» і забрали коней з фабричної стайні.

Пам'ятник на могилі
Івана Левинського.
Личаківський цвинтар, поле 73.

Напис на могильній плиті
презентує Левинського
передовсім як промиславця.

Здається, саме конфлікт через реквізовані коней, яких Левинський не хотів віддавати, відіграв фатальну роль у розвитку подій. У ніч із 19 на 20 червня 1915 р. його затримали і примусово відправили з великою групою відомих городян до Росії як заручника [50].

Перебування Левинського на сході тривало понад два з половиною роки. Певний час йому довелось жити у Києві. «Була се на всім протязі його трудящого життя перша відпустка, хоч і примусова» [51].

Укотре Левинський опинився в ситуації Робінзона, і знову його діяльна натура допомагає переборювати обставини. У Києві він ініціює створення товариства «Праця», керує будівництвом дерев'яної греко-католицької церкви на вул. Новопавлівській. Київський період у біографії Івана Левинського є малодослідженим, але дуже важливим. Свого часу приїзд до Львова визначив його професійну ідентичність як будівничого-архітектора. Перебування в Києві завершило формування національної ідентичності Левинського як українця.

На початку березня 1918 р. Левинський повернувся до Львова, де знову взявся за організацію товариства «Праця», на взірць київського.

Наприкінці жовтня 1918 р. почався процес остаточного політично-державного розпаду Австро-Угорщини. У Львові 1 листопада 1918 р. було встановлено українську владу і в наступні дні проголошено Західно-Українську Народну Республіку. Цей акт зустрів протидію польського Львова – почалася запекла війна, яку українці програли. Для «Серденька» настали тяжкі часи.

Нові прикrostі чекали на нього ще до листопадових подій. Ограду після повернення з Києва Левинському затримали професорську платню під приводом сфабрикованих звинувачень у колаборації з росіянами (під час окупаційного періоду йому довелося будувати польовий шпиталь і бараки для полонених австрійців) [52].

Левинський намагався триматися. Тяжкої зими 1918-1919 року для своїх працівників він організував дешеву кухню, а також налагодив випуск штучного опалювального матеріалу в брикетах. «Серденько» залишався винахідником за будь-яких обставин.

Після справи про «колаборацію» знайшли новий привід звести з ним порахунки. Міністерство релігійних визнань та освіти відновленої Польщі ввело для державних установ службову присягу – декларацію лояльності працівника. Уже неодноразово мова йшла про те, що «Серденько» мав добру душу, але сильний характер. Отже, він відмовився підписати згаданий документ. Наслідок був драматичний: звільнення з Політехніки [53].

4 липня 1919 р. Іван Левинський помер. Його поховали на Личаківському цвинтарі.

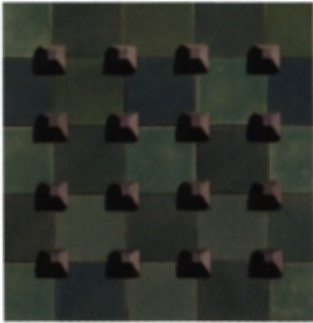
50
ДАЛО ф. 27, оп. 4, спр. 363, арк. 20–22.

51
Ф [Федорців] Ф. Іван Левинський. –
С. 342.

52
ДАЛО ф. 27, оп. 4, спр. 363, арк. 21, 21 зв.

53
Там само, арк. 43;
Жук І. Архітектура Львова кінця XIX –
початку XX століть: спадщина Івана
Левинського... –
С. 266.

III. Місто Левинського

Дух Івана Левинського продовжує жити у Львові. Постаць будівничого злилася з архітектурним краєвидом, ставши невід'ємною часточкою міста.

«Не було, здається, в цілому Львові людей, які не бачили б вічно рухливого Івана Левинського. Він щоденно на маленькому однакітному візочку об'їздив центр міста та периферію, де виконував під своєю управою різного роду будівлі. Всюди мусів доглянути» [54].

Отже, нас чекає подорож вулицями, якими міг їхати візок Івана Левинського. Це буде шлях теренами п'яти адміністративних районів, на які був поділений Львів за часів цісарсько-королівської адміністрації.

Засади територіального поділу визначилися після того, як наприкінці XVIII – на початку XIX ст. розібрали стародавні укріплення, і місто вийшло поза лінію середньовічної оборони. Суцільна забудова почала насуватися на території приміських поселень, які, у формі чотирикутної зірки, тулилися до колишніх торгових шляхів – Городецького, Янівського, Жовківського та Бродівського трактів.

Таким чином, Львів XIX ст. розростався за рахунок території Галицького, Краківського, Жовківського та Личаківського передмість, за якими і назвали нові адміністративні райони. Перший – південний – у щоденній мові львів'ян фігурував як «Галицьке» (без «передмістя»); другий, західний – як «Краківське»; третій, північний – «Жовківське»; четвертий, східний – «Личаківське». П'ятим адміністративним районом стала територія давнього «міста у мурах» – Середмістя.

Починаючи тур Львовом Івана Левинського, прямуємо на захід, до Краківського.

Сторінка 32:
Вул. Богомольця – колишня
Асника, 4; 1905–1906. Маска
та декоративне опорядження
причтілка.

Заставка:
Вул. Генерала Чупринки –
колишня Кшижова, 11а;
1906–1907. Керамічна
панель на фасаді.

Проект забудови Кастелівки, в основу якого закладено ідею архітектурного розвитку великої ділянки на південному заході Львова як комплексу однородних будинків. Вулиця «На Віллах» (майбутня Набеляка, Котляревського) більше нагадує паркову алею, ніж вулицю модерного міста. На репродукованому фрагменті плану показано ту частину Кастелівки, яка розташована найближче до кампусу Політехніки.

Професор Юліан Захаревич, розробник концепції планування Кастелівки. Рельєф, виконаний у металі (родинний архів, Варшава).

Проект однородного будинку на вул. Магдалини (Кольберга), 4.

Північний край Кастелівки фіксувала вулиця Кшижова, а стрижнем ділянки стала вул. На Віллах (пізніша Набеляка, Котляревського).

Архітектура вілли – комфортної і затишної однородної оселі з прилеглим садом – пов'язується з історичним типом англійської житлової архітектури, традиції якого під кінець XIX ст. знайшли відданих прихильників у Центрально-Східній Європі.

Вище вже згадувався вплив Т. Ганзена на архітектуру Львова 1860–1870-х рр. Досі в цьому контексті лишається недооціненою роль й іншого видатного творця архітектури Рінг-штрассе – Гайнріха фон Ферстеля. Зокрема, тип англійського приватного будинку набув популярності в Австро-Угорщині саме за посередництва цього архітектора, який упродовж 1860–1880-х рр. пропагував архітектуру англійської садиби [59]. Здається, звідси й виводиться прототип вілли, адаптований Захаревичем і Левинським для Львова.

Для своїх замовників Захаревич та Левинський налагодили на Кастелівці продаж ділянок з наступним виконанням архітектурного проекту та будівельних робіт. Можна припустити, що замовнику попередньо подавали набір ескізних проектів, у яких він обирав віллу відповідного типу. Далі проект адаптувався до побажань клієнта.

Єдиний квартал Кастелівки, повністю забудований віллами – між вулицями Кшижовою, св. Марії Магдалини (Кольберга), Набеляка і Ленартовича. Тут бачимо найбільш ранні вілли, колишні споруджені фірмою Левинського на Кастелівці, які датуються кінцем 1880-х – початком 1890-х рр.

59
Heinrich von Ferstel (1828–1883): Bauten und Projekte für Wien, 81. Sonderausstellung des Historischen Museums der Stadt Wien, Hermesvilla, Lainzer Tiergarten, 26. März 1983 bis 18. März 1984 / [Zusammenstellung und Text, Renata Kassal-Mikula]. – Wien : Eigenverlag der Museen der Stadt Wien, 1983. – S. 64, 84;
Шорске К. Е. Віденський fin-de-siècle: політика і культура. – Львів: ВНТЛ-Класика, 2003. – С. 64.

Львів - захід: від Кастелівки до Кортумової гори

35

Львів будувався в долині ріки Полтви, яка протікала через центр міста з півдня на північ, розділяючи його на західну та східну частини. Найзабудованішим на захід від річки було Краківське – найбільший з адміністративних районів Львова часів Левинського, у межах якого можна виділити три історично сформовані зони. Одна з них – південно-західний район із ділянками, які називали «Новим Світом» та «Байками»; компонентом цього сектора є Кастелівка, про яку ще буде багато мови. Другою зоною є крайній східний «клин», який прилягає до Середмістя; його ядро становить Єзуїтський сад (теперішній Парк ім. Івана Франка). Третя зона – північний захід Краківського, район залізничного двірця.

Путівник Францішка Баранського (1902) пояснює, що Кастелівка – це «новозабудована частина міста між вулицями Кшишовою, Ленартовича і Вулицькою дорогою [теперішні вул. Генерала Чупринки, Нечуя-Левицького і Сахарова – І. Ж.], названа [за іменем] міщанської родини Кастеллі, що прибула у XVII ст. з Італії до Львова, яка мала тут свою власність» [55].

Колись Кастелівка була територією приміських осель, розташованих між бароковим костелом св. Марії Магдалини та заболоченими луками Кульпаркова. До середини XIX ст. вона зберігала риси мальовничого, сільського за своїм характером передмістя, громада якого жила з садівництва і будівельного промислу. Процес швидкого інтегрування Кастелівки в урбаністичну структуру модерного міста бере свій початок за доби галицької автономії. Каталізатором процесу було спорудження монументального ансамблю будівель Політехнічної школи, що межує з Кастелівкою на північному сході.

«Зоряний час» Кастелівки настає у другій половині 1880-х рр., коли її територію купують автор архітектурного проекту головного будинку «техніки», професор Юліан Захаревич та його партнер, будівничий Іван Левинський. У книзі «Львівські передмістя» (1909) Адам Краєвський, пише: «Піонерами Баєк, цього справжнього Far West-у Львова, були: непоказний на око чоловічок, але надзвичайно підприємливий л. проф. архітектури Іван Левинський [Jan Lewiński], і б. п. [блаженної пам'яті] Захаревич. Це вони перші, ніби американські трапери, пустилися в байківське передмістя і створили Кастелівку, а з нею нові дороги до парцеляції. Це ледь 20 років минуло, а на руїнах... Баєк постало майже нове місто, до речі, гарніше за рідний Львів» [56].

Початковий етап цього освоєння проходив під знаком проекту, ініційованого Захаревичем і Левинським, що ставив за мету створення на Кастелівці зразкової колонії однородинних будинків. Забудовники намагалися прищепити на львівському ґрунті архітектурний тип неоромантичної вілли з прилеглою садовою ділянкою. За словами Ф. Федорців, «його [Левинського] мрією було забудувати той простір [Кастелівку] гарними віллями, дати можливість відітхнути людям в просторах, сонячних кімнатах – серед зелені і цвітіння» [57].

У контексті урбаністичної історії Львова план Кастелівки є унікальним – це поодинокий проект комплексної забудови великого району міста, яке до Першої світової війни не мало генерального плану містобудівного розвитку. Це був проект території, розпланованої як комплекс садових ділянок та однородинних будинків на засадах співзвучних концепції ландшафтного парку доби пізнього історизму. За задумом, Кастелівка з її зеленими насадженнями мала стати компонентом «зеленої корони» Львова – комплексу парків, які оточували історичний центр міста. Також, ідея «Корса» – кільцевої алеї, якою планувалося сполучити львівські парки – передбачала прокладання одного з відрізків траси через Кастелівку [58].

Сторінка 34:
вул. Котляревського – колишня
Набеляка, 23; 1910–1911. Видляг
вулиці у перспективі.

Заставка на с. 34:
вул. Котляревського, 4;
1890–1891. Декоративна
деталь фасаду.

55
Barański F. Przewodnik po Lwowie:
Z planem i widokami Lwowa. –
Lwów [1902] – S. 72.

56
Krajewski A. Lwowskie przedmieścia: Obrazki i
szkice z przed pół wieku. – Lwów, 1909. – S. 41.

57
Ф. [Федорців] Ф. Іван Левинський. – С. 341.

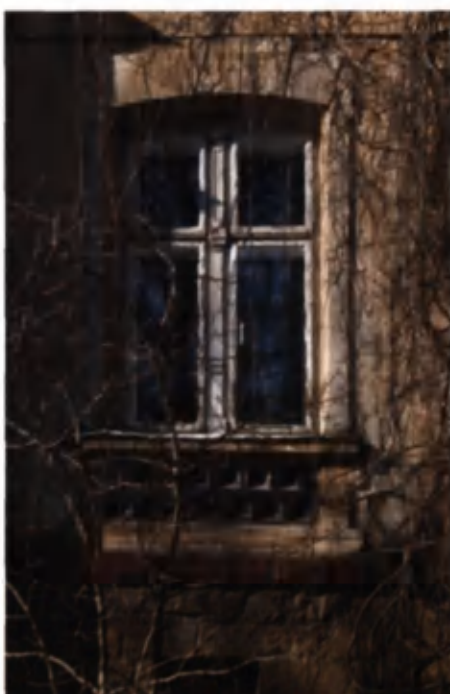
58
Barański F. Przewodnik po Lwowie. – S. 43.

Вул. Кольберґа – колишня Марії Магдалини, буд 4, 6, 8 (вілли Я. Янушевського, Й. Світальської, Т. Лозінського); усі датуються будівельним сезоном 1889–1890 рр. Вілла, архітектура якої поєднувала вигоди відпочинкового будинку поза межами міста з побутовим комфортом навітьнього великоміського помешкання, відповідала життєвим стандартам представників середнього класу.

Вхідні двері будинку № 6.

Кастелівка взимку. У глибині ділянки видно колишню віллу Мадейської.

Вікна фасадів на вул. Кольберґа, 6 та 8.

Кольберга, 8.
Загальний вигляд будинку та
керамічний декор вікна.

Кольберга, 6.
Чільний фасад.

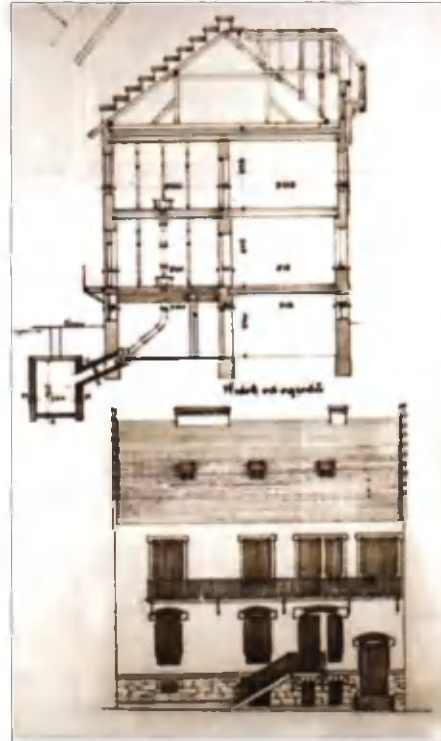
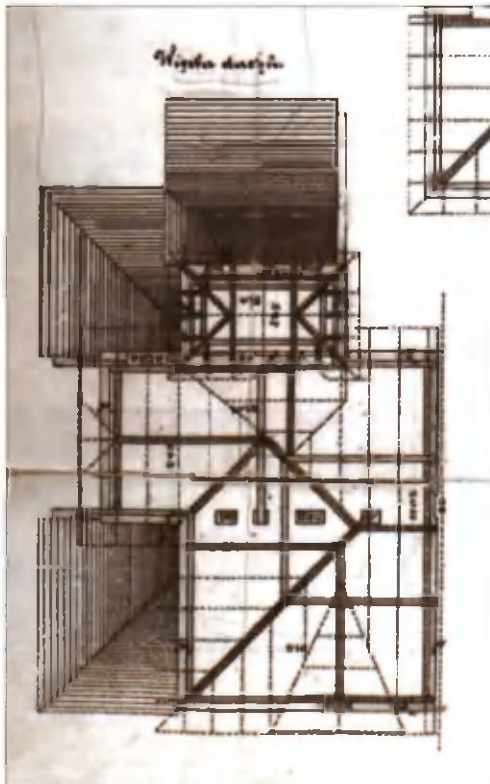
Кольберга, 4.
Вигляд з вулиці та з боку
внутрішнього подвір'я.

Однорядні будинки на вул. Кольберга, вид з боку внутрішнього подвір'я і саду.

Завдяки Захаревичу та Левинському Кастелівка до середини XX ст. зберігала риси відпочинкової, рекреаційної зони, повної садів та зелені, успадковані від колишнього мальовничого передмістя.

Будинки №№ 4 та 6, проекти. Характерною рисою неоромантичної архітектури пізнього історизму були складні конструкції високих покрівель. До того, як було прокладено сучасну каналізаційну систему, будинки мали автономні колектори.

Боковий фасад будинку № 4.

Забудова північно-східного кварталу Кастелівки, збіг вулиць Котляревського та Нечуя-Левицького. На передньому плані – колишня вілла Світальського.

Керамічні кахлі на фасаді.

Вул. Котляревського – колишня Набеляка, 4 (вілла П. Світальського); 1890–1891.

Котляревського, 4.
Південно-східний фасад.

Котляревського, 4.
Декоративна розета.
Полів'яні кахлі комбінуються
з лицювальною цеглою.

Проект будинку на вул. Набеляка (Котляревського), 4. Архітектура осель Кастелівки була пов'язана, до певної міри, з пропагуванням нового стилю життя, культивованого наприкінці XIX ст. освіченими представниками середнього класу. Мальовничий дах, показаний на рисунку, був втрачений у результаті пізнішої надбудови третього поверху.

41

Львів - захід;
від Кастелівки
до Кортумової
гори

Три вілли на вул. св. Марії Магдалини, №№ 4, 6, 8 (датування усіх – 1889–1890), компоновані блоком, будувалися першими [60]. Далі споруджуються ще дві на парцелях того ж кварталу – на вул. Набеляка, 4 та Ленартовича, 20 (обидві – 1890–1891). Остання вілла збереглася у кращому стані [61].

Дві вілли з мальовничими кутувими вежечками – на Кшишовій, №№ 11 та 21 – акцентують край сусіднього кварталу, між вул. Ходкевича (Богуна) і перехрестям вул. На Байках (Київської). Перша з них датується 1889–1890 рр., після чого було декілька перебудов, які докорінно змінили архітектуру будинку. Вілла під номером 21 збереглася у первісному вигляді і дає адекватне уявлення про архітектуру Кастелівки 1890-х рр. та про тип її декоративного опорядження [62].

Одна з пізніших вілл, побудованих Левинським на Кастелівці – будинок на вул. Набеляка, 41 (1897–1898), демонструє унікальні зразки кованого металу в декорі фасаду. Власником будинку був Ян Дашек, керівник провідного львівського підприємства, яке спеціалізувалося на художньому ковальстві [63].

60
ДАЛО, ф. 2, оп. 3,
спр. 659, арк. 78;
спр. 660, арк. 15, 19; оп. 1,
спр. 5228, арк. 3, 10.

61
ДАЛО, ф. 2, оп. 1,
спр. 5230, арк. 11–13; оп. 2,
спр. 1780, арк. 37, 38;
Жук І. Архітектура Львова кінця XIX – початку
XX століть: спадщина Івана Левинського... – С. 259.

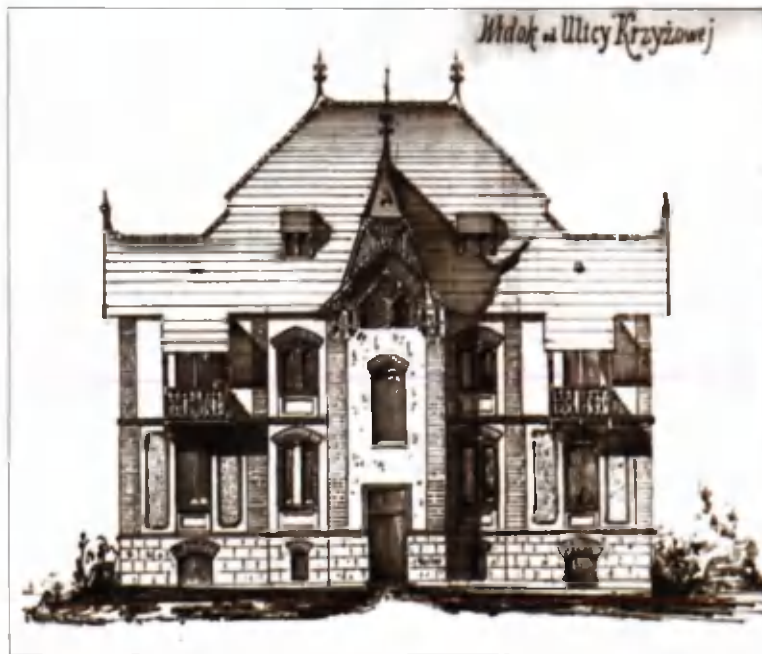
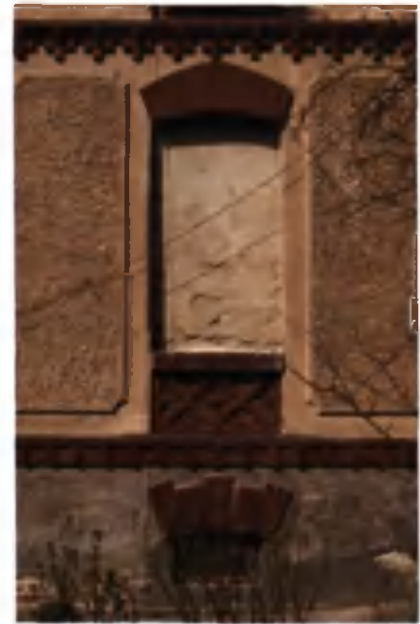
62
ДАЛО, ф. 2, оп. 2, спр. 2528, арк. 43.

63
ДАЛО, ф. 2, оп. 1, спр. 5266, арк. 9, 17–19.

Вул. Нечуя-Левицького – колишня Ленартовича, 20 (вілла Ю. Мадейської); 1890–1891. Фасади.

Декорування фасаду експресивними смужками нетинькованої цегли, опорядження сліпого вікна.

Проект будинку на вул. Ленартовича (Нечуя-Левицького), 20.

Веранда на другому поверсі, різьблені деталі.

Вул. Нечуя-Левицького, 20.
Вигляд з боку саду. Садова ділянка,
прилегла до оселі – невід'ємний
компонент архітектури Кастелівки.

Дерев'яні та керамічні деталі фасаду.

Нова якість декоративних деталей, якими у Львові оздоблено архітектуру пізнього історизму, пов'язується з програмою розвитку художнього ремесла, орієнтованою на ідеали руху «мистецтв і ремесел». Будівлі 1890-х вирізняє ширше застосування керамічних рельєфів, металу, дерева, лицювальної цегли, деталей з каменю, які вносять жвавішу, емоційну нотку. Своє яскравіше опорядження архітектура набула завдяки розширенню виробництва будівельно-декоративних матеріалів на фабриці Левинського.

Передусім це стосується кераміки. «Візитною карткою» будинків Левинського стали кахлі на фасадах. Очевидно, фасадна майоліка виготовлялася за технологією пічних кахлів. Налагодивши виробництво печей, Левинський вирішив започаткувати виробництво невеликих партій глазурованих рельєфів для декорування фасадів.

Характерним атрибутом неоромантичної вілли є висока покрівля з орнаментально викладеними дахівками різного типу. Фабрика на Кастелівці рекламувала «дахівки (карпівки) і глазуровані гусаки», «коронівку (дахівку в лусках) різної величини і краски, глазуровану до покривання вежей, вежечок і мурів» [64].

64.
Реклама у виданнях:
Календар товариства «Просьвіта» на
переступний рік 1912. – Львів, 1911;
газета «Діло», 1910,
числа 134, 173, 179.

Вул. Генерала Чупринки, 11. Західний наріжчик з керамічними кахлями – єдиний фрагмент корпусу вілли, який зберігся у первісному стані з 1890 р.

Вул. Генерала Чупринки – колишня Кшижова, 11; 1889–1890. Власниками вілли на момент завершення будівництва були її архітектори – Ю. Захаревич та І. Левинський. Серія наступних добудов ґрунтовно змінила зовнішній вигляд.

Проект будинку на вул. Кшижовій (Генерала Чупринки), 11. Рисунок південно-західного фасаду виявляє типологічну подібність до архітектури вілли, розміщеної на протилежному краї цього ж кварталу – будинку № 21 (див. наступні фото).

Вул. Генерала Чупринки – колишня Кшижова, 21; будівництво 1890-х рр. Чи не єдина вілла Кастелівки, яка упродовж століття уникла значних перебудов.

Вул. Генерала Чупринки, 21. Керамічні кахлі на фасадах.

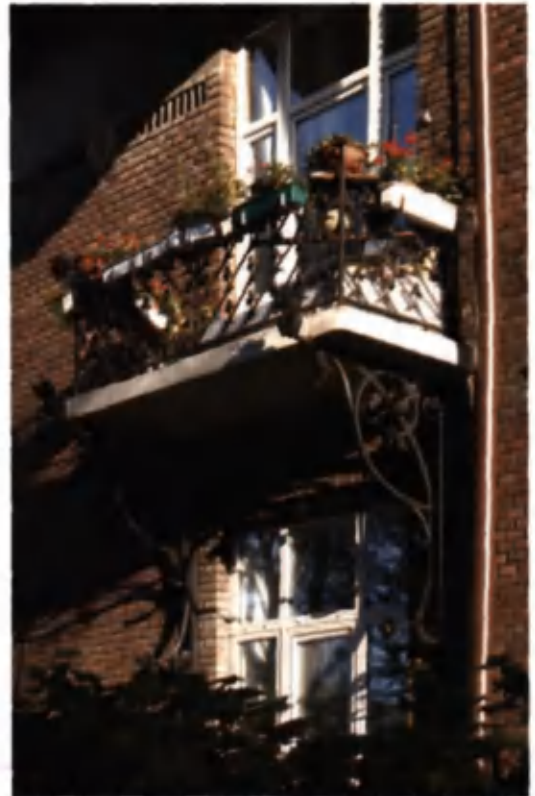
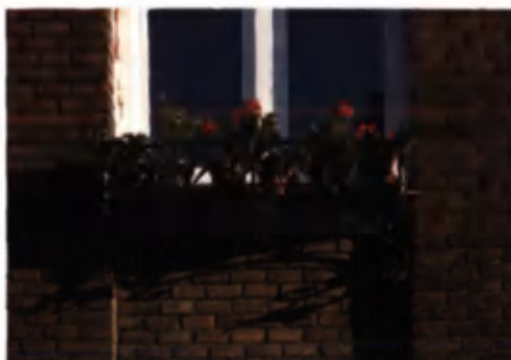
Генерала Чупринки, 21.
Фасади та декор. В опрядження фасадів
включено керамічні кахлі, дерев'яні
деталі покрівель та ганків, цоколь,
викладений ламаним каменем.
Декоративні елементи, виконані
в різних матеріалах, свідчать про
вплив ідеології руху *Arts and Crafts*.

Вул. Котляревського -
колишня Набеяка, 41
(вілла Я. Дашена);
1897-1898.

Тильний фасад вілли,
побудованої поруч зі
схилом долини давнього
потoku Вулицького.

Котляревського, 41.
Декоративні деталі.
На окрему увагу заслуговують
унікальні ковані оздоби,
виготовлені майстернею
Яна Дашека.

Вілла Дашека, фасади та декор. Використано ефект співставлення текстур металу, кераміки та нетинькованої цегляної кладки.

47

Львів - захід:
від Кастелівки
до Кортумової
гори

Упродовж 1890-х рр. у процесі парцеляції та забудови Кастелівки пріоритетним поступово, але невблаганно, стає спорудження багато-квартирних кам'яниць. Ріст цін на землю зробив будівництво однородинного будинку нерентабельною інвестицією.

Архітектура багатоквартирного будинку у Львові має давню історію. Вона бере початок від найдавніших кам'яниць Середмістя, «мурованих» на вузьких парцелях. Згодом розвинувся тип львівської кам'яниці доби бігермаєра. Критично важливим моментом еволюції житлового будинку стало відділення суто житлової функції від виробничої: майстерня чи крамниця облаштовуються окремо від родинного помешкання майстра чи купця. «Спальні» ділянки пересунулися за межі Середмістя – супутнім процесом став розвиток комунального транспорту.

Упродовж 1870–1890-х рр. типові прибуткові кам'яниці будувалися в ряд уздовж «регуляційної» лінії, по внутрішньому краю хідника. За фасадом «кортинного» типу ховалася двотрактова система компонування приміщень: анфілада найдорожчих локоїв від «фронту» формувала перший ряд, а другий складався з кімнат, повернутих вікнами до замкненого подвір'я. Останнє по боках було охоронене блоками внутрішніх крил – «офіцин». Залежно від числа офіцин – одної чи двох – план кам'яниці набував Г- чи П-подібної конфігурації; на кутовій ділянці він був V-подібним. На середній осі компонувалися вхідні сніи, що вели до сховової клітки.

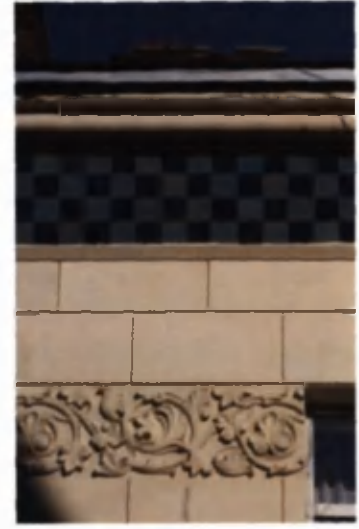
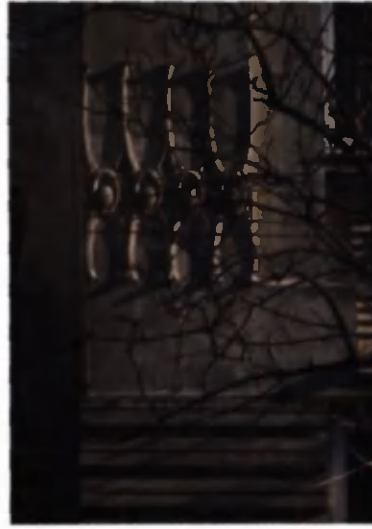

Вул. Генерала Чупринки – колишня Кшижова, 27 (прибутковий будинок В. Крушевського); 1900–1901. Споруда презентує тип малого багатоквартирного будинку з садовою ділянкою.

Вул. Генерала Чупринки, 27. Сецесійні рельєфи вікна з мотивом квітки на звицстві стеблині. В архітектурі Львова – один із ранніх зразків стилю сецесії.

Вул. Богуна – колишня Ходкевича, будинки №№ 5 та 7 (прибуткові кам'яниці Гіршів); 1906–1907. Фасади.

Проект будинку на вул. Ходкевича (Богуна), 7. Ситуаційний план.

Деталі декору будинків №№ 5 та 7. Бачимо геометризовані мотиви пізньюсецесійних орнаментів.

На середину 1900-х років бюро Івана Левинського вносить суттєві вдосконалення у цей базовий тип.

На парцелях Кастелівки чиншові кам'яниці з'явилися з кінця 1890-х. У перші роки ХХ ст. Левинський будує невеликі двоповерхові дома, одним із яких є будинок на вул. Кшижовій, 27 (1900–1901). При кожній нагоді будівничий облаштовує прибудинкову рекреативно-відпочинкову територію, виділяючи місце для зелених «заток» [65].

На фасадах у ті роки з'являються орнаменти сецесії – стилю, що прийшов як неоромантично хвиля європейської художньої культури кінця ХІХ – початку ХХ ст. У середині та другій половині 1900-х динамічний абрис сецесійних фасадів вже виділяється в архітектурі багатьох кварталів. Характерним прикладом є пара кам'яниць на вул. Ходкевича (Богуна), №№ 5 та 7 (1906–1907). Вони мають типові двотрактове розміщення покоїв і однакові Г-подібні плани, які в дзеркальному відображенні утворюють Т-подібну «сумарну» проекцію. Будівничий передбачив для двох будинків спільний вентиляційний колодязь, винахідливо «врізаний» по центру між брандмауерами [66].

Фасади кам'яниці на вул. Кшижовій, 11а (1906–1907), привертають увагу формами гуцульської і заколанської орнаментики, стилізованими відповідно до принципів сецесії. Бачимо тут три групи елементів, які повторюються і в інших проектах, орієнтованих на стилізацію народних мотивів: 1) експресивний, «ламаний» кантур оздобленої деревом покрівлі, який наслідує типові силуети пам'яток традиційного будівництва регіону Карпат; 2) керамічні панно, полив'яний розпис яких повторює триколірну гаму народного гончарства (охристо-жовтий, зелений, брунатний); 3) мотиви дерев'яної різьби, використані в лінійних рельєфах. Зокрема, з'явилися особливі форми русованого фасаду, які інтерпретують рисунок зрубної конструкції. Цей мотив фасадних рельєфів зустрінеться нам ще в декількох будинках [67].

Важливою пам'яткою архітектури Львова початку ХХ ст. є пара пізньюсецесійних кам'яниць на повороті нижнього відрізка вулиці Набеляка, 23 (1910–1911) та 25 (1908–1909), які вирізняються пластичністю фасадів, охоплених смугами балконів й оздоблених стриманою геометричною орнаментикою. Група, оточена садовими територіями, планувалась як вільна просторова одиниця – альтернатива щільній спекулятивній забудові [68].

65 ДАЛО, ф. 2, оп. 2, спр. 2540, арк. 31–32.

66 ДАЛО, ф. 2, оп. 1, спр. 771, арк. 13–14, 24.

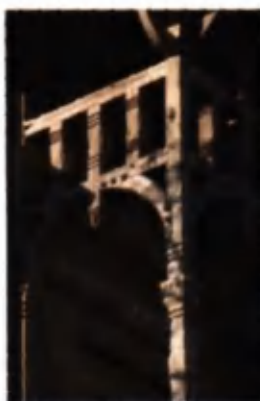
67 ДАЛО, ф. 2, оп. 2, спр. 2529, арк. 23–27.

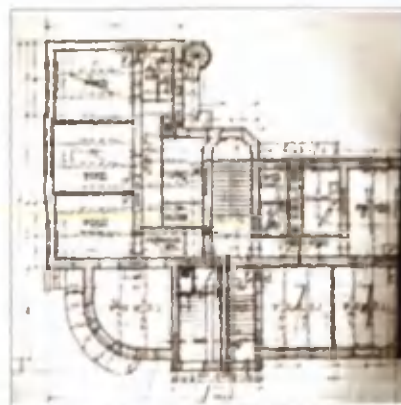
68 ДАЛО, ф. 2, оп. 1, спр. 5248, арк. 7, 10; спр. 5250, арк. 15, 130; Жук І. Архітектура Львова кінця ХІХ – початку ХХ століть: спадщина Івана Левинського... – С. 260.

Вул. Генерала Чупринки – колишня Жишівка, будинок 11а (прибуткова кам'яниця Ю. Скварчинського); 1906–1907. Фактично, архітектурну масу формують два блоки-корпуси з окремими садовими клітками. Будинок можна розглядати як дві кам'яниці, що утворюють групу і мають спільний двір.

Вигляд з боку внутрішнього подвір'я і садової ділянки.

Деталі декоративного опарядження виконані в різних матеріалах – кераміці, дереві, металі.

Вул. Котляревського – колишня Набеляка, 23; 1910–1911. На момент завершення будівництва, за документами, власником чиншового даму був його будівничий Іван Левинський. З прилеглим будинком № 25 кам'яниця формує парний блок. Асиметрично у плані група майстерно розміщена на похилому терені, на повороті вулиці, в «коправі» квітничково-садових територій.

Вул. Катляревського, 23.
Декоративна решітка та ґронштейн балкону.

Проект будинку на вул. Набеляка (Котляревського), 23. План першого поверху («партеру») свідчить про вправну організацію внутрішньої комунікації у житлових секціях.

Вул. Котляревського – колишня Набеляка, 25 (прибуткова кам'яниця М. Кучинського); 1908–1909. Виразний силует будинку, спорудженого на схилі колишнього яру, органічно вписався в мальовничий ландшафт ділянки.

Котляревського, 25. Вцілілі елементи керамічного опарядження.

Котляревського, 23. Деталь фасаду.

Неподалік від західної межі Кастелівки розташована ще одна група, основу якої становить наріжний будинок на вул. Набеляка, 67 (1911–1912). У центрі V-подібного корпусу розміщено полігональну сходову клітку, навколо якої компонується секція квартир. Зручна, доволі простора сходову клітку та продуманість внутрішньої комунікації – спільна риса проектів Івана Левинського. Кутова ротонда-альтанка, яка фіксує край прифасадного садка, є свідченням постійної уваги, яку будівничий та проектант-співавтори проявляли до малих архітектурних форм [69].

Фасад цього будинку є характерним для проектів бюро Левинського, опрацьованих в останні роки перед Першою світовою війною, стилем яких став неокласицизм початку ХХ ст. Останній поширився як альтернатива сецесії.

Специфічною рисою Кастелівки була ґротескова комбінація колонії однородинних будинків та груп невеликих багатоквартирних кам'яниць у зеленому оточенні, з одного боку, а з іншого – промислових будівель «фабричного кварталу», локованого між вулицями Кшижовою, Соговою (Левинського), Мурарською (Єфремова) та монастирем кармеліток босих. Будівлі фабричного комплексу для Івана Левинського були рідним домом, який виразно свідчить про свого господаря.

Від заснування фабрики і до смерті власника на її території було більше тридцяти розбудов. Ансамбль включає чотири основні корпуси: 1) у центрі

Вул. Котляревського – колишня Набеляка, 67 (прібуткава кам'яниця І. Левинського); 1911–1912.

Котляревського, 67. Мотив путті в іконографії фасадних рельєфів.

Кутова ротонда.

69
ДАЛО, ф. 2, оп. 2, спр. 2573,
арк. 19.

Каділеві печі, кухні і коминки
різних стилів і красом.

„UNIKUM”

патентована, шалотова, в середній глазурувана вигляді до печей, відзначена золотим медалем на виставі природничо-лікарській у Львові, шалить 50% вплива.

ТЕРРАКОТА І МАЙОЛІКА
будівляна.

ДАХІВКА (КОРОНІВКА)

глазурована в різних красках.

Плитки окладні (глазуровані) на стілях.

НАРІЖНИКИ

глазувані для охорони рогів муру.

52

Фрагмент карти 1930-х рр., на якій фігурують усі основні будівлі фабричного містечка Левинського в районі Баск / Кастелівки. Кольором позначені корпуси: центральний – жовтим, західний – синім, північний – зеленим, східний – червоним. Траса вул. Кишшової (Генерала Чупринки) показана сірим пунктиром.

Кохлярня – центральний корпус фабрики Левинського.

Реклама керамічних виробів фабрики.

розташований будинок керамічного цеху («кохлярня» – далі цей будинок будемо називати центральним корпусом); 2) ліворуч від нього, якщо дивитися з вул. Генерала Чупринки, в глибині ділянки – блок колишніх столярних майстерень (західний корпус); праворуч – 3) блок, розташований в глибині, у якому колись виготовлялися архітектурні деталі з металу, каменю та гіпсу (північний корпус), а на передньому плані – 4) адміністративний будинок та помешкання самого Левинського (східний корпус). Крім цих чотирьох основних корпусів, на території було багато менших, допоміжних об'єктів (майстерень, складів), які постійно перебудовувалися. Теперішня адреса комплексу – вул. Генерала Чупринки, 58а [70].

План першої господарчої споруди на місці центрального корпусу датується 1888 роком. Через рік, у 1889, тут була закладена кохлярня – на місці колишньої кузні будується перша піч. У 1897–1900 рр. кохлярня (перед тим вона потерпіла від пожежі) значно розширюється й реконструюється, з'являються нові печі, а фасад і план керамічного цеху набувають того вигляду, який зберігся до наших днів. У цьому будинку кохлі проходили процес механічного формування (у 1912 р. дві машини пресували близько 2000 кохлів на день), після чого їх форма корегувалася в «сушарні», відбувалося шліфування, перший випал; далі кохлі знову шліфувалися, покривалися поливою і випалювалися вдруге. Із західного боку від центрального корпусу облаштували г одвір'я для шлямуння глини, приміщення для фільтрування і склад [71].

Західний корпус був закладений у 1892 р. Тоді побудували велику столярну майстерню, роботи в якій були значною мірою механізовані (перша «столярка» існувала ще в кінці 1880-х рр. на місці східного корпусу, займаючи підвальне приміщення разом з кузнею). У ході перебудови 1897–1898 рр. встановлено потужний паровий двигун з високим коминном, який приводив у дію механічну пилку. З 1897 по 1900 р. столярний блок майже щороку розширювався, з ним розростався і парк деревообробних машин. Будувалися нові приміщення для імпрегування, мурований басейн для дублення, склади, над майстернями надбудовано додатковий поверх. Після чергових реконструкцій 1909–1910 та 1911–1912 років західний корпус перетворився на одну з найкращих у Львові столярних фабрик, забезпечену найсучаснішим устаткуванням [72].

70

Жук І. Іван Левинський, архітектор-будівничий Львова. – С. 20;
Жук І. Архітектура Львова кінця XIX – початку XX століть: спадщина Івана Левинського... – С. 257.

71

ДАЛО, ф. 2, оп. 2, спр. 2571, арк. 24, 85, 165, 185;
Fabryka Jana Lewińskiego we Lwowie // Przegląd Ceramiczny. – 1912. – Nr. 16. – S. 213–214.

72

ДАЛО, ф. 2, оп. 2,
спр. 2571, арк. 136, 166–168;
спр. 2572, арк. 109–111;
спр. 2573, арк. 24–28, 39–42.

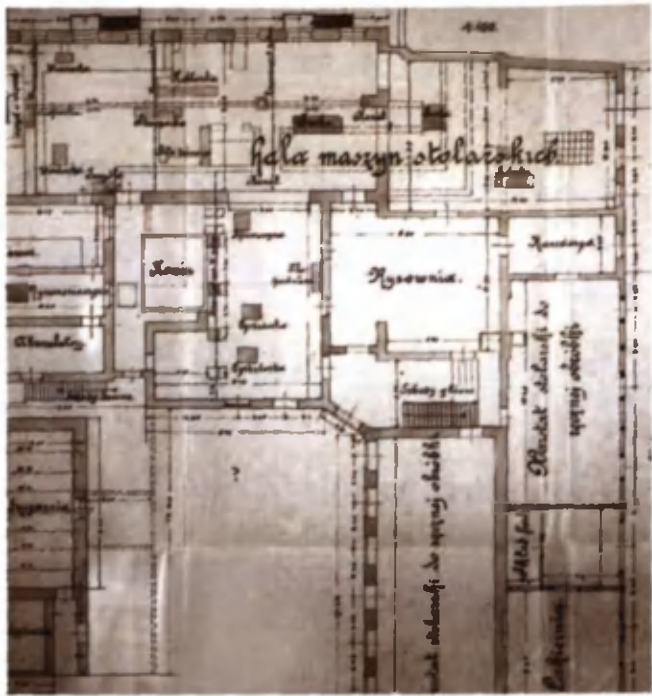
Фабричний комин. Єдиний залишок західного корпусу, що вцілів донині. На задньому плані – димар кахлярні.

План західного корпусу, 1911. На репродукованому фрагменті позначено зал столярських машин, майстерні ручної обробки, «лакерню», «рисовню» (мабуть, майстерню архітектурно-дизайнерських проєктів) та комин потужної парової машини, встановленої у корпусі.

Паркінг на місці основної частини колишнього північного корпусу.

Східний корпус – колишня родинна оселя Левинського.

У 1891–1892 рр. з'явилася перша скромна будівля на території північного корпусу. У 1903–1904 тут обладнано «слюсарню», на базі якої розвивалося виробництво металоконструкцій і декоративних решіток. У 1910–1911 рр. майстерню розширено, у 1911–1912 відбувається ще одна її калітально реконструкція і розширення, технічне дообладнання, і далі вона фігурує в документах та рекламі як «фабрика слюсарських виробів». Того ж будівельного сезону 1911/1912 рр. значно розширюється відділ штучного каменю, виробництво якого теж розмістили в північному корпусі (на місці перебудованих стаєнь).

Попередньо, у 1898–1900 рр., до цього ж корпусу перенесли й виробництво гіпсу [73]. У північному корпусі, а також в західному, додатково функціонували деякі майстерні відділу кераміки.

План першої малої будівлі на території фабрики, з якої почалася її архітектурна історія, був затверджений у жовтні 1885 р. Вона містила стайню, відкритий склад і помешкання сторожа. Будівля розташовувалася на місці майбутнього східного корпусу. Цей корпус піддається ґрунтовній реконструкції у 1896–1897 рр., і перетворюється з виробничого будинку на житловий. Для цього використовують стіни попередньої виробничої споруди. Саме тут і оселився Іван Левинський з родиною.

Помешкання фабриканта, якого порівнювали з Морганом, Рокфеллером, Фордом і т. д., вражає своєю скромністю. Воно ніяк не нагадує віллу-палац і повністю підтверджує свідчення сучасника: «Проф. Левинський не вимагав для себе нічого, жив життям скромним, спокійним, замкненим у собі. Праця одна була йому одинокою потребою, найбільшою насолодою. Він найщасливішим почував себе в мурях своєї фабрики, серед робітників і своєї рідні» [74].

З декоративного опорядження будинку Левинського вціліла велика керамічна розета, вмурована у фасад. На архівних планах позначено сад та квітники у внутрішньому подвір'ї.

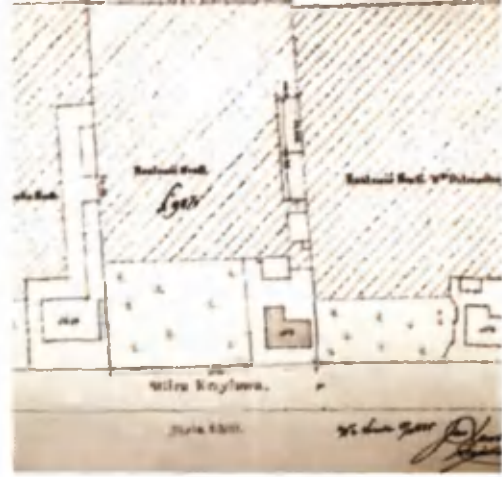
У 1902–1904 рр. кутову частину східного корпусу було розширено, до його північно-східного кута прибудували блок адміністративних служб. Очевидно, сюди переїхав офіс архітектурного бюро [75].

73
ДАЛО, ф. 2, оп. 2,
спр. 2571, арк. 25, 83, 188;
спр. 2572, арк. 38, 51;
спр. 2573, арк. 23, 34–38.

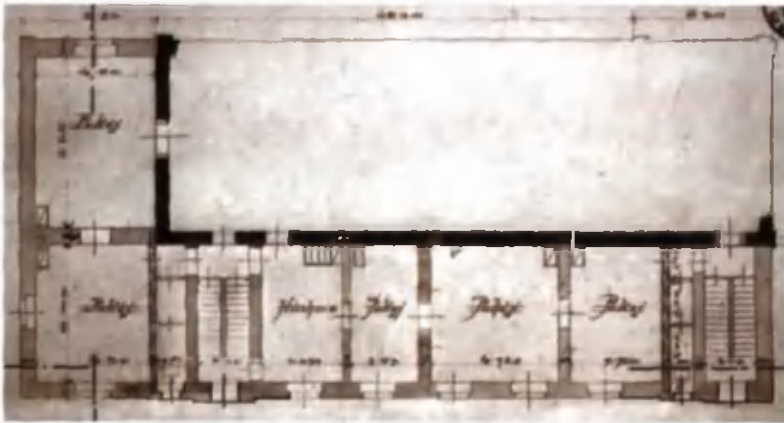
74
Корнелля А. «Різьбив душі людей...» – С. 31.

75
ДАЛО, ф. 2, оп. 2,
спр. 2571, арк. 21, 22, 137-145;
спр. 2572, арк. 36, 39, 40.

Ситуаційний план 1885 р. Невелика ділянка під конскрипційним номером 98 1/ 4, на якій споруджено першу фабричну будівлю, згодом – неодноразово добудовану і перетворену на східний корпус. Характерні ознаки професійного почерку Левинського як проєкванта – це адаптації ціною мінімальних руйнувань, раціональне використання простору, гнучкі зміни функцій.

54

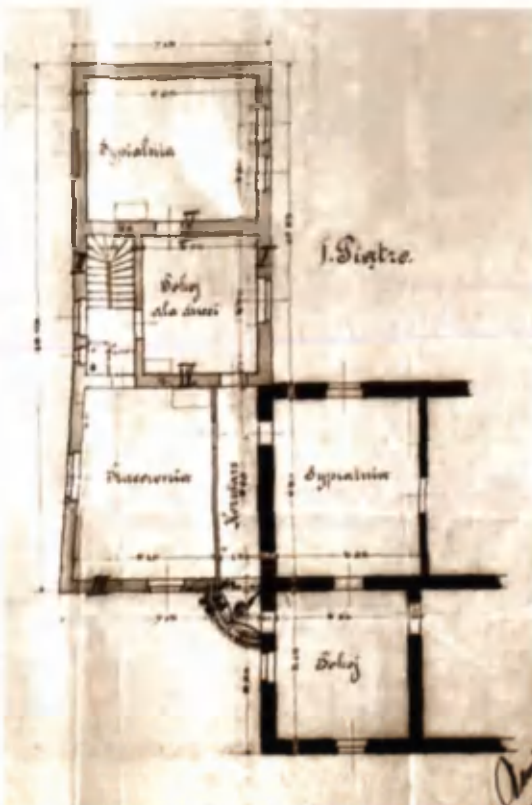

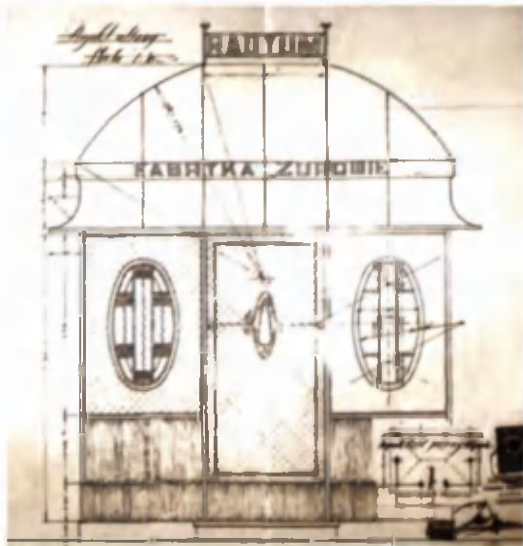
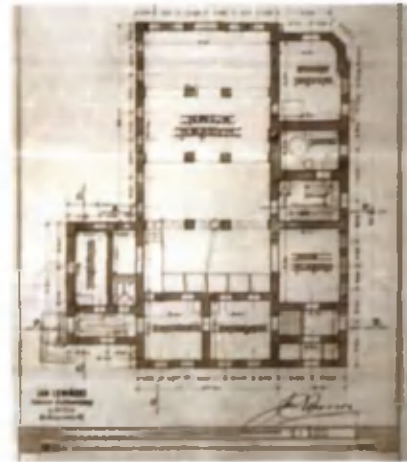
Проект адаптації східного корпусу під помешкання, 1896. Житлові покої, в яких Левинський оселився з родиною.

Керамічна розета на фасаді.

Проект адаптації кутової частини східного корпусу, 1904. У помешканні з'явилася дитяча кімната.

Сучасне фото кутової частини будинку, представленої на сусідньому плані.

Вул. Здоров'я, 9 – колишня фабрика «Здоров'я». Основою корпусу стала старіша будівля, реконструйована упродовж 1908–1909 рр.

Проект фабрики «Здоров'я». План машинного залу. У проектах Левинського регулярно зауважуємо присутність машин та новітнього (на свій час) технічного обладнання.

Проект фабричного кіоску, в якому продавали газований напій. Стиль об'єкту нагадує кутову ротонду біля кам'яниці на Котляревського, 67 (фото на с. 51).

Фабрика «Здоров'я», історичне фото. Поруч з будинком № 9 – кіоск.

Із будівель фабричного кварталу донині збереглися, хоча у вкрай занедбаному стані, центральний та східний корпуси (кахлярня й житловий будинок з прилеглим адміністративним блоком). На жаль, від північного корпусу – колишніх будівель фабрики слюсарських виробів та фабрики штучного каменю – мало що лишилося, так само як від західного. На місці, де працювало механічне серце фабрики столярських виробів – паровий двигун, – височіє самотній фабричний комин.

До фабричних воріт, розташованих з боку східного корпусу, можна було під'їхати вулицею Здоров'я, означеною на давній карті як «вулиця фабрики «Здоров'я». Промисловий заклад, на честь якого названо вулицю, містився в глибині ділянки у будинку № 9. Двоповерхова будівля реконструювалась Левинським у 1908–1909 рр. Нижній поверх займали машинний цех, мийка тари, бюро та помешкання для персоналу, вище знаходилися лабораторія, приміщення, де готувалися сиропи, кімната відпочинку [76].

З протилежного від вул. Здоров'я боку, на захід від фабричного кварталу, протягом 1893–1895 рр. будувався монастир кармеліток босих із костелом Матері Божої Неустанної Помочі та св. Йосифа (сучасна адреса – вул. Генерала Чупринки, 70). Фірма Левинського реалізувала тут неоготичний проект архітектора з Кельна Франца Штатца, виконавши будівельні роботи та забезпечивши будову матеріалами [77].

Кахлі з геральдичною лілією. Полів'яні плиточки на нетинькованому цегляному причілку неоготичного храму – ті ж, що й на віллах Кастелівки 1890-х рр. (порівняйте з фото на с. 40, 43, 44, 46).

Церква св. Климента – колишній костел Матері Божої Неустанної Помочі та св. Йосифа при монастирі кармеліток босих; 1893–1895.

76 ДАЛО, ф. 2, оп. 1, спр. 4055, арк. 82–87; Fabryka sztucznych wód mineralnych i napoi musujących «Zdrowie» we Lwowie... – S. 14.

77 Kowalczuk M. Rozwój terytorialny miasta. – S. 344; Krasny P. Kościół p. w. Matki Boskiej Nieustającej Pomocy i Św. Józefa oraz klasztor SS. Karmelitanek Bosych // Materiały do dziejów sztuki sakralnej na ziemiach wschodnich dawnej Rzeczypospolitej / Red. I. K. Ostrowski. Część I. Kościoły i klasztory... Tom 12. – Kraków: Międzynarodowe Centrum Kultury w Krakowie, 2004. – S. 135–137.

Вул. Генерала Чупринки –
колишня Кшижова, будинок
№ 103. Давня бурса
Українського педагогічного
товариства, будувалась
упродовж 1906–1908 рр.

55a

Завершення центрального
ризаліту. За задумом, будівля
мала бути помітною,
привертати увагу експресією
силуету, яскравістю деталей.
Особливий стильовий характер
мав відповідати особливій
функції будинку як інструменту
політики, яку проводила
інституція-власник – Руське
(з 1912 р. – Українське)
педагогічне товариство.

Ламаний силует шатра.

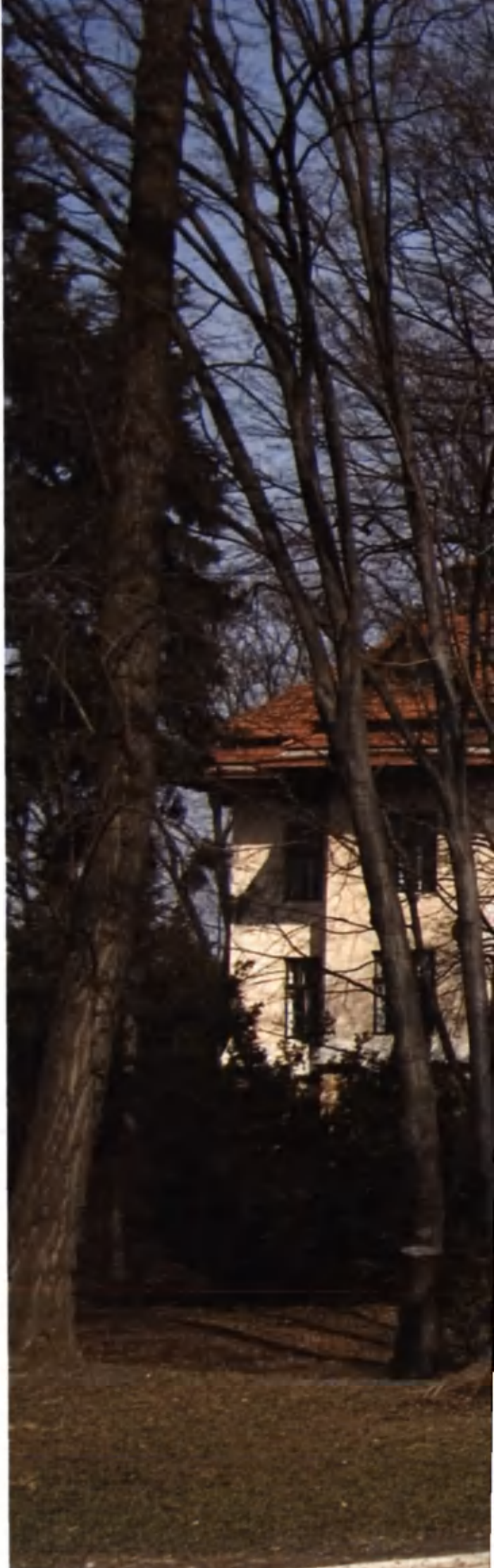

Вул. Генерала Чупринки, 103. Верхівка центрального ризаліту в ракурсі.

Чільний фасад.

Видожений «фронт» колишньої бурси УПТ в оточенні парку-дендрарію. На жаль, у другій половині XX ст. корпус та гуртожитки лісотехнічного університету, добудовані поруч, заступили стару будівлю. Ми вже не можемо повною мірою оцінити майстерний зв'язок будинку бурси з ландшафтом, втім підкреслити силует, проявлене авторами проекту.

57a

Східний ризоліт.

Опорядження покрівлі над раменом корпусу.

Вул. Генерала Чупринки, 103.
Центральне шатро з
різьбленими деталями.

Оzdоби шатра.

Ѓзимс з рiзьбленими
кронштейнами.

Вул. Генерала Чупринки, 103. Тильний фасад.

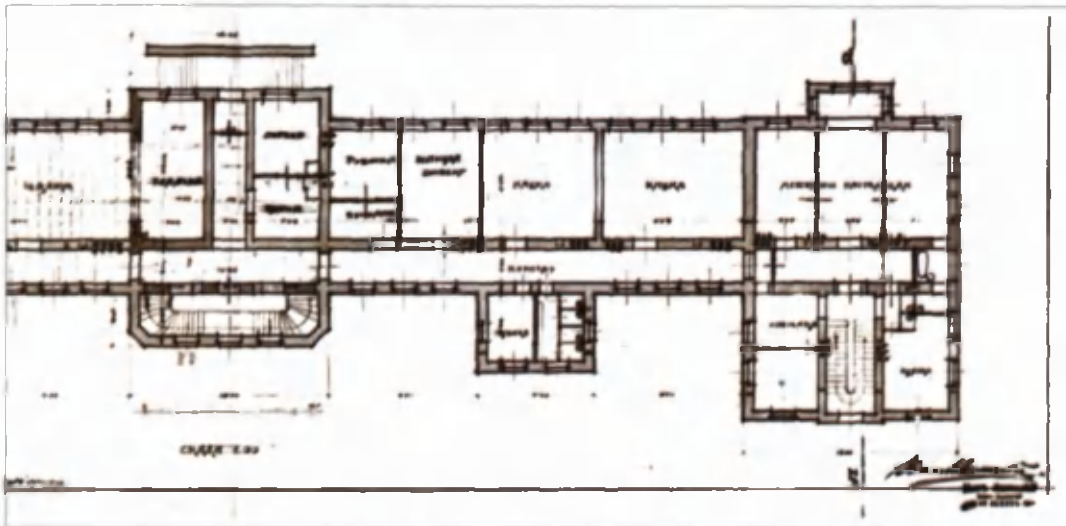
Ескізний проект бурси з підписом Тадеуша Обмінського.
Очевидно, його в деталях продовжував розробляти
Лев Левинський (молодший). Проводячи атрибуцію проектів,
виконаних архітектурною майстернею професора Івана
Левинського, постійно доводиться мати справу з
комбінованим, мішаним авторством.

58a

Центральний ризаліт.

Вул. Генерала Чупринки, 103.
Декоративні деталі
фасадів.

59

Львів - захід:
від Кастелівки
до Кортумової
гори

Фрагмент плану бурси УПТ з підписом Івана Левинського (1906). «Горизонтальна проєкція» мала забезпечити раціональне використання площі, рентабельність та ефективне функціонування. План, опрацьований за принципом коридорної системи, дозволяє комбінувати кілька функцій – житла, навчання, клубу.

1906 року фірма Левинського взялася за спорудження бурси Українського (до 1912 р. – Руського) педагогічного товариства на ділянці за південно-західною межею Кастелівки (теперішня адреса – вул. Генерала Чупринки, 103). За розмірами, це найбільший з об'єктів, проєктованих групою Левинського для українських клієнтів. Період будівництва тривав з 1906 по 1908 р., охоплюючи два річні сезони будівельних робіт [78].

Будівничий розташував об'єкт так, що його видно здалека: видовжений корпус височіє на пагорбі в оточенні парку, на фоні неба виділяється експресивний контур триверхої покрівлі, оформленої різьбленими деталями, з восьмигранним багатоярусним шатром над центральним ризалітом. У формах використано мотиви народного мистецтва, інтерпретовані на основі формотворчих принципів сецесії. Відкинувши усталену номенклатуру «історичних стилів», сецесія проголосила культ «нового стилю». Оскільки для українських інвесторів «нове» було синонімом «народного» / «національного», до житку увійшло означення «народний стиль» як одне з додаткових імен, яким охрестили різновид стилю сецесії.

За словами Івана Левинського, архітектурно-будівельний проєкт «вимагає багато матеріалу, багато сили, багато людей і багато часу» [79]. Реалізація великого проєкту – такого, як бурса УПТ – обумовлює участь групи людей, відповідальних за різні стадії розробки. Зокрема, на ескізіному начерку «вертикальної проєкції» бурси стоїть підпис архітектора Тадеуша Обмінського. Після виконання ескізу подальшу розробку вів інший співавтор, який опікувався детальними планами. Цим співавтором, за свідченням кількох публікацій, був Лев Левинський – племінник будівничого [80].

«Площу під будову бурси набуло товариство 1902 р. за приступну ціну, 2 морги за 10.000 корон, отже лише по 3 к. за 1 квадрат. сяжень, від проф. Ів. Левинського... [...] Проф. Ів. Левинський виготовив дуже скоро плян і кошторис і радив ще тогож самого [1906] року приступити до діла. [...] Кілько труднощій, особливо фінансових, мав Комітет в часі будови поборювати, про те не місце тут говорити. Якби... втінци не віра нашого зичливого підприємця, проф. Ів. Левинського, в можливість довершення роботи, то се гарне діло булоби ще довго мусіло чекати свого виконання!» [81].

78
ДАЛО, ф. 2, оп. 2, спр. 2609, арк. 55, 92–97, 104–107.

79
Lewinski J. O budownictwie uylitarnem. – S. 39.

80
Ф. [Федорців] Ф. Іван Левинський. – С. 342;
Orłowicz M. Ilustrowany przewodnik po Lwowie. Ze 102
ilustracjami i planem miasta. Wydanie drugie rozszerzone. –
Lwów-Warszawa: Książnica-Atlas, 1925. – S. 159.

81
Звіт Комітету будови Руського товариства педагогічного у
Львові за час від 1 січня до 31 грудня 1909. – Львів,
1909. – С. 4–5.

Вул. Бандери (колишня Саєги), 6 (прибуткова кам'яниця А. та Ю. Ельстерів); 1908–1909. Монументальний пізньюсецесійний наріжник. Архітектура кварталу на розі Саєги – Шашкевича є зразком пізньюсецесії, про що свідчать геометризовані елементи фасадного декору. Усуваються соковиті форми рослинної орнаментики, типові для зрілої сецесії; їх місце займає строгіший мотив – гірлянда.

Вул. Бандери, 2 та 6. Опорядження вікон.

Пл. Шашкевича, 2 (прибуткова кам'яниця А. та Ю. Ельстерів); 1908–1909. Чільний фасад.

Проект групи чиншових домів на вул. Саєги, 4, 6, та Шашкевича, 2, 4. План «партеру». Квартал, розташований поруч з костелом Марії Магдалини, Політехнікою та Єзуїтським садом, забудовувався протягом сезону будівельних робіт 1908 / 1909 рр., відзначеного поверненням до сприятливої економічної кон'юнктури після стагнації 1907 року.

Один із великих житлових комплексів того періоду Іван Левинський побудував у 1908–1909 рр. недалеко від північно-східної межі Кастеліаки, на розі вул. Саєги та Шашкевича. Ядро забудови формують чотири чиншові кам'яниці – на Саєги, 4, 6, та Шашкевича, 2, 4. Це – будинки Юзефа та Александра Ельстерів, інвесторів, з якими Левинський неодноразово співпрацював. До цього блоку прибудовуються дома на Саєги, 2 та Шашкевича, 6, які мали іншого власника. Група має спільний внутрішній двір. Автор плану узгодив з клієнтами ідею об'єднаного подвір'я, замість кількох внутрішніх «колодязів» [82].

Архітектура кварталу на розі Саєги – зразок пізньюсецесії – мала стати «оправою» монументальної будівлі, проєктованої для майбутнього українського театру.

Ділянка під будівництво цього театрального будинку була закуплена у 1903 р. В архівних планах її так і позначено: «площа руського театру». Це сквер на збігу вулиць Саєги, Шашкевича і Сикстуської (Дорошенка), у центрі теперішньої площі Шашкевича. Проєкт спочатку доручили розробляти відомій архітекторській спілці Фердинанда Фелльнера та Германа Гельмера з Відня. За якийсь час до опрацювання альтернативного варіанту приступило архітектурне бюро Левинського.

Вул. Бантери, 2 (прибуткова кам'яниця Л. Гільбріхт);
1908–1909. Фасад. Балкони.

Вул. Бантери, 4 (прибуткова кам'яниця А. та Ю. Ельстерів);
1908–1909. Фасад. Декоративний рельєфний фриз.

Пл. Шашкевича, 4 (прибуткова кам'яниця А. та Ю. Ельстерів);
1908–1909. Чільний фасад.

Пл. Шашкевича, 6 (прибуткова кам'яниця Л. Гільбріхт); 1908–1909.
Фасад. Опорядження вікон.

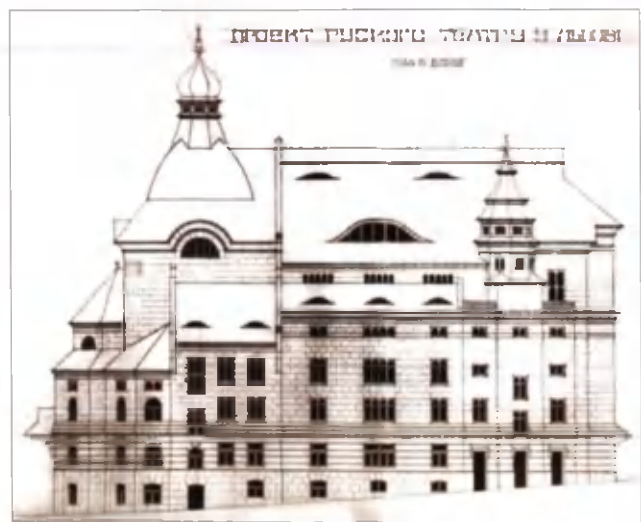

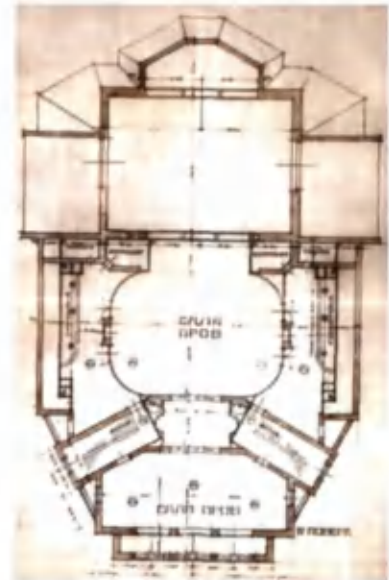
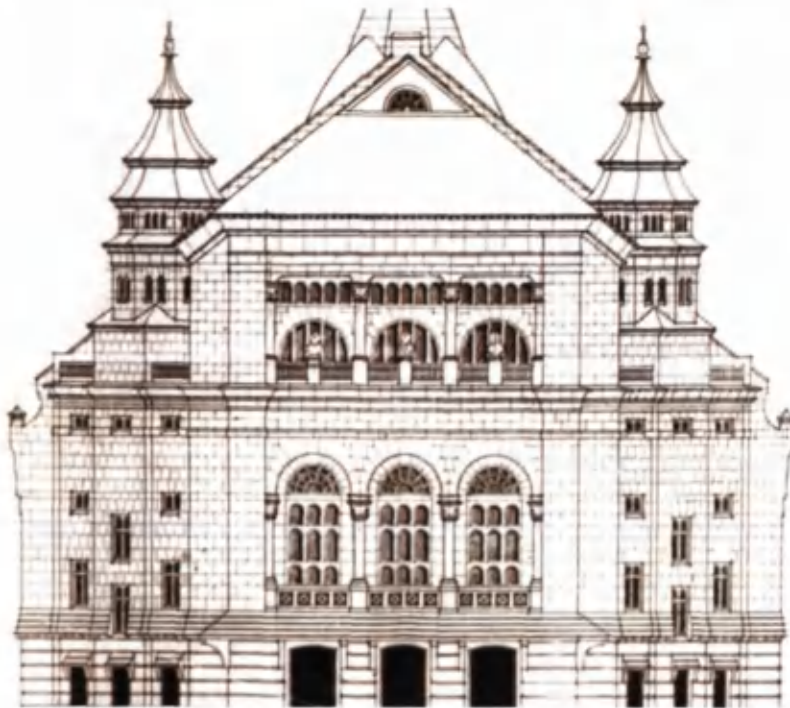
Початковий відрізок вул. Бандери.
У перспективі – кам'яниці №№ 2, 4, 6 та
колишній костел Марії Магдалини.

Сквер перед чиншовими кам'яницями
Ельстерів – незабудована парцеля, куплена
колись під будову українського театру.

Ситуаційний план. На проекті український
театр розташовано поруч із групою
чиншових домів.

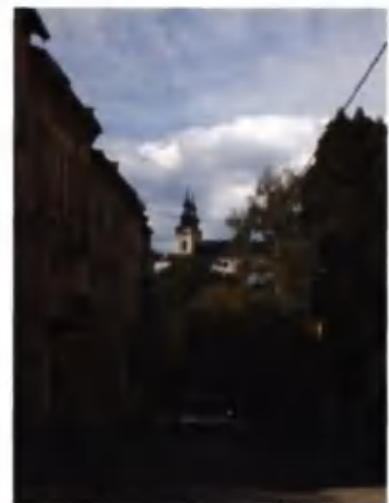
Проект українського театру. Рисунок
бокового фасаду. Спеціалізація Левинського
та його проектного бюро – різноманітні
типи «утилітарної» архітектури. Перш за
все, це житлова архітектура. Також
промислові, транспортні й комерційні
будівлі, шпиталі, бурси. Однак Левинський
прагнув показати себе й творцем пам'яток
«монументальної» архітектури, лишивши
слід проєкнта театру чи музею.

63

Львів - захід:
від Капеланки
до Кортушової
горн

Макет українського театру. Архівні фото.

Проект українського театру. Рисунок чільного фасаду та план. Залишається відчуття, що театр – лише один із проектів нереалізованої серії. Наприклад, можна було сподіватися, що за недовгий час почнеться будівництво українського університету, оскільки його заснування було офіційно ініційоване у 1912 р. Коли ми говоримо про Львів Левинського – маємо також на увазі Львів, якого Левинський не побудував.

Силует нової театральної будівлі, розташованої на височині, мав стати виразним акцентом панорами міста. У цьому контексті можна зауважити, наскільки ефектно в силуеті Львова сприймається бароковий костел Магдалени, розташований поруч із «площею руського театру».

Макет та плани українського театру у виконанні І. Левинського та співавторів експонувалися у 1910 р. [83]. Оцінюючи «нарис внутрішнього урядження», автор газетної публікації каже: «Вона одмічається строгою практичністю і умілостю в вихіснуванню внутрішнього простору, хоч би найменшого кутка, се є тими прикметами, які характеризують цілу велику творчість будівельну проф. Левинського» [84].

Левинському не судилося реалізувати проект театру, але поруч з незабудованою «площею руського театру» постала інша будівля – відповідник української консерваторії.

83
Обидва варіанти проекту (Фельнера-Гельмера, та І. Левинського) збереглися в архівній документації: ЦДАЛ, ф. 514, оп. 1, спр. 137;
Жук І. Іван Левинський, архітектор-будівничий Львова. – С. 27.

84
Пеленський І. «Народний театр» на виставі // Діло. – 1910. – 19 жовтня.

Пл. Шашкевича, 5.
Розробник плану
гармонійно поєднав
будинок Музичного
товариства
ім. Лисенка з сусідньою
забудовою, майстерно
вписавши його корпус в
обмежений простір
дільнянки.

Проект будинку Музичного
товариства ім. Лисенка
(1913), витриманий у дусі
неокласицизму початку
XX століття.

Пл. Шашкевича, 5 –
колишній будинок
Музичного товариства
ім. Лисенка; 1913–1916.
Поєднував функції
консерваторії та
театру. Концертний
зал легко адаптувався
під кінотеатр,
і міг тимчасово
перетворюватися
на бальну залу.

Це будинок Музичного товариства ім. Лисенка на вул. Шашкевича (зараз – пл. Шашкевича), 5 (1913–1916), останній великий об'єкт Івана Левинського, який викінчувався вже за відсутності будівничого, взятого в заручники [85]. У ньому було застосовано найновіші, станом на 1910-ті роки, будівельні матеріали та засоби технічного обладнання. Тодішня публікація подавала такий опис: «Будову запроектовано і виконано зовсім по модерному. Електричне освітлене, центральне опікане, штучні вентиляції, водопроводи, залізно-бетонні стропи над салею, скріплене дахів устроєм залізним – всі ті улагодження заспокоюють вимоги новітнього будівництва» [86].

85
ДАЛО, ф. 2, оп. 3, спр. 1009, арк. 50–57. З осені 1912 р., було розроблено три варіанти проекту будинку МТЛ (див.: Lewicki J. Między tradycją a nowoczesnością. – S. 307). Будівництво ж почалося восени 1913 р.: «Закладниці дому Музичного Тов. Ім. Миколи Лисенка у Львові відбули ся минулої суботи... [тобто, 13 вересня 1913 – І. Ж.] Першу цеглу вмуровав при відповідній промові архітект, проф. Ів. Левинський, котрий веде будову...» («Діло», 15 вересня 1913).

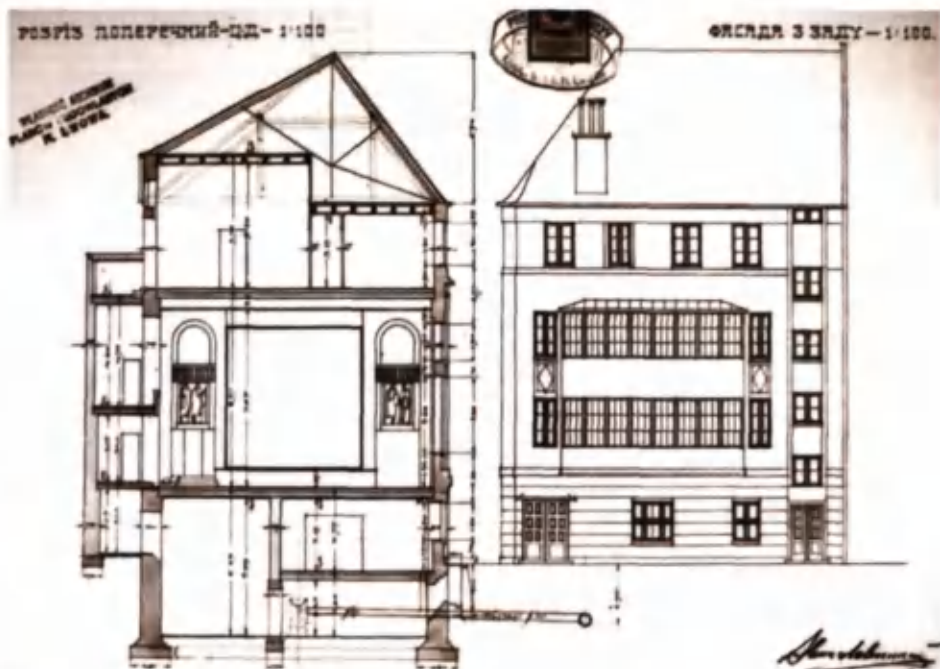
86
Барицький А. Дім музичного товариства ім. М. Лисенка // Український ілюстрований календар товариства «Просвіта» з термінарком і літературно-науковим збірником на звичайний рік 1917. – Львів, 1917. – С. 223

87
Там само, с. 222.

88
S. p. inż. Eugenjusz Czerwiński. Inżynier-architekt, wykładający w Politechnice Lwowskiej. Lwów // Album inżynierów i techników w Polsce. – Lwów, 1932. – S. 50–51; ЛНБ, відділ рукописів, фонд ТЛБ, спр. 98, арк. 119 зв.;
Жук І. Іван Левинський, архітектор-будівничий Львова. – СС. 27, 28.

Далі той же автор каже: «Будинок виконаний стилево, після плянів дуже доброго молодого архітекта п. Червінського» [87]. Видатний архітектор львівської школи Євгеніуш Червінський (1887–1930) починав свою професійну кар'єру як інженер-архітектор у бюро Івана Левинського, до якого приєднався у 1909 році. Працював з 1911-го у будівельному відділі Політехніки як асистент кафедри утилітарного будівництва, очолюваної проф. Левинським [88]. У своїй творчості Червінський схилився до застосування форм неокласицизму початку XX ст., про що свідчать врівноважений монохромний «фронт» будинку МТЛ, оформлений лізнами. Це модернізований класицизм, адаптований до залізобетонного будівництва. На окрему увагу заслуговує виразно модерністичний еркер тильного фасаду.

Інтер'єри будинку МТЛ декоровано орнаментальним стінописом Модеста Сосенка, у великому залі встановлено півфігурні портрети Шевченка і Лисенка – скульптури авторства Григорія Кузнецюка.

Проект будинку Музичного товариства ім. Лисенка. Рисунок південно-східного фасаду та переріз, на якому видно сцену великого концертного залу. Реалізований згодом варіант малярської декорації інтер'єру свідчив про відхід від класицистичної концепції архітектурного проекту.

65

Львів - захід, від Кастелівки до Кортумової гори

Пл. Шашкевича, 5. Південно-східний фасад. Еркер на торці будинку МТЛ – одна з найбільш «модерністичних» архітектурних деталей, проєктованих у Львові перед Першою світовою війною.

Пл. Шашкевича, 5. Південно-західний фасад.

Деталі фасадів, опрацьовані Євгеніушем Червінським.

Проект будинку Музичного товариства ім. Лисенка (1913). Фасад, фрагменти рисунку. Підпис і печатка будівничого.

Пл. Шашкевича, 5. Класицистичне овальне вікно на південно-західному фасаді будинку МТЛ.

66

Політехніка, головний корпус. З Технічною академією / Політехнічною школою у Львові Іван Левинський був тісно пов'язаний протягом усього життя. Ще до обрання професором він брав участь в організації великої виставки будівельного промислу, влаштованої у 1892 р. на території «техніки». Єдиний елемент виставки, що зберігся до нашого часу – залізобетонний місток, біля якого стояв «будиночок робітника». На поданому фото місток видно з лівого краю.

«Площа руського театру» розташована поруч з кампусом Політехніки, на території якого у 1892 р. було влаштовано велику виставку будівельного промислу. На ній І. Левинський презентував зразковий «робітничий будиночок», який урізноманітнив типологію однородинного житла, представлений проектами його фірми. Об'єктом уваги для будівничого була не лише модель вілли, розрахованої на родину професора, бізнесмена чи урядника, але й архітектура котеджного типу, доступна для робітничої верстви.

З виставкового каталогу дізнаємося, що будиночок був «виконаний на фундаменті з ламаного каменю – стіни ригельні... Приміщення викладене гіпсовими блоками... Дах прикритий дахівкою – стіни оздоблені фасадною майолікою» [89].

Протягом 1880-х років візок Івана Левинського часто бачили в районі площі Святого Юра – одного з давніх торгових майданів (місце «святоюрського» ярмарку), інтегрованих у вуличну мережу Львова. На цій площі Левинському довелося протягом 1884–1885 рр. реконструювати будівлі монастиря Святого Серця Христового (сучасна адреса – пл. Святого Юра, 2). Будівничий виконав роботи з розширення комплексу, датованого серединою XIX ст., який включав монастир з храмом та будівлю престижного виховавчого закладу для дівчат. Розбудова та адаптація архітектурного комплексу *Sacré Coeur* – одне з перших великих замовлень, отриманих Левинським, яке мало важливе значення для зміцнення його професійної репутації [90].

89
Реклама з видання: Katalog wystawy przemyslu budowlanego we Lwowie 1892. – Lwów, 1892.

90
Ilustrowany przewodnik po Lwowie i powszechnej wystawie krajowej wydany przez Towarzystwo dla rozwoju i upiększania miasta. – Lwów, 1894. – S. 128;
Brzezina K. Klasztor i zakład naukowo-wychowawczy SS. Najświętszego Serca Jezusa z kaplicą P.W. Najświętszych Serc Jezusa i Marii // Materiały do dziejow sztuki sakralnej... – S. 30.

91
ДАЛО, ф. 2, оп. 2, спр. 652, арк. 39, 58;
Inz. Jan Tomasz Kudelski. Warszawa, Stare Miasto L. 24 // Album inżynierów i techników w Polsce. – Lwów, 1932. – S. 174.

Неподалік, на південно-західній межі Єзуїтського саду, Левинський побудував об'єкт палацового типу, форми якого тяжіють до необароко – резиденцію графа Потулицького на вул. Матейка, 4 (1891–1894). У професійній спадщині будівничого з аристократичними клієнтами пов'язується розробка ще одного типу архітектури індивідуального житла – міського палацу. Детальний проект палацу Потулицького виконав архітектор Ян Томаш Кудельський, який у своїх проектах періоду спільної роботи з І. Левинським був прихильником форм пізнього історизму [91].

Пл. Святого Юра, 2 – колишній будинок виховно-освітнього закладу при монастирі св. Серця Христового (*Sacré Coeur*). Левинський здійснив серію адаптацій архітектурного комплексу, датованого серединою XIX ст. Основний будівельний період припадає на сезон 1884–1885 рр.

«Будиночок робітника» – павільйон на виставці будівельного промислу, 1892. Історичне фото. Мабуть, Левинський знав про комплекси показових робітничих селищ в Англії та Німеччині, створених за його часів.

Кампус Політехніки, сквер на площі св. Юра. За деревами видно будинок закладу *Sacré Coeur*.

67

Львів - захід:
від Кастелівки
до Кортумової
гори

Вул. Матейка, будинок 4 (палац Ф. Потулицького); 1891–1894. Будинок адаптований до ситуації міського кварталу, а його планувальна структура відповідає способу життя та побуту власників. У Львові кінця XIX ст. шляхетсько-аристократична культура існувала паралельно з культурою ліберально-міщанського істеблішменту. Проект у деталях розробив Ян Томаш Кудельський, тодішній провідний архітектор у бюро Левинського.

Фронт палацового будинку викладено кольоровою лицювальною цеглою, яка вироблялася другою фабрикою Левинського, заснованою на Кортумівці. Реклама підприємства згадує «лицювку» складних профілів, жовтого та рожевого кольорів [92].

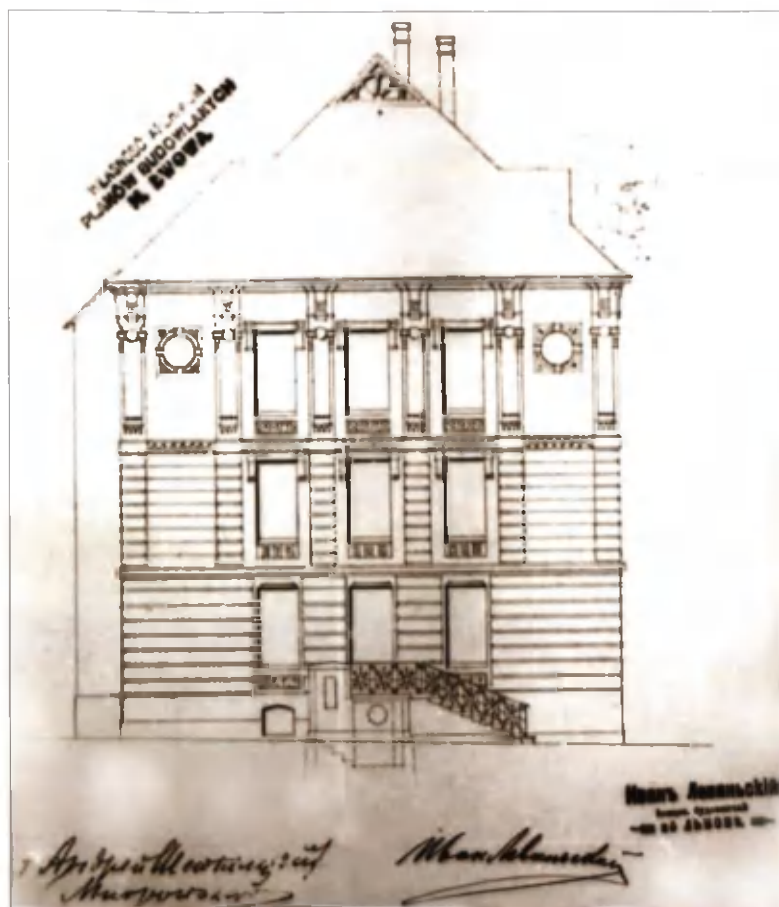
З іншого боку Святоюрської гори, під її західним схилом, споруджено будинок на вулиці Скарґи (Озаркевича), 2 (1903–1904) – колишню бурсу дяків. Згодом її перебудували на шпиталь, від первісного вигляду лишилися небагато. З фотографій та планів видно, що це була одна з «народностильових» будівель доби сецесії [93].

На проектах бурси фігурує автограф замовника: «Андрей Шептицький митрополит». Про стосунки Левинського з господарем палацу на вершині Святоюрської пагорба мовить Ф. Федорців: «Особистим його [Левинського] приятелем був Ексц. Митрополит Шептицький» [94].

92
Реклама у виданні: *Księga adresowa stoł. miasta Lwowa: rocznik drugi 1898.* – Lwow [b. d.]

93
ДАЛО, ф. 2, оп. 2, спр. 2676, арк. 24, 25.

94
Ф. [Федорців] Ф. Іван Левинський. – С. 343.

Проект бурси дяків, рисунок фасаду. Автографи будівничого Івана Левинського та митрополита Андрія Шептицького. Зміна форми кириличного написання імені «Іван Левинський» у документах різних років може стати предметом філологічного дослідження.

Вул. Озаркевича (колишня Скарґи), 2 (бурса дяків); 1903–1904. Фрагмент фасаду. Після ґрунтовних перебудов, від первісної будівлі збереглися окремі деталі керамічного декору на фасаді. З лівого краю біля водостоку – залишки сецесійних рельєфів. Покрівля з мальовничими різьбленими деталями, яку бачимо на проекті, втрачена.

Керамічні оздоби вікон.

В околиці Єзуїтського саду розташована одна з найпам'ятніших пам'яток львівської сецесії – житловий будинок на площі Смольки (пл. Григоренка), 4. Тут Левинський знову застосував методи будівництва, успішно апробовані на об'єктах фабричного кварталу: кам'яниця № 4 основою своєї конструкції має старий будинок, підданий перебудові та розширенню (1906–1907). Старі стіни включено в новий корпус, що знизило кошторис (фірма Левинського славилася такими знижками) [95].

Модельовання еркерів сецесійної кам'яниці, які динамічно взаємодіють із простором, можна розглядати в контексті розвитку концепції «хвилястої» фасадної стіни в навітній архітектурі ХХ ст. [96].

95
ДАЛО, ф. 2, оп. 1, спр. 6409,
арк. 9–28, 30–33.

96
Гидион Э. Пространство, время, архитектура. –
Москва, Стройиздат, 1984. – С. 34.

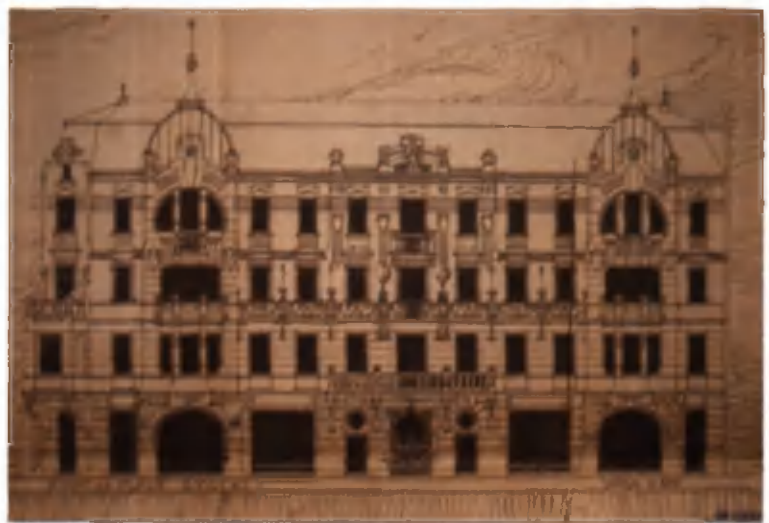
З району Єзуїтського саду, фланкованого кварталом сейму та кампусом Політехніки, переносимося на північний захід королівського столичного міста. В архітектурному краєвиді цього району будівничий Іван Левинський також залишив помітний слід. За однокінним візочком Левинського прямуємо до височин, якими проходить головний європейський вододіл.

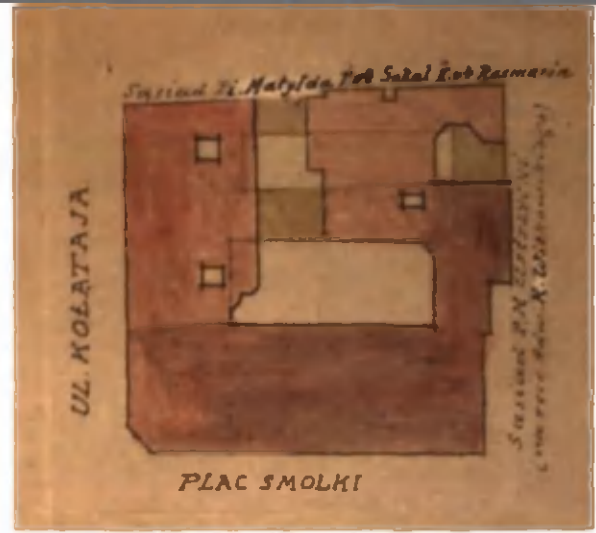
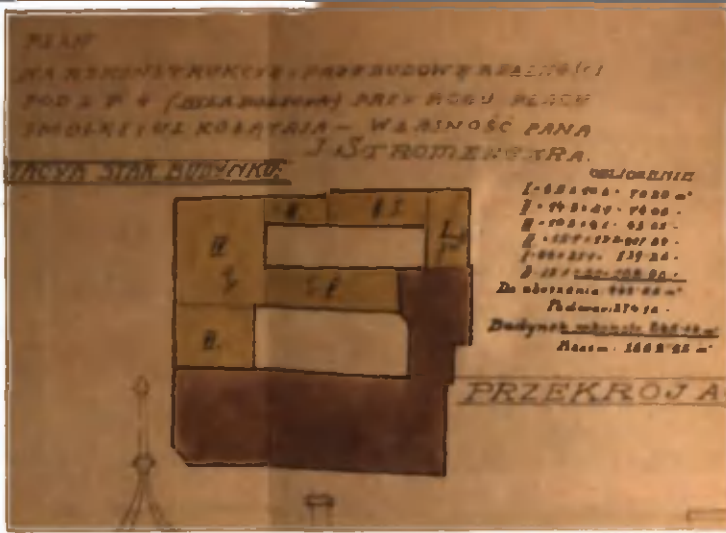
Пл. Григоренка (колишня пл. Смольки), 4 (прибутковий будинок Я. Штроменґера). Корпус чиншової кам'яниці включає конструкцію старої споруди, перебудованої упродовж сезону 1906/1907 рр. Пластика фасадної стіни, оформленої виступами еркерів, свідчить про відмову від моделі статичного фасаду «куртинного» типу, традиційного для кам'яниць доби історизму. Активніша взаємодія маси будинку з простором – одна з виразних рис сецесійної архітектури.

Завершення еркера.

Пл. Григоренка, 4. Еркер. На сусідньому брандмауері лишилися сліди кріплення конструкції високого даху.

Проект будинку на пл. Смольки (пл. Григоренка), 4. Рисунок фасаду. Важливим компонентом «вертикальної проєкції» були купольні конструкції над обома еркерами, які до нашого часу не збереглися.

Проект будинку на пл. Смольки, 4. Ситуаційні плани. Колишній будинок поліційного відділку (з кабінетами слідчих, приміщеннями тимчасового арешту тощо) був включений у новий корпус чиншової кам'яниці. Поруч з «горизонтальною проекцією» фігурують точні розрахунки площ, виконані Левинським.

Пл. Григоренка, 4. У декорі бачимо орнаментальний (віденський за походженням) мотив шахівниці (див. також фото на стор. 48).

Консоль еркера.

71

Львів - захід:
від Кастильови
до Кортумової
гори

На фрагменті плану різними кольорами позначено старі і нові партії будинку. Для Левинського характерним було вміння максимально використати стінну конструкцію старої будівлі для створення нового об'єкту, який поставав на тому ж місці. Увагу привертють просторі півциліндричні блоки сходів.

Пл. Григоренка, 4. Форми сецесійного орнаменту в рисунку балконних решток. Розробником детальної версії проекту кам'яниці Штротенгера та її стильового «костюму» цілком міг бути Тадеуш Обмінський.

У другій половині XIX ст. в образі північних околиць Львова настали кардинальні зміни: через тихі передміські лани Замарстинова, Клепарова, Левандівки, дугою оминаючи Кортумову гору, пролягла гілка залізниці. У 1861 р. було встановлене залізничне сполучення Львів-Перемишль-Відень, у 1866 – Львів-Чернівці. Північна частина Краківського перетворилася на «залізничний» район, у панорамі якого, відповідно, домінуючі позиції посіли об'єкти залізничної архітектури. У березні 1904 р. перший локомотив в'їздив під дебаркадер нового львівського вокзалу, щойно освяченого і переданого до експлуатації [97].

Головний львівський двірець споруджений у 1901–1904 рр. Його монументальний станційний будинок, в архітектурі якого пізній історизм поєднувався з декоративними формами сецесії, проектував професор Державної промислової школи Владислав Садловський. Простору конструкцію дебаркадеру, перони, тунелі та інші залізничні об'єкти опрацювала група інженерів під керівництвом Людвіка Вежбіцького. Основні ж будівельні роботи доручили виконувати фірмі Івана Левинського, яка у той період була оформлена як спілка «Левинський, Сосновський і Захаревич» [98].

97
Czasopismo Techniczne. – 1904. – Nr. 9. – S. 133;
Nowy dworzec kolei państwowej we Lwowie //
Architekt. – 1904. – Nr. 7. – S. 105–106.

98
Budowa nowego dworca we Lwowie // Kurjer
Lwowski. – 1901. – Nr. 210.

Головний вокзал, 1901–1904.
Площа Двірцева на передньому плані.

71a

Вїзд під дебаркадер.

Скульптурна група
над головним порталом
(скульптор Петро Вішович).

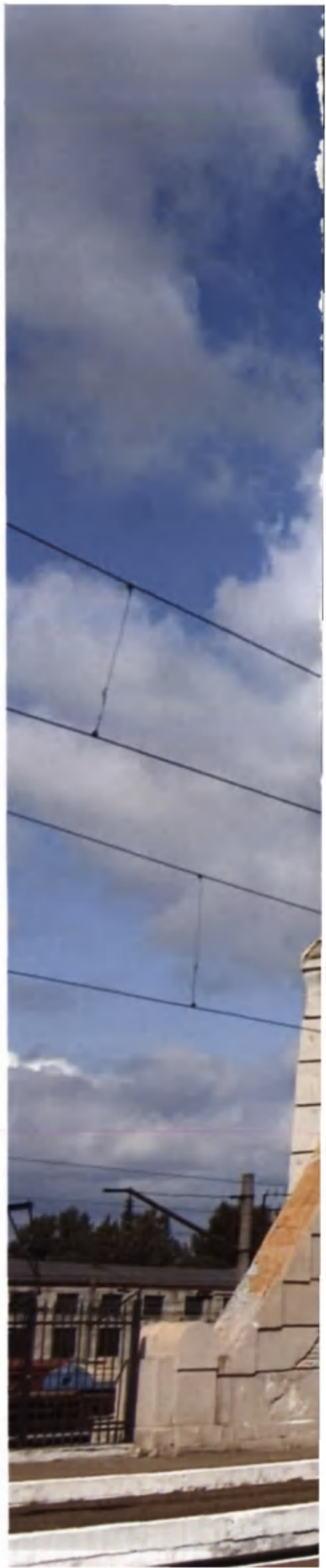

Вид комплексу центральної залізничної станції на фоні північно-західного району Львова. Станційний будинок та дебаркадер. Праворуч на овигі – Кортумова гора.

Центральний ризаліт станційного будинку.

Дебаркадер львівського двірця – велетенська залізна брама модерного Львова.

Перспектива перонів під склепіннями дебаркадера.

Перон. Огорожа спуску в тунель під платформами.

Вхід до тунелю з боку площі Двірцевої.

73a

Боковий фасад станційного будинку.

Дебаркадер і перони.

74a

Східний «фронт»
станційного будинку.
Центральний ризаліт з
головним порталом.

Тунель.
Вихід на західний бік,
на службову територію
станції.

Історичне фото: перон
з огорожею входу в
тунель та інформаційна
табличка трьма
мовами. Будівництво
ще не завершилося –
на пероні не повністю
укладено покриття.

У другій половині 1890-х рр, у період будівництва Міського театру, компаньйоном Левинського на кілька років став архітектор Юзеф Сосновський. Третій партнер – Альфред Захаревич (син професора Юліана Захаревича) – приєднався в кінці 1890-х, щойно завершивши студію у Відні. На велетенському будівельному майданчику львівського двірця фірма «Левинський, Сосновський і Захаревич» виконала увесь комплекс мулярських, каменярських, штукатурних, теслярських і бетонних робіт. У станційній будівлі було широко використано нові матеріали, зокрема, штучний камінь [99], з якого фабрика на Кастелівці виробляла балканні платформи, фасадні панелі, сходові плити (у львівських будинках того часу відбулася заміна дерев'яних сходів на кам'яні).

Але серед новітніх матеріалів та технологій, застосованих будівельним підрядником, передусім слід назвати залізобетон. У фундаментах вокзалу вперше в будівельній практиці Галичини було апробовано залізобетонні конструкції системи Геннебіка. Остання передбачає збалансоване поєднання властивостей цементу, який добре витримує стиснення, і сталі, яка протидіє розтягу.

У пізніших звітах, які стосувалися будівництва львівського двірця, залізобетонні роботи згадувались як виконані фірмою «Юзеф Сосновський і Альфред Захаревич, перше краєве підприємство залізобетонних робіт», зареєстрованою у 1904 р. [100]. Упродовж десятиліття перед «великою війною» ця фірма уславилася спорудженням найбільших залізобетонних мостів Австро-Угорщини.

Фактично ж, підприємство, засноване Захаревичем-молодшим та Сосновським, народилося в період спілки з Іваном Левинським. Воно почало функціонувати «в лоні» фірми професора Левинського.

Чільний фасад.
Станційний будинок
львівського двірця
неодноразово
перебудовувався і
відбудовувався. Його
оригінальні інтер'єри
втрачені ще за Першої
світової війни.

Сторінка з каталогу
робіт, виконаних
підприємством
«Сосновський і
Захаревич» (1913). Текст
до репродукованих
фотографій вокзалу:
«Головний залізничний
двірць у Львові.
Вибудувала фірма
«І. Левинський,
Ю. Сосновський і
А. Захаревич». У
залізобетоні виконано
тунелі, сходи, опори під
конструкцію залу,
перекриття, барабан
купола...»

75

Львів - захід:
від Капелівки
до Кортумової
гори

GLÓWNY DWÓRZEC KOLEJOWY WE LWOWIE.
Wykonana firma I. Lewiński, J. Sosnowski
i A. Zacharowicz.

W białobetonie wykonano tunele, schody, filary pod
konstrukcyjne hall, stropy, żaluzje kopuł i poręczaisia
schodów.

Скульптури авторства
Антанія Попеля на
чільному фасаді –
алегорії комерції та
промисловості.

Під'їзні колії з двірцем
у перспективі.

Вул. Хотинська, 1 та 3
(прибуткові кам'яниці
Ф. Закрейса); 1906–1907.

У середині – другій
половині 1900-х рр.
у всіх районах Львова
з'являються групи
нових будинків, які
представляють тип
багатоквартирної
кам'яниці доби сецесії.

Вул. Хотинська, 1.
Балкони. Кутавий
причілок. Вікно з
керамічною панеллю.

За словами Ф. Мончинського, у Львові «на багатьох вулицях є цілі пасма домів, які будував професор [Левинський]» [101]. Одну з таких смуг, утворених фасадами сецесійних кам'яниць, бачимо на під'їзді до вокзалу. Її основу складають будинки на вул. Хотинській, №№ 1, 3 (обидва – 1906–1907), зведені Іваном Левинським на замовлення одного з єврейських клієнтів [102].

101
Мączyński F. Najnowszy Lwów. – S. 95.

102
ДАЛО, ф. 2, оп. 3, спр. 492, арк. 12, 47.

77

Львів - захід:
від Кастильни
до Кортумової
гори

Вул. Хотинська, 3.
Фасад, вигляд у ракурсі.

Вул. Хотинська, 1.
Вигляд будинку в
перспективі в
вул. Короткої.
Декоративні деталі
фасаду – кераміка
та рельєфи.

Вул. Хотинська, 3.
Фасад. Решітки дверей.
Той же тип дверних
ґраток презентує
фото на с. 101.

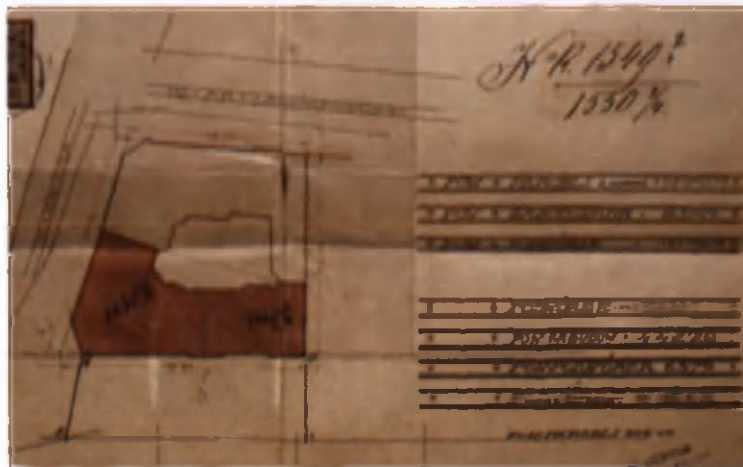
Вул. Хотинська, 1.
Експресивний силует
наріжної кам'яниці
виділяється на фоні
забудови кварталів,
прилеглих до двірця.

Вул. Хотинська, 3.
Декоративні деталі
фасаду – ліпний фриз під
карнизом, керамічні
оздоби на причілку.

Проект будинку
на вул. Хотинській, 1.
Ситуаційний план та
розрахунки загальної
площі парцелі,
забудованої поверхні,
території подвір'я.

Огорожа шпиталю,
викладена з
профільованої цегли.

Вул. Раппапорта, 8 – колишній єврейський шпиталь;
1899–1903. Яскравий купол над центральним
ризалітом лікарні – одна з виразних архітектурних
домінант північно-західного району Львова.

79

Львів - захід
від Кацелівки
до Мортумової
гори

Раппапорта, 8.
Чільний фасад.
Монументальна будівля
займає розlegлу парцелю
неподалік від північного
краю колишньої другої
адміністративної ділянки –
Краківського. На сході
височіє Замкова гора.

«Залізничний» район – північно-східна частина Краківського, прилегла до двірця – за часів Левинського був значною мірою районом єврейським. Тут будівничий отримав декілька великих підяргів. Зокрема, його візочок часто бачили в нижній частині Городоцької, біля старого цвинтаря-кіркуту, де фірма Левинського виконувала будівництво лікарні на вул. Раппапорта, 8 (1899–1903) коштом фундації банкіра Маврикія Лазаруса [103].

Новий львівський єврейський шпиталь був, як на свій час, дуже комфортним й обладнаним за останнім словом медицини початку ХХ століття. Будинок шпиталю запроєктував у мавританському стилі Казимир Макловський, один із архітекторів пізнього історизму, адепт закопанського стилю.

У шпитальному будинку на вул. Раппапорта національно-конфесійна ідентичність декларувала себе в барвистих формах стилю, обраного замовником. Важливим компонентом стильового костюму стали керамічні матеріали, продуковані, очевидно, на фабричних заводах Левинського – цегла складних профілів у двох кольорах, кольорові полив'яні дахівки, орнаментально викладені на екзотичному куполі-шоломі, яким накрито центральний ризаліт.

103
ДАЛО ф. 2, оп. 1, спр. 3069, арк. 26;
Шпиталь було відкрито 9 червня 1903 р.
(Wiczkowski J. Lwow: jego rozwój i stan kulturalny
oraz przewodnik po mieście. – Lwów, 1907. – S. 319).

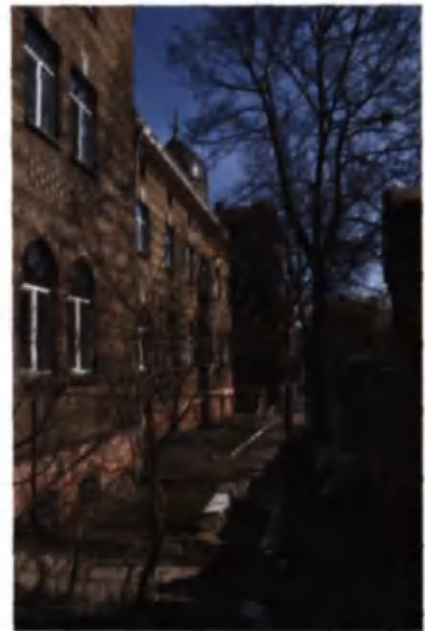

Купол, критий поліхромною дахівкою («карпівкою»).

Проект єврейського шпиталю. Переріз купола і барабану, тесельські конструкції.

Чільний фасад, вигляд у ракурсі.

Деталь фасаду. В оформленні використано профільовану цеглу двох кольорів, на виготовленні якої спеціалізувалася фабрика на Кортунівці (див. репродукцію рекламного тексту на с. 82).

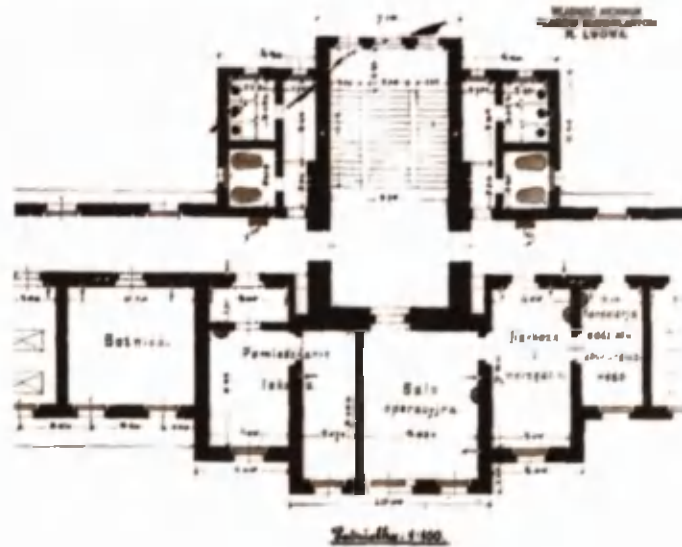

Тильний фасад і просторий внутрішній двір. Левинський був визнаним фахівцем з планування великих ділянок з комплексною забудовою – таких, як парцеля єврейського шпиталю.

В архітектурі шпиталю використано екзотичні форми мавританського стилю, опрацьовані архітектором Казимиром Мокловським.

І РІЄТАО

81

Львів - захід від Капелівки до Кортумової гори

Проект єврейського шпиталю. На фрагменті плану видно, що в центральному ризаліті розташовувалися поруч операційний паки, помешкання лікаря та молитовний зал («синагога»). Шпиталь був однією з тих поліфункціональних будівель, якими звик опікуватися будівничий Іван Левинський.

**Fabryka dachówek maszynowych
ulica Jadowska.**

J. Lewińskiego, Al. Domaszewicza i Sp.

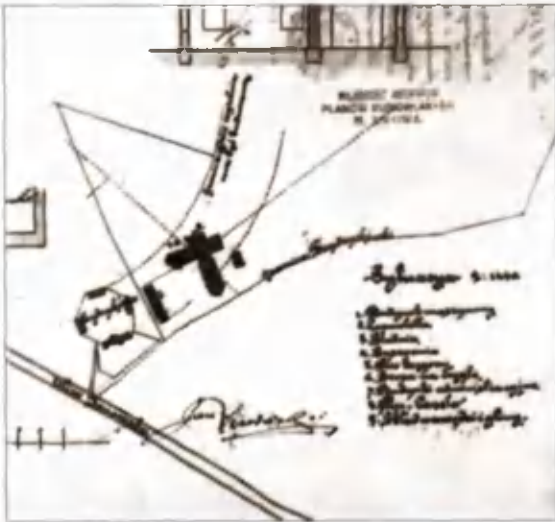
Wytwarzają: Dachówki maszynowe, przeważnie wielokątnej faktury i szereg innych części maszyn i urządzeń przyrządów do robót mechanicznych, metalowych, drzewianych i kamiennych. Fabryczki odzieżowe męskie i damskie. I wiele innych przedmiotów. Właściciel: J. Lewiński. Fabryka założona w 1892 roku. Kapitał zakładowy 100 000 zł. Liczba pracowników 1000. Właściciel: J. Lewiński. Fabryka założona w 1892 roku. Kapitał zakładowy 100 000 zł. Liczba pracowników 1000.

Місце біля Янівського кладовища, де була фабрика Левинського і Домашевича. На задньому плані – схил Кортумової гори. Нині від фабричних бугівель нічого не залишилося.

Реклама підприємства Левинського і Домашевича.

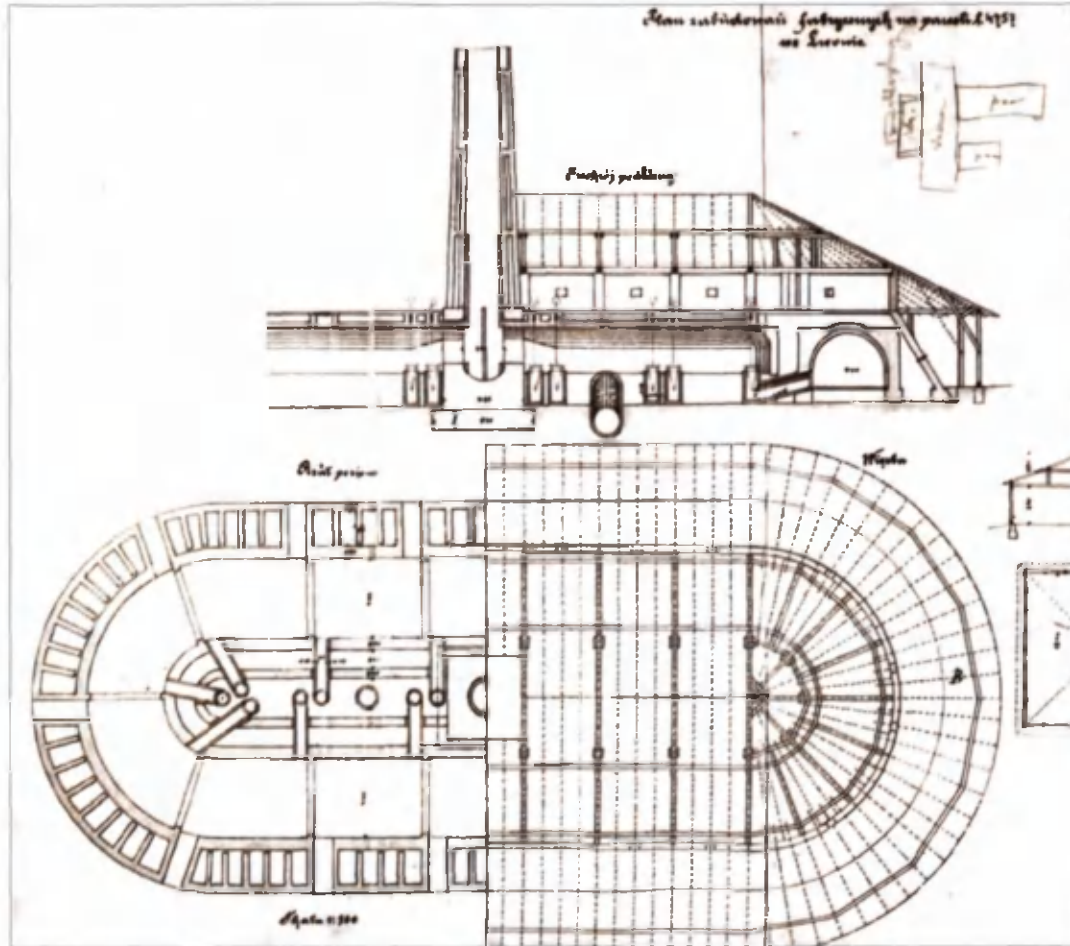
Ситуаційний план фабрики, 1892.

На фрагменті карти, датованої 1917 р., позначено Кортумову гору, охоплену гілкою залізниці, з колишньою фабрикою Левинського і Домашевича під південним схилом. Видно найбільший з об'єктів фабричного комплексу – кругову піч (кольорова стрілка).

Кортумова гора весною.

Проект кругової печі, 1890.

Наприкінці 1880-х років Іван Левинський заснував нове фабричне підприємство, розташоване в кінці вул. Янівської (теперішня адреса – вул. Шевченка, 134), біля підніжжя Кортумової гори – розлогої височини, яка фіксує північно-західну межу Краківського. Топонім «Кортумова гора» походить від імені Ернста фон Кортума, губернського радника, який на початку XIX ст. мав тут свій маєток і висадив парк. Пізніше на мальовничому терені «Кортумівки» австрійське військо влаштувало стрільницю. У 1890 р. Левинський та його партнер Домашевич почали будувати на Кортумівці фабрику, яка спеціалізувалася на виготовленні цегли та дахівок. Через рік підприємство стало до ладу і почало давати продукцію [104].

Учасник екскурсії, яка відвідала заклад у 1896 р., свідчить, що фабрика «вже здаля imponує розмірами і величиною забудованої площі». На її території були зведені велика кругова піч та дві «касельські» печі для випалу дахівок і цегли. Тут можна було побачити відкритий котел для виготовлення дахівки із «смолованим» покриттям, механічну валкову мішалку для переробки вологої глини, бугуни – для сухої, п'ять формувальних машин з гіпсовими формами і п'ять сушильних приміщень, що могли помістити 200000 дахівок. На фабриці функціонували дві машини для формування цегол і дренажних труб, два парові двигуни, ланцюгові елеватори і вузькоколійка для транспортування продукції [105].

Із цим промисловим об'єктом пов'язується одна з драм періоду Другої світової війни: за німецької окупації в районі Кортумової гори був концентраційний табір, і давня фабрична парцеля опинилася на його території.

104
У 1890 р. затверджується проект кругової печі, у 1891 – додаткової, меншої печі, у 1892 – сушарні та котла. Див: ДАЛО ф. 2, оп. 3, спр. 1243, арк. 28–32, 34, 39, 43.

105
T. F. Wycieczki Towarzystwa Politechnicznego po Lwowie i okolicy – S. 147–148.

Львів - схід: від долини Пасіки до Личакова

Личаківське, західний район Львова, за часів габсбурзької адміністрації отримав статус четвертої міської ділянки. Його північним кордоном були схили, якими від вулиці Личаківської менші бокові вулички спиналися в бік Замкової гори, до сусідньої Піскової гори та до височин Знесіння. Східну межу визначила смуга паркових зон, які тяглися від Знесінської гряди до околиць Стрийського парку – Кайзервальд, Цетнерівка, Погулянка. Доповненням цього садово-паркового комплексу став Личаківський цвинтар, створений після заборони практики поховань під міськими храмами.

Південним краєм четвертого адміністративного району була долина Пасіки, малої річки, на 1890-ті рр. перетвореної на підземний колектор міських стоків. Уздовж похованого під землею русла впорядкували вулицю Кохановського (теперішня назва – Костя Левицького) [106].

Громада передміського Личакова серед інших груп львівських передміщан виділялася своїм особливим характером, власним фольклором та локальним патріотизмом. Личаків'яни опиралися експансії модерного міста довше, ніж інші мешканці передміської зони Львова, але під кінець XIX ст. великоміська забудова вторглася і в затишний світ їхньої «малої батьківщини» [107].

Слід зазначити, що це вторгнення не було раптовим. Модерний Львів формувався шляхом поступового «органічного» розвитку. Купецькі шляхи, які починалися від брам середньовічного міста, перетворювалися на базові радіальні вулиці, однією з яких стала Личаківська – давній Бродівський тракт. Забудова секторів між радіальними магістралями посувалася методом нарощення кварталів. Розмітка вулиць відбувалася по лініях давніх польових доріг і стежок. Власник ґрунтів отримував компенсацію за смугу землі, яка ставала міською вулицею і переходила у муніципальну власність. Далі можна було братися за забудову парцелі.

Особливістю процесу забудови Львова була відсутність генерального плану архітектурного розвитку міста, що обмежувало можливості містобудівного регулювання. З іншого боку, Львів не знав авторитарного, «османівського» стилю планування, що мало свої принади, зберігаючи простір для імпровізації. Оскільки процес регулювався лише нормами міського будівельного статуту, результат залежав від культури забудовників та фаховості будівничих. Іван Левинський – провідний будівничий Львова – доклав максимум зусиль, щоб забезпечити високий архітектурний рівень освоєння нових теренів.

У серії архітектурно-будівельних проектів, виконаних будівничим Левинським на території Личаківського, до об'єктів більшого масштабу належить двопіщадний будинок на вул. Кохановського, 21–21а (1904–1905), позначений рисами сецесії. Для цієї кам'яниці бюро Левинського розробило додатковий комплект планів, яким доповнено перший проект, опрацьований будівничим Августом Боґохвальським. Тут привертає увагу просторий двір, вписаний між «франтовим» будинком і блоком помешкань у тильному корпусі [108].

Архітектурне оформлення двору, як і сходової клітки, Іван Левинський завжди вважав пріоритетними завданнями. В одному з текстів він висловлює

Сторінка 84:
вул. Личаківська, 107 – колишній будинок клініки К. Солецького; 1908. Деталь фасаду та опорядження даху.

Заставка:
вул. Павлова (колишня Домагаличів), 2; 1905–1906. Маскарон на фасаді.

106
Kowalczyk M. Rozwój terytorialny miasta. – S. 322–323.

107
Krajewski A. Lwowskie przedmieścia. – S. 11–36.

108
ДАЛО, ф. 2, оп. 1, спр. 5317, арк. 108–111.

Вул. Левицького –
(колишня
Кохановського), 21-21а
(прибуткова кам'яниця
Ю. Свободи): 1904–1905.

Вул. Левицького, 21-21а.
Просторе внутрішнє
погвір'я.

Вул. Левицького, 21-21а.
Причілок над еркером з
даткою, позначеною
римськими цифрами:
1904. В анналах фірми
Івана Левинського
будівельні сезони
1904/1905, 1905/1906,
1906/1907 років
відзначаються активним
спорудженням комплексів
багатоквартирних
кам'яниць, оздоблених
декором у стилі сецесії.
Львів Левинського – це
значною мірою
сецесійний Львів.

переканання, що «замкнені погвір'я, які не провіюються, є дуже шкідливі. Отже й закони... повинні вимагати... відповідної величини погвір'я» [109].

Проектні розробки Левинського демонструють новий підхід до архітектури внутрішніх приміщень. Якщо у помешканні кінця XIX ст. головна увага приділялася салону, то після 1900 р. об'єктом належного архітектурного опрацювання стають кухня, ванна і туалет. На той час великий поступ відзначено в галузі санітарно-побутових вигод, результатом якого стало відокремлення ванної кімнати та розміщення санвузлів безпосередньо в секціях квартир, а не на краях офіцин. Своє враження від нових львівських кам'яниць архітектурний критик передав такими словами: «Горизонтальні проєкції домів вивчені і опрацьовані сумлінно, сходові клітки ясні і вигідні, вхідні сіні ошатні, й [втримані] в пропорції до домів як цілості, покої й передпокої ясні. Газ, електрика, вода на всіх поверхах» [110].

Жвавий процес забудови, який на терені четвертої адміністративної ділянки тривав протягом 1900-х років, мав наслідком швидкі метаморфози архітектурного образу смуги кварталів, розмічених між вулицями Кохановського та Личаківською. Тут з'явилися десятки менших новопокладених вуличок, про одну з яких пише Ф. Мончинський: «Цілком нову вулицю... Асника, урізноманітнено малим, але дуже гармонійним сквером, по-львівськи: «Рондо», який дозволяє розвинути вулицю у глибину від головної лінії; газон зелені замість бруку надає самій вулиці і будинкам... певний віддых, полегшення, розриваючи монотонність прямої лінії» [111].

109
Lewiński J. Hygjena budowli jako podstawa dla
zmienić się mającej ustawy budowlanej miasta
Lwowa. – Lwów, 1907. – S. 22.

110
Mączczyński F. Najnowszy Lwów. – S. 94.

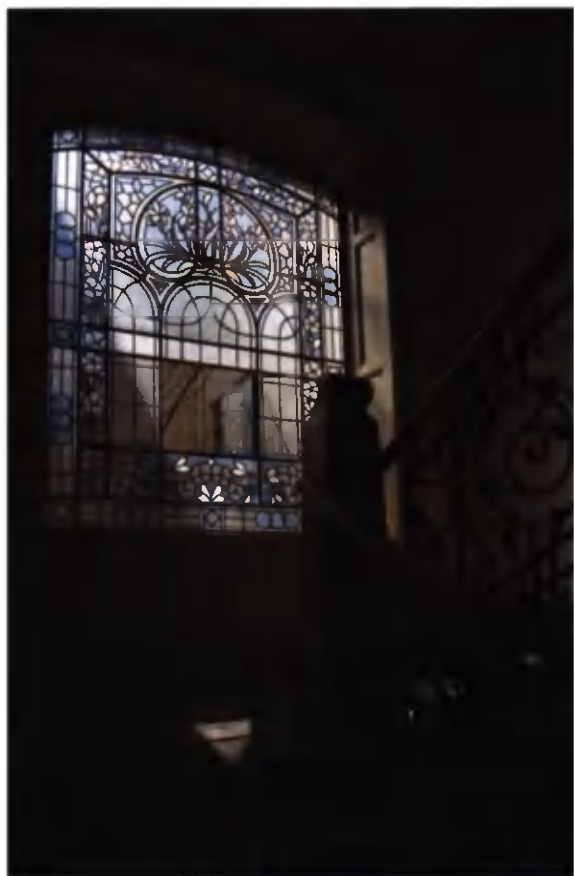
111
Ibid. – S. 93; Жук І. Львівська пам'ятка стилю
модерн: Ансамбль вулиці Богомольця та його
архітектор // Жовтень. – 1983. – № 12. – С. 84.

Вул. Богомольця (колишня Асника), 3; (прибуткова кам'яниця Я. Паппе); 1905–1906.

Сходи житлового будинку на вул. Богомольця, 6. До сходової клітки – «посередника» між приватним простором помешкання і громадським простором вулиці – Левинський виявляє особливу увагу в усіх своїх проєктах.

Львів - схід: від долини Паски до Личакова

Проект будинку № 7. Ситуаційний план. Будівничий мав узгоджувати інтереси інвесторів «затишку».

Вул. Богомольця, 3. Типовий фасад у стилі сецесії.

Парцеляційний план ділянки на місці майбутньої забудови вул. Асника (Богомольця), 1904.

Вул. Богомольця
(колишня Асника), 5
(прибуткова кам'яниця
І. Левинського);
1905–1906.
Чільний фасад.

Проект, рисунок фасаду. Першим власником кам'яниці був сам Іван Левинський, отже, в орнамент балконної огорожі на другому поверсі влітаються літери *J* та *L* (*Jan Lewiński*). Виступаючи в ролі домовласника та оператора нерухомості, Левинський, зазвичай, швидко продавав будинки, які йому належали.

Проект будинку № 5.
Ситуаційний план
демонструє «горизонтальну
проекцію» Т-подібного
корпусу.

Вул. Богомольця, 5.
Балконна решітка.

На вул. Асника, яка нині носить ім'я Богомольця, Левинський створив ансамбль з кам'яниць, що групуються навколо відкритого подвір'я. У щойно цитованій публікації цей ансамбль охрещено як «рондо». На архівних планах подвір'я-сквер означається також як «затишся», або «затишок» («zacisze»). Двір-площа розриває одноманітний «фронт» вулиці. На її північній стороні створюється затишна «затока», вздовж якої розміщено будинки з непарними номерами – №№ 3, 5, 7 (усі з датуванням: 1905–1906), 9 та 11 (обидва – 1904–1905) [112]. На парному боці під регуляційну лінію компонується фасади домів №№ 4 та 6 (обидва – 1905–1906), 8 (1906–1907) [113].

112
ДАЛО, ф. 2, оп. 1, спр. 123, арк. 4–6, 15; спр. 125,
арк. 3, 15; спр. 127, арк. 50–53, 64; спр. 129, арк.
1–5, 7–9, 27.

113
ДАЛО, ф. 2, оп. 1, спр. 124, арк. 4–10, 13; спр. 126,
арк. 20–21, 28–32, 33; спр. 128, арк. 5–7.

Створення подібного ансамблю вимагало координування будівельних заходів, здійснених різними власниками. Завданням Левинського було схилити їх до рішення залишити незабудованою частину території, необхідну для відступу фасадів у глибину.

Вул. Богомольця (колишня Асника), 7 (прибуткова кам'яниця Г. Гашлакевича); 1905–1906.

Проект будинку № 7. План «партеру» (першого поверху). Левинський заслужено має репутацію вправного спеціаліста з пристосування планувальної структури до «нетипових» конфігурацій наріжних парцель. Прикладом є будинок № 7. Будівничий віртуозно вийшов із ситуації – план забезпечує економне використання кожного клатчика площі, резервуючи достатній простір для внутрішнього подвір'я. Кут фасаду – увігнутого досерединки – використаний для облаштування балконної лоджії. Бачимо розрахунки площі, дописані олівцем.

Проект будинку № 9, 1904.
План двофункційної кам'яниці.

Вул. Богомольця, 9. Вікно з балконом.

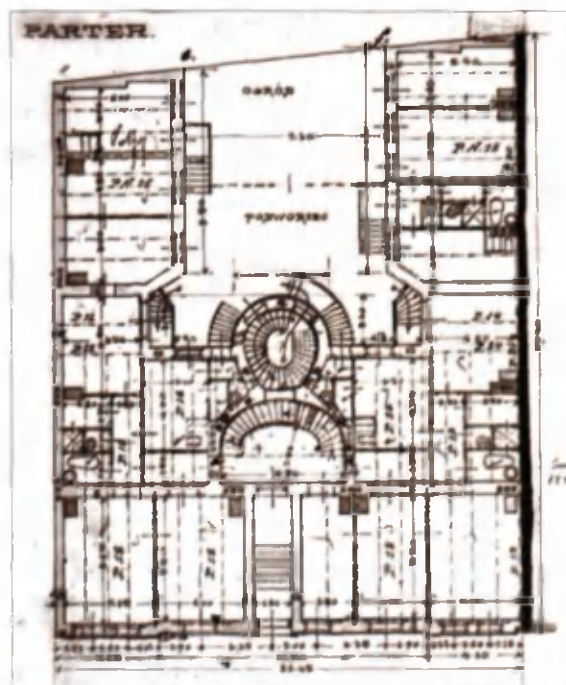
Вул. Богомольця (колишня Асника), 9 та 11
(прибуткові кам'яниці І. С. Ельстерів
та Л. Топфа); 1904–1905.

Деталь плану: фабричний зал, який
прибудовується до фронтального
житлового блоку.

Тут ми знову повертаємося до текстів його лекцій та рефератів. Для оцінки рівня фаховості у виконанні «горизонтальної проєкції» Іван Левинський запровадив два критерії: «господарність» і «вартісність» («gospodarnosc», «wartosciowosc»). За Левинським, «господарний» план – це той, який робить будівлю найзручнішою для виконання в ній основної діяльності, на яку будівля розрахована. У «вартісному» ж плані площа приміщень, відведених для цієї основної діяльності, вигідно співвідноситься з допоміжними та комунікаційними приміщеннями і з площею загальної забудови. Серед різних варіантів плану на вибір заслуговує той, який водночас є найбільш «господарним» і найбільш «вартісним». Іван Левинський називає такий план «раціональним» [114].

114
Lewiński J. Znaczenie rzutu poziomego w budownictwie uylitarnem... – S. 321;
Жук І. Іван Левинський – педагог і теоретик. – С. 338.

Вул. Богомольця, 8.
Деталь фасаду.

Вул. Богомольця (колишня
Асника), 8 (прибуткова
кам'яниця І., С. Ельстерів
та Л. Топфа); 1906–1907.

Богомольця, 8. Кована брама.

Проект будинку № 8. На плані позначено садок («огрід»), облаштований у глибині ділянки, у внутрішньому дворі між крилами офіцин.

Можна припустити, що «Серденько» переконував клієнтів аргументами концепції «раціонального» плану, яку сповідував. Аргументація могла бути такою: відступ у глибину, пов'язаний із втратою власником частини парцелі, компенсується збільшенням поверхні фасаду і, відповідно, числа покоїв, які вікнами виходять на «фронт». Орендна ціна таких покоїв є вищою від ціни кімнат, розвернутих вікнами у бік внутрішнього подвір'я. Це компенсує втрату забудованої площі парцелі і, врешті, гарантує рентабельність.

З усієї групи кам'яниць «затишку» вулиці Асника, першими будувалися №№ 9 та 11. Кам'яниця № 9 була двофункційною – у внутрішньому блоці, відділеному подвір'ям від фронтальної житлової частини, містилася фабрика фірми «Ельстер і Топф». Бачимо тут гнучку комбінацію житлової та виробничої архітектури (типову для будівель Левинського), а також майстерне вирішення плану в нестандартній ситуації кутової ділянки.

Із планувальних схем вулиці Асника, найоригінальнішою є «горизонтальна проекція» кам'яниці № 8, на парній стороні: сходовою кліткою, інкорпорованою усередині П-подібного корпусу, поділена на дві паралельні «шахти», в яких розміщено спіральні марші сходів.

Вул. Богомольця, 3.
Деталі декоративного
опорядження.

Вул. Богомольця, 9.
Верхня частина фасаду
з підковоподібним
сецесійним фронтоном.

Вул. Богомольця, 11.
Пластичне
оформлення вікна.

Вул. Богомольця, 5.
Декоративні ґрати
вхідної брами.

Вул. Богомольця (колишня Асника), 4 (прибуткова кам'яниця І., С. Ельстерів та Л. Топфа); 1905–1906.

Вул. Богомольця, 6 (прибуткова кам'яниця Л. Штаубера); 1905–1906. Багатоквартирні будинки колишньої вул. Асника демонструють модель фасаду в стилі сецесії.

Будинок № 4. Пристінок з декоративними рельєфами та маскою. Фото 1990-х років зафіксувало колишню оригінальну «столярку» – сецесійні фрамуги у вікнах (пізніше замінені власниками квартири на пластикові рами). Порівняйте з фото на с. 96.

Проект будинку на вул. Асника (Богомольця), 6. Рисунок фасаду.

Будинок № 6. Пристінок з декоративними рельєфами та масками.

Фрагмент архітектурного
рисунок, репродукованого
на с. 92.

Фотографічний портрет
Тадеуша Обмінського,
виконаний після Першої
світової війни (родинний
архів, Гданськ).

Вул. Богомольця, 6. Мотив паростків
чорталопаха в пластичному оформленні
балканної огорожі.

Керамічні плитки на фасаді.

Маскарон на будинку № 6. Мотив маски є типовим
для декоративного оздоблення сецесійної
архітектури. Як елемент театральний,
драматичний, що символізує посередництво між
актором та його роллю, між внутрішнім,
прихованим змістом символу і зовнішнім проявом,
маска стала засобом виразу характерної
двоїстості, яка переповнює «новий стиль».

Багатоквартирні будинки вулиці Асника демонструють модель фасаду в стилі сецесії, адаптовану до «форматів» чиншової кам'яниці 1900-х рр. Усі проекти мають підпис будівничого: «Jan Lewiński», але є абсолютно очевидним, що «вертикальні проєкції» виконувалися за участю різних архітекторів-асистентів – співавторів будівничого. Наприклад, поруч з рисунком фасаду будинку № 6 представлено підпис виконавця: «proj. Tad. Obmiński» [115].

Цей архітектор уже згадувався. Тадеуш Антоній Обмінський (1874–1932) був вихованцем відділу будівництва Політехніки у Львові, додаткові студії відбув у Берліні. З 1910 р. став професором Політехніки та керівником кафедри загального будівництва. Обмінський був також дуже успішним архітектором-практиком, увійшовши в історію архітектури як провідний архітектор львівської сецесії. Іншою важливою стороною його діяльності були дослідження і пропаганда народної дерев'яної архітектури [116].

115
ДАЛО, ф. 2, оп. 1, єпр. 126, арк. 32.

116
Nekrologja // Czasopismo Techniczne. – 1932. –
№. 21. – S. 318–319.

Наріжник будинку № 1.
Ковані ґрати та кранштейни
балкону. Керамічні полив'яні
плитки під карнизом. Збережена
автентична рама вікна.

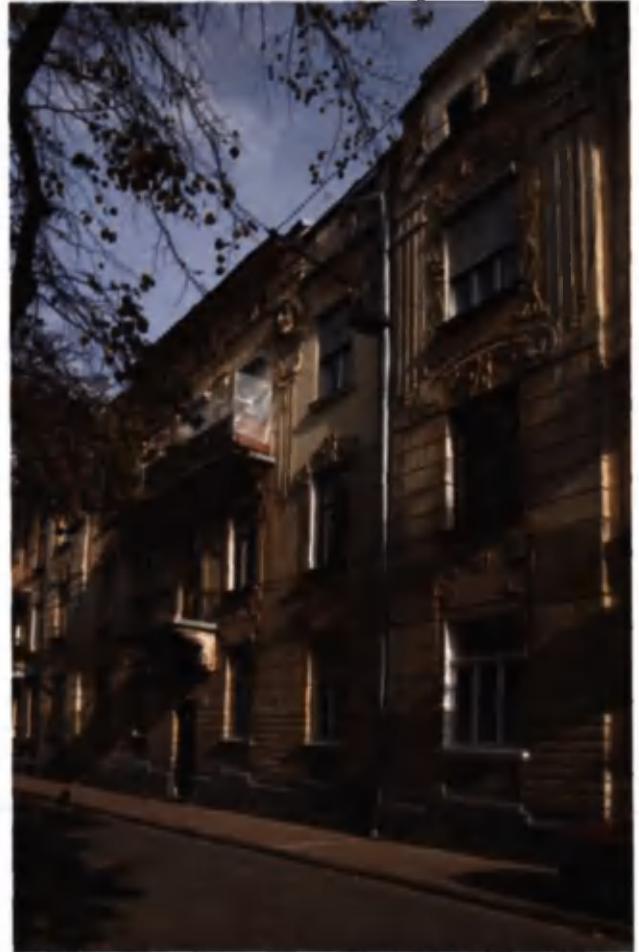

Вул. Павлова
(колишня Дамаґаличів), 1
(прибуткова кам'яниця
А. та Ю. Ельстерів);
1905–1906. Характерний
атрибут – форми рослинного
орнаменту, застосовані
в декорі.

Павлова, 4
(прибуткова кам'яниця
А. Піллера); 1905–1906.

Павлова, 2
(прибуткова кам'яниця
Я. Лянґе); 1905–1906.
Верхня частина фасаду.

Вул. Павлова, 3
(прибуткова кам'яниця
А. та Ю. Ельстерів);
1905–1906.

У декоративному опорядженні
акцентовано площинність
ліпної деталі. Привертають
увагу різномірні текстури
тиньків.

Вул. Павлова, 2. Керамічне панно та балконні решітки.

Кований метал в оформленні балкону, будинок № 4.

Маски на будинках №№ 2 та 3.

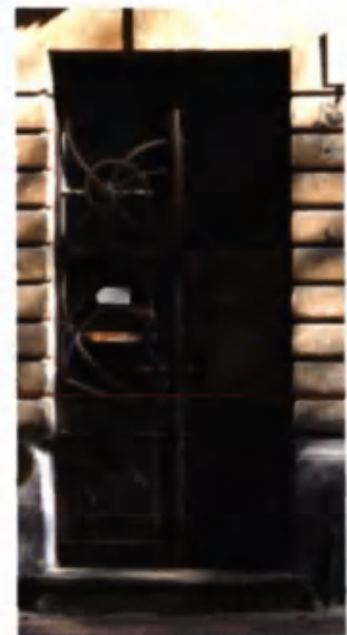

Вул. Павлова 4. Керамічні панно. Майоліка – «коханка» Івана Левинського – за доби сецесії набула особливих рис під впливом нової стильової моди. На відміну від фасадних кахлів 1890-х рр., які були глазурованими майоліковими рельєфами, керамічні панно, випалювані упродовж 1900-х рр. кахлярнею на Байках / Кастелівці, є абсолютно глянцевими. Вони складаються з плиток формату 15 x 15 см.

Вул. Павлова, 1 та 3.
Вікна з фрамугами
періоду сецесії.

Вул. Левицького, 14-16.
Аптіки / причілки
височіють над сецесійним
«фронтом» кам'яниці.

Вул. Павлова, 3.
Вхідна металева брама.
На середину 1900-х рр. слюсарський
відділ у північному корпусі фабрики
Левинського працював на повну
потужність.

Вул. Левицького (колишня Кохановського), 14-16
(прибуткова кам'яниця А. та Ю. Ельстерів);
1906–1907.

Левицького, 14-16. У ліпному декорі великої двопід'їзної
кам'яниці фігурують жіночі маски, а також музичні символи –
стилізовані зображення ліри.

Відомо, що, будучи віртуозним рисувальником та акварелістом, Обмінський залюбки малював квіти [117]. Не дивно, що форми рослинного орнаменту фігурують всюди у його проєктах середини 1900-х. Видно також, що архітектора приваблювали образи романтичної фантазії, свідченням чого стали, зокрема, рельєфні маски на фасадах. Маскарони, які представляють ґротескових химер, розміщено у верхній частині фронту того ж будинку на Асики, 6. Поруч аттик кам'яниці № 4 прикрашає маска юної екзальтованої «музи».

Рука Обмінського відчувається і в характері «вертикальних проєкцій» декількох інших чиншових домів, побудованих фірмою Левинського неподалік «затишшя», які належать до категорії найпомітніших пам'яток сецесійного Львова. Зокрема, це стосується чотирьох кам'яниць на початку вулиці Домагаличів (Павлова), №№ 1, 2, 3, 4 (усі – 1905–1906), фасади яких оздоблено соковитими формами рослинного орнаменту. Головними акцентами декору знову стали маски – ґротескові маскарони на будинку № 2, та великі жіночі маски кам'яниці № 3 [118]. Розробку проєктів ще кількох сецесійних будинків – на вул. Кохановського, 14–16 (1906–1907), Личаківській, 70 (1905–1906), а також на пл. Смольки, 4 (він згадувався у розділі «Львів - захід») – можна так само, із значною мірою певності, пов'язати з Обмінським [119].

117
Усна інформація внучки архітектора,
п. Марії Обмінської-Фридрихович (Гданськ).

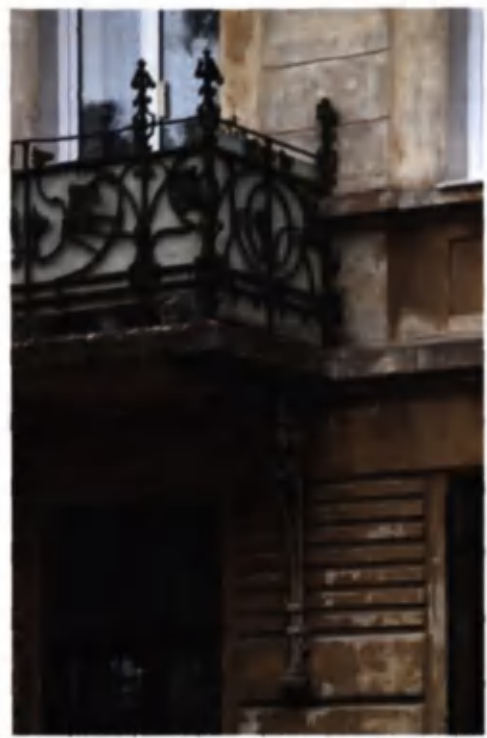
118
ДАЛО, ф. 2, оп. 2, спр. 2254, арк. 12, 14, 17, 25;
спр. 2255, арк. 4–10, 36; спр. 2256, арк. 5–11,
17.

119
ДАЛО, ф. 2, оп. 1, спр. 5308, арк. 94; спр. 5311,
арк. 29–35; оп. 2, спр. 288, арк. 59–66, 74.

Вул. Личаківська, 70 (прибуткова кам'яниця Е. Рідля); 1905–1906. Центральна частина фасаду з еркером. Опорядження включає різноманітні елементи декору – ковано-металеві, дерев'яні, керамічні або відформовані з цементно-гіпсової маси.

Кована огорожа балкону та кронштейн.

Двері з вигнутою рамою. Типово сецесійний дизайн.

Керамічне панно.

Мотив гротескової іконографії в композиції фасадного рельєфа.

Вул. Личаківська, 70. Будинок – пам'ятка сецесії – демонструє особливу форму аттика з округлим віконцем, яка нагадує верхню частину деяки струнного інструменту. Цю форму ми бачимо в кількох проектах, опрацьованих за участю Тадеуша Обмінського.

Колішня кам'яниця Рігля у перспективі вулиці Личаківської.

Вул. Данцова (колишня Глинянська), 8, 8а, 10, 10а (прибуткові кам'яниці М. Френкель); 1906–1907.

Неподалік від нижнього відрізка Личаківської, Левинському вдалося реалізувати ще один проект відкритого подвір'я з комплексом багатоквартирних будинків по периметру. Основу ансамблю, розташованого на парному боці вул. Глинянської (Данцова), складають кам'яниці №№ 8, 8а, 10, 10а (дагування усіх – 1906–1907) [120].

Належить звернути увагу на те, що рамено відкритого подвір'я – курдонера, відділеного кованою огорожею від вулиці Глинянської – повертає під прямим кутом на північ, у бік Личаківської, і має додатковий вихід через двір та портал будинку на Личаківській, 22. Тут Левинський знову показав себе винахідливим майстром адаптації, включивши внутрішній двір та браму старої кам'яниці у структуру новоствореного ансамблю.

Усі кам'яниці, споруджені Левинським на парному боці Глинянської, мають характерний декор. Окрезу можна заважити, що на їх фасадах фігурують

Проект комплексу кам'яниць на вул. Глинянській (Данцова), 8, 8а, 10, 10а. Відкрите подвір'я виявляє типологічну подібність із «затишком» вулиці Асника.

Вул. Донцова, 8. Фасад кам'яниці.

План парцеляції передбачив часткове включення офіщин старої будівлі у структуру майбутнього відкритого подвір'я з боковим виходом на вул. Личаківську, 22.

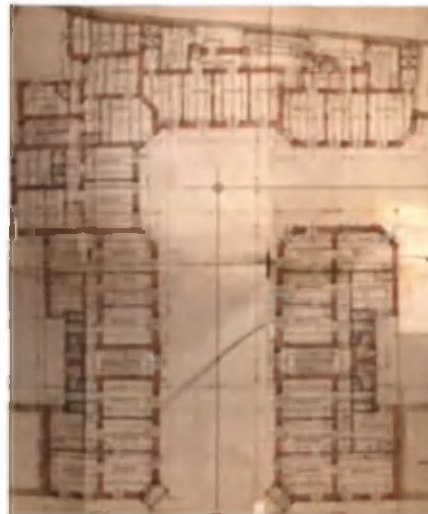
Вул. Донцова, 8. Причлок, декорований рельєфами та керамічними панелями.

Вул. Донцова, 8а.
Вхідна брама.

Львів - Схід:
від долини
Пасіки
до Личакова

Вул. Данцова, 8. Рельєфи
верхніх партій фасаду.
Майолікові панелі –
«маркер» фірми Левинського.

Проект комплексу кам'яниць
на вул. Глинянській
(Данцова), 8, 8а, 10, 10а.
Планування відповідає
засадам «раціонального
плану», які обстоював
Левинський.

Решітка вхідної брами.

Вул. Данцова, 8.
Геометризовані рисунки
декоративних рельєфів та
рустування.

Один із мотивів декору інтерпретує форми традиційної дерев'яної архітектури: ланцюжки рельєфів – декоративна імітація «шапок» дерев'яних клинів. Такий тип декоративного опорядження застосовано в кількох працях (фото на с. 49, 59, 126).

Вул. Донцова, 8.
Кутовий балкон.

майже винятково форми геометричного орнаменту (архітектура стилю сецесії демонструє геометризм специфічного ґатунку, який завжди зберігає дивну «неправильність»).

Характерним мотивом декору, використаним на Глинянській, є сітка ґранчатих накладок на швах між плитками керамічних панелей. Тут виникає асоціація з оформленням фасаду поштово-ощадної каси на площі Коха у Відні, проєктованої О. Ваґнером. Також привертають увагу ланцюжки рельєфів на тинькованій фасадній стіні – орнаментальна інтерпретація верхівок клинів, які фіксують конструкцію у дерев'яних будівлях.

Мандруючи Львовом Івана Левинського, ці характерні елементи ми вже бачили. Вони повторюються в декоративному опорядженні кількох кам'яниць на Асника та Хотинській, згаданих раніше. Той же тип декору демонструє фасад на Кшижовій, 11а, а також колишня бурса Українського педагогічного товариства. Ми пам'ятаємо, що автором викінченої версії проєкту фасадів бурси УПТ називали молодого архітектора Лева Левинського, який опрацював у деталях її «вертикальну проєкцію».

Лев Левинський (1876–1944) віддав роботі в бюро професора Івана Левинського майже два десятиліття. Його можна вважати «ветераном» архітектурно-будівельної фірми, у якій він працював з 1898 р. і з власником якої був пов'язаний стосунками не лише професійними, але й родинними: будівничий Левинський був дядьком Лева Левинського-молодшого, а також його хрещеним батьком. Досі цей архітектор лишається недооціненим. Тим паче належить відзначити його роль у формуванні архітектурного типу львівської кам'яниці початку ХХ ст [121].

121
Слободян В. Архітектор Лев Левинський. – С. 14–20;
ЛННБ України ім. В. Стефаника, відділ рукописів, фонд ТЛБ, спр. 98, арх. 119 зв., 120.

Ситуаційний план комплексу багатоквартирних будинків на вул. Глинянській, 8, 8а, 10, 10а. У верхньому правому куті позначено прилеглу парцелю, яку займає резиденція графа Семенського-Левіцького (фото на наступній сторінці).

Вул. Пекарська, 19
(палац В. Семенського-Левіцького).
Приклад пристосування
магнатської резиденції до умов
модерного міста. Палац середини
XIX ст. пройшов через декілька
адаптацій з 1891 по 1897 рр.
Поступова реконструкція,
проведена Левинським, методикою
нагадує перебудову закладу
Sacré Coeur (див. с. 67).

Вул. Пекарська, 19.
Службова офіцина та
відкритий двір-курдонер.

103

Львів -
схід: від
долини
Пасіки до
Личакова

Серед клієнтури Івана Левинського на початку 1890-х рр. виділялася особлива група впливових замовників, яка представляла аристократичний стан тодішнього суспільства – велику шляхту. Вище вже згадувався палац Потуліцького. Ще один палацовий об'єкт, споруджений Левинським – резиденція графа Семенського-Левіцького, розташований на вулиці Пекарській, 19.

Її реконструкція, за стилем орієнтована на необароко, була виконана кількома етапами впродовж 1891–1897 рр. за проектом Яна Кудельського [122].

Наприкінці XIX ст. на ділянці, прилеглої до верхньої частини вул. Личаківської, між Кайзервальдом та Цетнерівкою, було насаджено міський парк з тим же іменем – Личаківський, який доповнив комплекс історичних плантацій четвертої ділянки. Невдовзі до нього прибудували стадіон спортивно-гімнастичного товариства «Сакіл».

До комплексу нової спортивної арени входив великий критий манеж у закопанському стилі, споруджений Іваном Левинським (1897–1898). Згаданий об'єкт розширив типологію «утилітарних» будівель Левинського. Він будувався із застосуванням дерев'яних конструкцій, і до нашого часу не зберігся [123].

Стадіон «Сакіл» з критим манежем на задньому плані. Історичне фото.

Личаківський парк навесні.

122
ДАЛО, ф. 2, оп. 2, спр. 2288, арк. 43, 44, 49, 65, 66.

123
Orłowicz M. Ilustrowany przewodnik po Lwowie. – S. 191.

Вул. Личаківська, 107. Південний фасад з тригранною «апсидою».

Майоліковий фриз.

Вул. Личаківська, 107 – колишня клініка К. Солецького; 1908. За майже чотири десятиліття Левинському довелося стати будівничим багатьох медичних закладів. Відповідно, на початку XX ст. його клієнти дотримувалися одностайної думки стосовно того, що «спеціальність Івана Левинського – це будови шпиталів та санаторій» (*Іван Левинський: Його життя та праця*, с. 12).

Личаківська, 107.
Колишня клініка Солецького
в оточенні малого парку.

Боковий фасад.

Майоліковий фриз.
Для композиції зі смаком вибрано
спрощені, абстрактні мотиви
геометричної орнаментики
і делікатну кольорову гаму полив.

105a

Різьблений декор фронтона.

Вікна з керамічними панелями.

Личаківська, 107.
Фрагмент південного фасаду.

Майоліковий фриз.

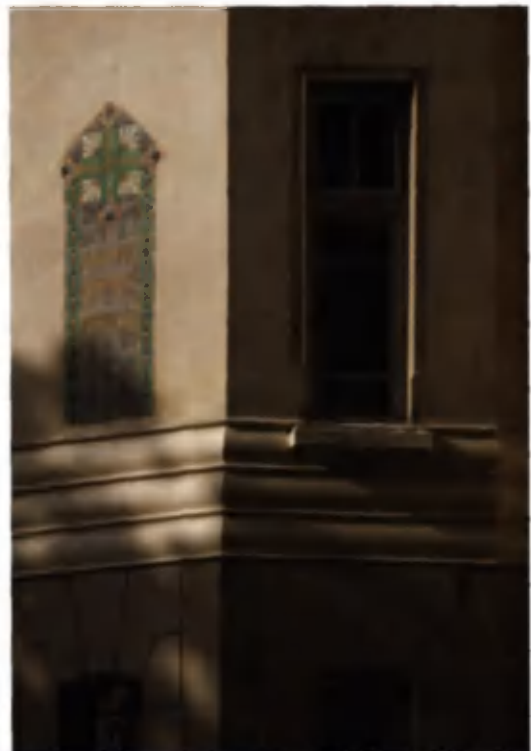

Декоративне
опорядження вікон.

Вул. Личаківська, 107.
Фасади. Колишня клініка Салецького стоїть посеред паркової ділянки на схилі, що піднімається в бік височини Знесіння. Архітектура об'єкту органічно пов'язана з ландшафтом Личакова.

Вікно каплиці, поруч – керамічне панно.

Вул. Личаківська, 107.
Вид з боку саду.

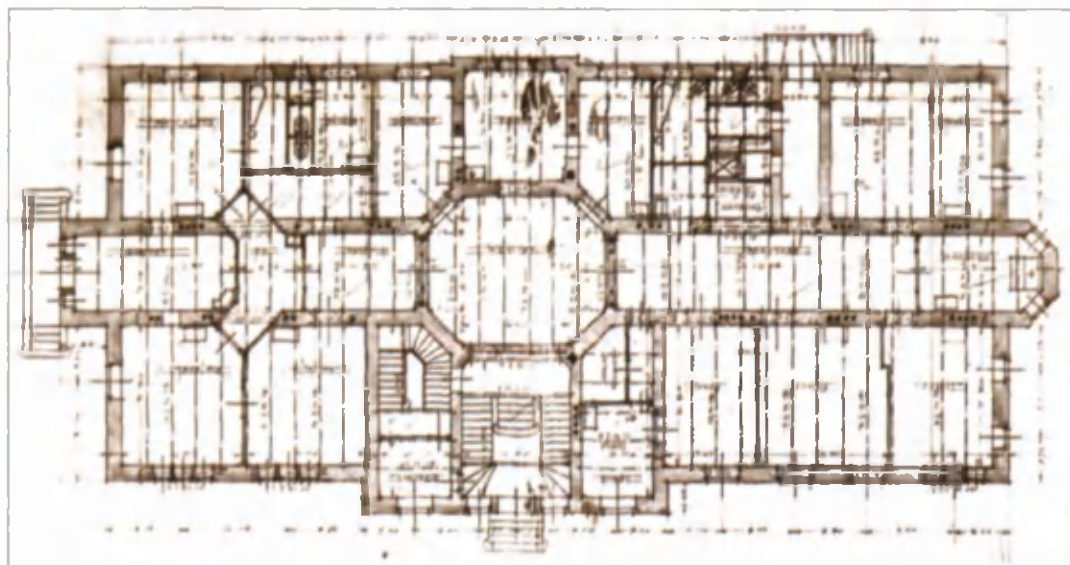
Поліви'яне керамічне панно з датою:
«ANNO DOMINI MCMVIII».

Проект клініки Солецького, план
першого поверху. Основне рамено
«хрестовини» плану веде до каплиці.

107

Львів - схід;
від дотини
Пасіки
до Личакова

Особливістю Личаківського було зосередження в його межах основних медичних установ Львова. Від часу, коли рішенням Йосифа II монастир баніфратрів було перетворено на військовий шпиталь, а будівлю колеґії піарів – на першу в Галичині загальну лікарню, четверта адміністративна діляниця набула рис «шпитального» району.

У 1908 р. Левинський отримує тут замовлення на проект та будівництво ще одного медичного об'єкту – приватної клініки Казимира Солецького. Детальне проектування цього лікувального закладу, спорудженого на вул. Личаківській, 107 (1908), здійснив молодий асистент професора Левинського Олександр Лушпинський (1878–1943) [124].

До архітектурно-будівельної фірми Івана Левинського Лушпинський прийшов у 1898 р. Архітектурну освіту здобував у «техніці», де його студії тривали до кінця 1900-х рр. Наприкінці першого десятиліття ХХ ст. талант цього архітектора проявився повною мірою. Стиль Лушпинського характеризує тонке відчуття пластики та пропорцій, загальна риса його композицій – комбінація ясних геометричних форм у плані та силуеті будівлі. Віддаючи перевагу геометризovanій орнаментіці, Лушпинський виступає як провідний архітектор пізньої сецесії. Так само, як і Обмінський, він студіював дерев'яну архітектуру, документуючи її в серіях рисунків.

Вул. Личаківська, 107. У зовнішньому оформленні широко використовується дерево, нефарбована поверхня якого, демонструючи текстуру, ніби зберігає дотик теслярських інструментів. Характерна риса сецесії – шанобливе ставлення до натуральних властивостей матеріалу, який з давня застосовується у народному будівництві.

Декоративний метал в оздобленні ганку.

Бурса „Народного Дома“ в Львові.

Світлина пач. XX ст. Бурса Народного дому.

Львів - схід;
від долини
Пасини
до Личакова

Декоративні
деталі фасаду.

Вул. Лисенка (колишня Куркова), 14
(бурса Народного дому); 1906–1907. Моделювання
корпусу, поділеного в плані на дві симетричні половини
з окремими сходами, пристасовується до перепаду рівнів
ділянки, розташованої на підйомі в бік Високого заїку.

План клініки Солецького є однією з найоригінальніших «горизонтальних проєкцій», виконаних архітектурним бюро Івана Левинського. Його хрестоподібну конфігурацію визначають коридори, які розходяться від октагонального холу, розміщеного в центрі корпусу. Палати та інші покої містяться в чотирьох наріжних блоках, прилеглих до кутів між раменами хреста [125].

Неподалік ще одна будівля, проектування якої пов'язується з участю Олександра Лушпинського – бурса москвофільської організації «Народний дім» на вул. Курковій (Лисенка), 14 (1906–1907). В оформленні будинку стримано використовуються геометризовані орнаменти, типові для Лушпинського.

Кошторисна вартість нової бурси («величавое здание на 350 воспитанников») в опублікованому звіті інституції-замовника означена сумою 354509 корон, яка виплачувалася «предпріимщику, инженеру проф. Левинскому» [126].

125
ДАЛО, ф. 2, оп. 2, спр. 330, арк. 14–20, 39, 73.

126
ДАЛО, ф. 2, оп. 1, спр. 7338, арк. 30, 39;
Ф. [Федорців] Ф. Іван Левинський. – С. 342;
Протокол необыкновенного общего собрания
членов русско-народного Института
«Народный Домъ», отбывшегося 3 (16) июля
1907 г. въ присутствіи ц. к. нотаря Антонія
Телесницького // Вѣстникъ «Народного
Дома». – 1907. – Ч. 7–8. – С. 107.

Вул. Лисенка, 14.
Дерево й кераміка в декоративному
опорядженні покрівлі та карнизу.

Декоративні оздоби з металу.
Огорожа, балкон, вхідні двері.

Керамічний фриз під гзімсом.

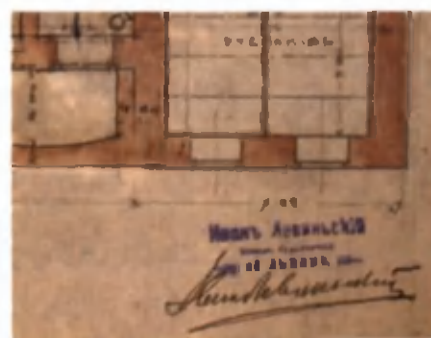
Вул. Лисенка, 14.
Чільний фасад у ракурсі.
У центрі – назва інституції-
власника («Народный домъ»).
Клієнтура фірми Левинського
була дуже різною. Народний
дім був інституцією
москвофільської
орієнтації.

Огорожа та
кронштейни балкону.

111

Львів - Схід:
від долини
Пасіки
до Гичакова

Підпис і печатка Левинського на
проекті бурси Народного дому.

Вул. Вишеньського
(колишня Вислянського), 12
(вілла Р. Ковшевича);
1911–1912. Виразний
силует вілли, побудованої
на повороті вулиці.

Деталі фасадів та даху.

Чільний фасад.

Вул. Вишенського, 12.
 Деталі фасадів. Вишукана
 геометрія має й елегантний
 рисунок пізньосецесійних
 форм можуть свідчити про
 вплив Йозефа Гофмана та
 стилю проектів, виконаних
 об'єднанням *Wiener
 Werkstätte*.

Проект будинку на
 вул. Вишнянського
 (Вишенського), 12.
 Рисунок фасадів.

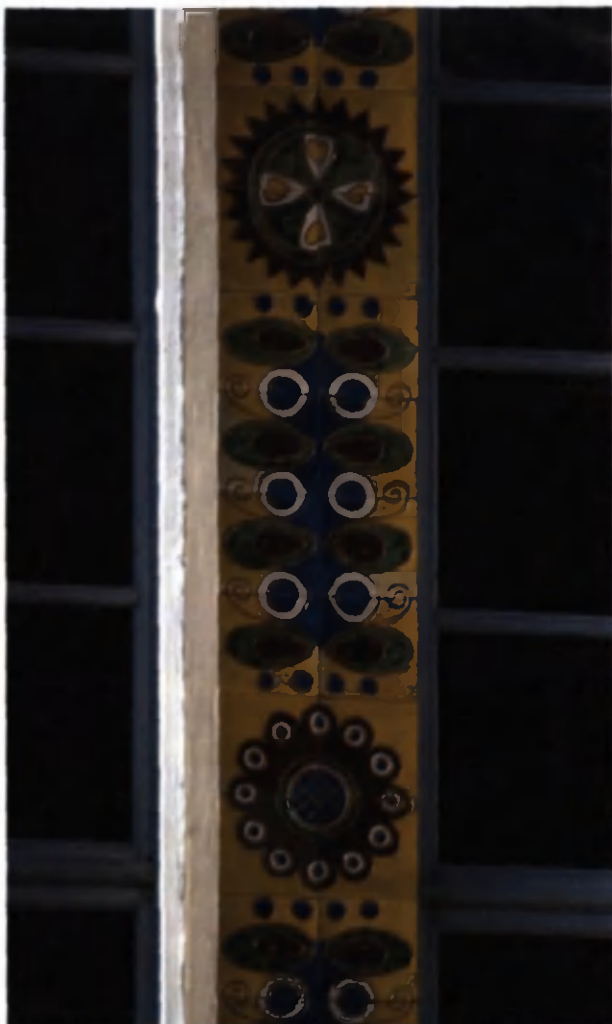

Вул. Вишенського, 12.
Чільний фасад та фрагмент
керамічного ланно. Головним
компонентом
декоративного опоядження
фасаду вілли є поліхромне
майолікове ланно, значну
частину плиток якого, на
жаль, втрачено в кінці
минулого століття.

Керамічне ланно
вілли Ковшевича,
фото 1980-х рр.

Деталь панно.

Панно, теперішній стан.

Колишня вілла Ковшевича. Вид у перспективі
вул. Вишенського, фото 1980-х рр.

Із пізніх проектів бюро Івана Левинського особливе місце займає вілла правника Романа Ковшевича на вул. Виспянського (Вишенського), 12 (1911–1912), побудована на ділянці між бурсою «Народного дому» і клінікою Солецького.

Над призматичною основою її корпусу височіє пірамідальна покрівля, завершена вежечкою. На фоні прилеглої забудови виділяється вишукана геометрія архітектурної маси та елегантний рисунок пізньюсецесійних форм. На кресленні бачимо вільний асиметричний план [127].

Подібний стиль демонструють кам'яниці на Набеляка (Котляревського), 23 та 25. Вони згадувалися у розділі «Львів – захід». Здається, проектував їх той самий архітектор – співавтор будівничого – що й віллу на Виспянського, 12. Чи можемо зробити припущення, що в усіх трьох проектах виявляються риси персонального стилю Лушпинського?

Львів - північ: від Старого Ринку до Клепарова

Третій адміністративний район Львова – Жовківське – охоплював північний сектор міста. Його межу на південному сході визначала Замкова гора – найвищий із пагорбів, що оточують Середмістя. Західна межа проходила лініями вулиць Клепарівської та Шпитальної. Загалом, ця північна околиця не мала доброї слави у львів'ян. У щоденній мові «третья дільниця» означала убогий район, пролетарський за характером, відрізаний від центрального ядра міста гілкою залізниці.

Це був традиційно єврейський район. А. Краєвський свідчить: «Жовківське передмістя, цей величезний простір, замкнений з одного боку вулицями Шпитальною і Джерельною, з другого – Замковою горою і дубами під Лисою горою та Кіселькою, а з півдня – площами Голуховського і Краківською [пл. Торгова і Я. Осмомисла], століттями несло на собі риси виразно жидівські... на цьому місці осіли жиди вже з XIV століття... Вигляд цієї дільниці майже не змінився за пів-століття, хіба де-не-де місце малих домів постіли кам'яниця, до слова – брудні, як і їхні попередники. Це дільниця торгова, як раніше...» [128].

У третьому адміністративному районі Іван Левинський виконав лише поодинокі будівельно-архітектурні роботи. Проте й тут лишився його слід. Замовлення, виконані «Серденьком» на території Жовківського, належать до двох категорій: це реконструкції, пов'язані з архітектурою історичних храмів, та будівництво в передміських поселеннях, прилеглих до «третьої дільниці».

У межах Жовківського, на стоках Замкової гори, розташована найдавніша частина Львова. В околиці площі Старий Ринок є стародавні будівлі, зведені, можливо, ще за часів короля Данила та його спадкоємців. Однією з відомих пам'яток є костел Івана Хрестителя – невеликий огнонавний храм на вул. Сенявській (Ужгородській), 1, який відносять до групи кількох львівських будівель кінця XIII ст.

Наприкінці XIX ст. костел було реконструйовано за проектом Юліана Захаревича. Реконструкцію храму Івана Хрестителя, взятого в оболонку неороманських форм, здійснено протягом 1887–1890 рр. Виконання відповідних будівельних робіт було покладене на будівничого Івана Левинського. Роботами на місці керував архітектор Тадеуш Мюнніх, який співпрацював з Левинським на початковому етапі діяльності його фірми [129].

Іншою пам'яткою, реконструкцію та добудову якої здійснив Іван Левинський, була церква св. Онуфрія на території василіянського монастиря на вул. Жовківській (Богдана Хмельницького), 36. Церква, датована серединою XVI ст., упродовж наступних століть неодноразово перебудовувалася. Остання значна реконструкція була завершена 1902 р., коли з'явилась симетрична добудова північної нави. Архітектурно-проектну розробку виконав колега Левинського, професор Політехніки Едгар Ковач. Виконавець будівельних робіт – знову фірма Івана Левинського [130].

Проекти, пов'язані із сакральною архітектурою, складають невелику частку професійної спадщини Левинського, який виступає як типовий майстер

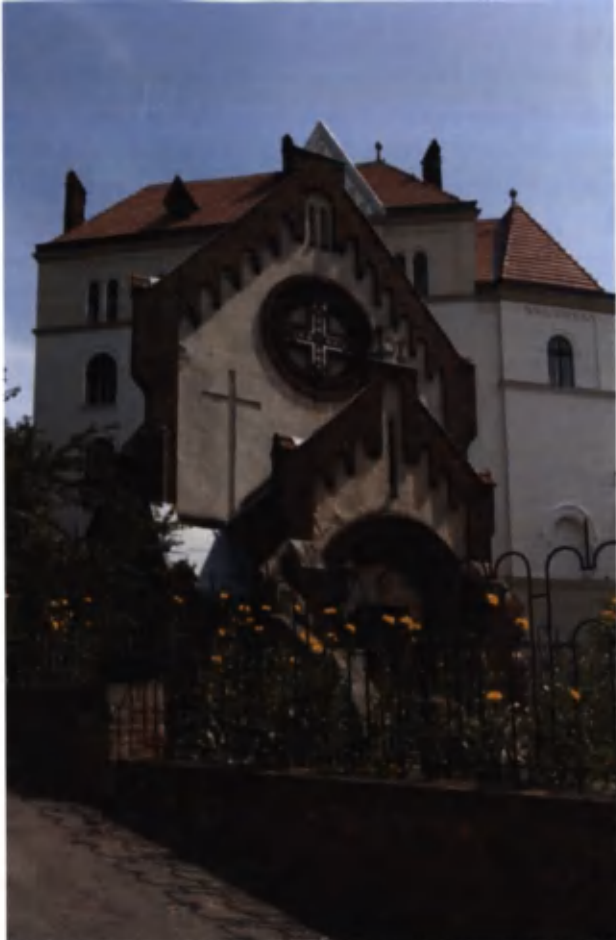
Сторінка 116:
Вул. Сосюри, 1 –
колишній будинок
читальні «Просвіти» в
Клепарові; 1909–1910.
Вид із подвір'я сусідньої
церкви.

Заставка:
колишній костел
св. Івана Хрестителя.
Історична будівля,
реконструйована
у 1887–1890 рр.

128
Krajewski A. Lwowskie przedmieścia. – S. 44.

129
Münnich T. Kościół Św. Jana Chrzciciela we Lwowie // Czasopismo Techniczne. – 1888. – Nr. 16. – S. 135;
Kowalczyk M. Rozwój terytorialny miasta. – S. 344.

130
Вуйчик В. Монастир Святого Онуфрія у Львові // Вісник інституту «Укрзахідпроектреставрація». – 2004. – Ч. 14. – С. 57.

Костел св. Івана Хрестителя.
Середньовічна будівля,
реконструйована за проектом
Юліана Захаревича. Західний фасад.

Комплекс монастиря отців василіян
з церквою св. Онуфрія. На задньому
плані – оселі Клепарова.

Церква св. Онуфрія на фоні
Замкової гори. Вид із заходу.

Північна частина храму
добудована на початку XX ст.

новітнього часу – проєктант об'єктів секуляризованої архітектури. Проте й царина храмового будівництва не була для нього чужою. Можна пригадати його досвід спорудження греко-католицької церкви у Києві.

За північною межею Жовківського лежала територія передміської «гміни» Клепарова. В історичній ретроспективі, Клепарів виник як одне з тих поселень, які засновувались на приміських теренах підприємливими львівськими міщанами за пізнього середньовіччя і ранньомодерної доби. У XIX ст. він жив традиційно з садівництва і був відомий своїми черешнями («черехами»). З часом передміський промисел занепадає. У 1909 р. А. Краєвський писав, що «Клепарів, славний давніше клепарівськими черехами, є радше селом, ніж передмістям» [131].

Церква св. Онуфрія. Датування на порталі північної нави («року АЦК») фіксує час добудови – 1902 рік.

Симетрична добудова точно повторює форми історичної архітектури.

Розета на фасаді костелу, реконструйованого у 1887–1890 рр., викладена кахлями з керамічної фабрики, заснованої з ініціативи Ю. Захаревича у Глинську під Жовквою (кахлярня Левинського стала до ладу пізніше).

Церква св. Онуфрія. Вид з боку апсиди.

Давня читальня товариства
«Просвіта» у Клепарові.
З лівого боку на передньому
плані – край клепарівської
церкви св. Андрія.

Будинок читальні
у Клепарові.
Історичне фото.

Іван Левинський був власником земельних ділянок на території Клепарова. «Серденько» не встиг здійснити проєктів архітектурного розвитку району, який до сьогодні частково зберіг напівсільський характер, частково – був забудований багатоквартирними будинками.

Сучасна панорама Клепарова з церквою та будинком колишньої читальні, розташованим за нею.

Вул. Сосюри, 1 (колишня читальня «Просвіти»); 1909–1910. У характері опрацювання «вертикальної проєкції» відчувається рука Олександра Лушпинського.

Весна у Клепарові.

Появлення громадського життя, що настає на початку ХХ ст., не оминуло й напівсільського Клепарова. З цього приводу І. Олексин писав:

«Деякі свідоміші громадяни на Клепарові задумали побудувати Читальню «Просвіти». Попросили Івана Левинського, щоби приїхав та порадив, як взятися до діла. Професор приїхав у неділю. Зібралася тьма народу. Його промова так одушевила людей, що негайно забралися до праці. За його порадою і поміччю збудовано імпозантний будинок Читальні, якого місто Львів не постидилося би» [132].

Теперішня адреса будинку колишньої читальні, спорудженого протягом 1909–1910 рр. – вул. Сосюри, 1. Його архітектура належить до типу народних домів початку ХХ ст. (наприклад, у Кам'яниці-Стумиловій). Оригінальне опорядження пам'ятки нині геть знищене [133].

132
Олексин І. Життя і діяльність Івана Левинського. – С. 18.

133
Яценків В. Сторінка з історії Клепарова: Начерк парохіяльної хроніки. – Львів, 1934. – С. 8–15.

Львів - південь: від пагорбів Цитаделі до Стрийського парку

Південна частина Львова лежить на території колишнього Галицького передмістя. Перший адміністративний район королівського столичного міста – Галицьке – на планах середини XIX ст. має вигляд сектору між руслами Вулицького потоку й Пастки – притоків Полтви, на місці яких було прокладено вулиці Вулицьку (Сахарова) та Кохановського (Левинського).

Ядром території Галицького став Стрийський парк, закладений 1879 р. – найбільший з проектів інспектора міських плантацій Арнольда Рьорінга. У 1894 р. на території його верхньої тераси відбулася грандіозна, як на галицькі масштаби, Краєва виставка. З її проведенням пов'язувалася реалізація великого архітектурного проекту: у нещодавно закладеному парку виросло ціле виставкове містечко, більше сотні павільйонів (від яких досі, на жаль, мало що залишилося). Підсумкові звіти засвідчують участь у його створенні Івана Левинського. Наприклад, гіпсові плити виробництва фабрики Левинського було застосовано в павільйоні Матейка (архітектурний проект Францішка Скворона). Плити з гіпсу, каркас яких складався з пучків очерету, рекламувалися як один із фірмових товарів підприємства Левинського. Вони відзначалися легкістю, що дозволяло складати з них внутрішні перегородки без додаткового ретштування, і дешевизною (були дешевші за дерев'яні стінки) [134].

На території виставки Левинський будує також невеликий павільйон «руських» товариств, який вмістив експозиції усіх тодішніх українських галицьких організацій – тут себе презентували «Просвіта», НТШ, «Народна рада», «Руська бесіда», Клуб русинок, Руське педагогічне товариство, «Боян», «Зоря», «Народна торгівля», «Дністер». Цей скромний павільйон – попередник кам'яниці «Дністра», спорудженої через десять років у Середмісті, та народних домів і бурс початку XX ст.

Генеза їх архітектури пов'язується з учителем Левинського Юліаном Захаревичем. Як свідчить публіцист, «виготовив план того павільйону проф. Політехніки львівської г. Ю. Захаревич, а архітект і будівничий г. Іван Левинський взяв на себе побудувати сей павільйон і ведений патріотизмом зладив кошторис так низький, що висше згадані товариства без надто великого уцербу в своїх бюджетах могли спільно покрити кошти его будови» [135].

Ближче до центру Львова, між парком та Середмістям, здіймається розлога височина, утворена трьома пагорбами (гора Каліча, Пелчинська та Вроновських). Колись її затишна околиця ховала у своїй зелені відпочинкові оселі заможних міщан. Революція 1848 р. поклала край тутешній ідилії. Після подій, що відбулися у період Весни народів, на височині виріс фортифікаційний комплекс Цитаделі, функцією якого було утримання Середмістя під прицілом цісарсько-королівської артилерії. У середині 1900-х рр. поруч із цим військовим об'єктом будується гуртожиток українських студентів – «українсько-руський академічний гім» на вул. Супінського (Коцюбинського), 21а (1905–1906) [136]. Інвестором проекту, опрацьованого в «народному стилі», виступило НТШ на чолі з Михайлом Грушевським.

Колись фасад академічного дому оживляла майолікова панель з назвою інституції. У спогадах сучасника читаємо про «зелений напис «Дім Академічний» на касарняній стіні українського Академічного Дому» та пов'язаний з ним епізод: «Левинський, як

Старітка 122:
просп. Шевченка (колишня
вул. Академічна), 17-19
(будинак Львівської торгово-
промислової палати);
1907–1910. Фрагмент фасаду.

Заставка:
вул. Коцюбинського (колишня
Супінського), 21а (український
академічний гім); 1905–1906.
Декоративна деталь фасаду.

134
Skowron F. Nasz przemysł budowlany na
wystawie Lwowskiej w roku 1892. – Lwów, 1893. –
S. 13; Wystawa krajowa // Kuryer Lwowski. –
1894. – Nr. 97.

135
Провідник по виставі краєвій у Львові з
особливим оглядом на відділ етнографічний і на
павільйон руських народних товариств. – Львів,
1894. – С. 2 [на другому місці].

136
ДАЛО, ф. 2, оп. 1, спр. 5494, арк. 1–9.

«Павільйон руських товариств» на Краєвїй виставцї 1894 р.
Історичне фото.

Верхня тераса Стрийського парку, місце біля повороту в бік центральної алеї, де стояв павільйон українських товариств. Створенням Стрийського парку логічно завершилося формування «смарагдової діадеми» садово-паркових зон навколо Середмістя – в контексті якої слід розглядати й проєкт Кастелівки.

План південно-західної частини Стрийського парку, фрагмент експозиції Краєвої виставки. Павільйон українських товариств позначений стрілкою.

Реклама гіпсових блоків та інших будівельних матеріалів, які постачала фірма Левинського.

Ścianki gipsowe
własnego wyrobu.

Materyały budowlane:
kamień łamany i ciosowy,
stopnie, płyty balkonowe,
płyty na chodniki i podwórza.

Papa dachowa „Duresco“.

CEMENT
i wapno hydrauliczne.

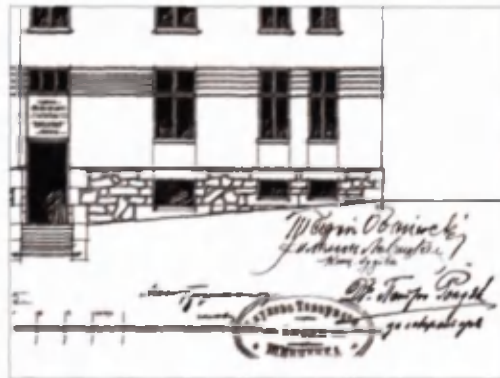
Gips prażony własny
patentowany.

Вул. Коцюбинського (колишня Сулінського), 21а; 1905–1906. Будинок українського академічного дому з типовими ознаками будівель доби сецесії, в яких стилізуються народні мотиви. Відсутність фасадних рельєфів можна приписати економії коштом скульптурного опорядження.

125

Львів - південь: від пагорбів Цитаделі до Стрийського парку

Архітектурні форми академічного дому виявляють генетичний зв'язок з «павільйоном руських товариств» (фото на с. 124).

Керамічний фриз.

Проект академічного дому. Фрагмент рисунку з автографами Тадеуша Обмінського і Михайла Грушевського.

фахівець, зайняв видатне становище в комітеті будови дому, дарував відмічений напис і був гордий за це. Коли голова комітету проф. Грушевський збирався висловити критичний погляд, Левинський скипів: «Що мав – те дав, а не подобається вам, серденько, то видряпайте!» [137].

Між Стрийським парком та пагорбами Цитаделі споруджено кілька прибуткових будинків, проєтованих у бюро Івана Левинського в різні періоди. Кінцевий відтинок вул. Яблонівських (Руставелі) акцентують пізньосецесійні кам'яниці №№ 42 та 44 (датування обох – 1908–1909). Тип архітектурних орнаментів будинку № 42 зустрічався нам уже не раз: руст доповнено рельєфами, які імітують завершення дерев'яних клинів; керамічні панелі – гранчатими накладками на швах. Припускаємо, що розробку деталей тут міг здійснювати Лев Левинський.

Проект сусіднього будинку № 44 – підписано, його виконавцем був Тадеуш Обмінський [138].

137
Лукіянович Д. Кудюю повісти кераміку. – С. 9.

138
ДАЛО, ф. 2, оп. 2, спр. 3843, арк. 16–22; спр. 3844, арк. 45, 56.

Вул. Руставелі (колишня Яблоновських), 42 (прибуткова кам'яниця І. та З. Мразовіцьких); 1908–1909. Загальний вид.

Балкон та ґзис.

Причілок.

Керамічна панель.

Асамбля вулиці Пуласького (Паркової), що веде до вхідних арок Стрийського парку, доповнила пост-сецесійно-неокласицистична кам'яниця № 14 (1909–1910) [139]. Її архітектура виявляє стильову й типологічну подібність до будинку на Набеляка (Жотлярєвського), 67, згаданого раніше. Цілком ймовірно, що для обох будівель детальну розробку проектів виконували Вітольд Мінкевич та / або Владислав Дердацький, молоді колеги Левинського, які в той час почали викладати у будівельному відділі Політехніки.

Вітольд Мінкевич (1880–1961) починав студіювати архітектуру у Варшаві, потім записався слухачем до Політехнічної школи у Львові. З 1908 р. був асистентом кафедри утилітарного будівництва, очолюваної Левинським. У бюро фірми Івана Левинського як архітектор працював з 1905 р.

Вул. Руставелі (колишня Яблонівських), 44 (прибуткова кам'яниця І. та З. Мрозівських); 1908–1909. Загальний вид.

Причілок. Рослинні орнаменти зрілої сецесії вже замінено класицистичною гірляндою.

127

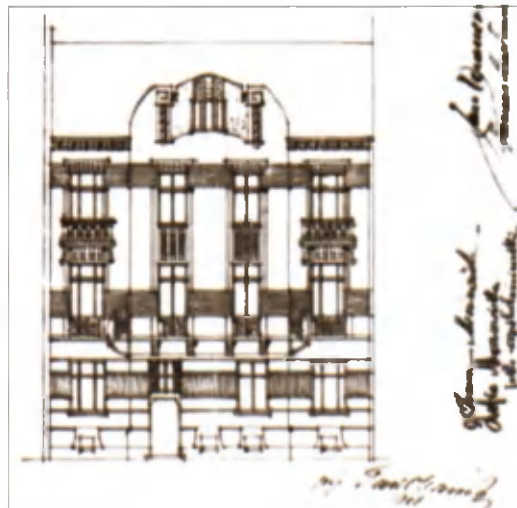
Львів - південь:
від пагорбів
Цитаделі
до Стрийського
парку

Вікно з декоративними рельєфами.

Еркер.

Проект будинку на вул. Яблонівських (Руставелі), 44.
Рисунок фасаду з підписами Т. Обмінського та І. Левинського.

Вул. Паркова (колишня Пуласького), 14 (прибуткова кам'яниця К. Помяновського); 1909–1910. Чільний фасад.

Проект будинку на вул. Пуласького (Парковій), 14. Рисунок фасаду.

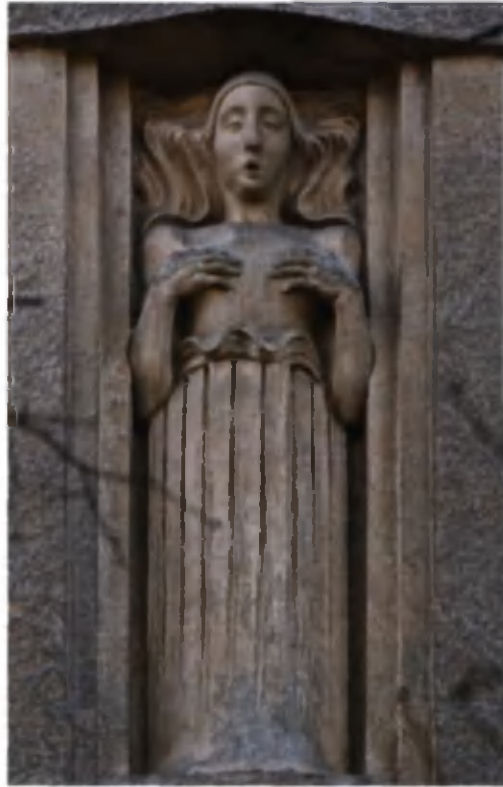
Еркер з балконами. Постсецесійно-неокласицистичну архітектуру Львова кінця 1900-х – початку 1910-х рр. презентують монументальні кам'яниці – будинки з масивними фасадами, потужними еркерами, високими покрівлями та збільшеним числом поверхів.

Вул. Грушевського, 10. Фасад у ракурсі.

Вул. Грушевського
(колишня Св. Миколая), 10
(прибуткова кам'яниця
Л. Апеля). Реконструкція:
корпус включає стіни старого
будинку, перебудованого
упродовж будівельного сезону
1910/1911 рр.

Вул. Паркова, 14.
Чільний фасад у ракурсі.

129

Львів - південь:
від пагорбів
Цитаделі
до Стрийського
парку

Скульптурні оздоба
авторства Зигмунта
Нурчинського на будинках,
які проектувало
архітектурне бюро
І. Левинського і
споруджувала його фірма. На
вул. Парковій, 14 над
порталом встановлено
рельєф з півфігурою атлета-
бішця у динамічному
розвороті. Масивні рельєфи,
в іконографії яких
представлено атлетичні
фігури «героїв» і «титанів»,
стали типовими для
кам'яниць, збудованих
напередодні Першої світової
війни.

Рельєф на Грушевського, 10
(фото З. Тютюнник)

Владислав Дердацький (1882–1951) теж студював, а потім і працював у «техніці», отримавши перед війною доцентуру. З бюро Левинського співпрацював з 1904 року.

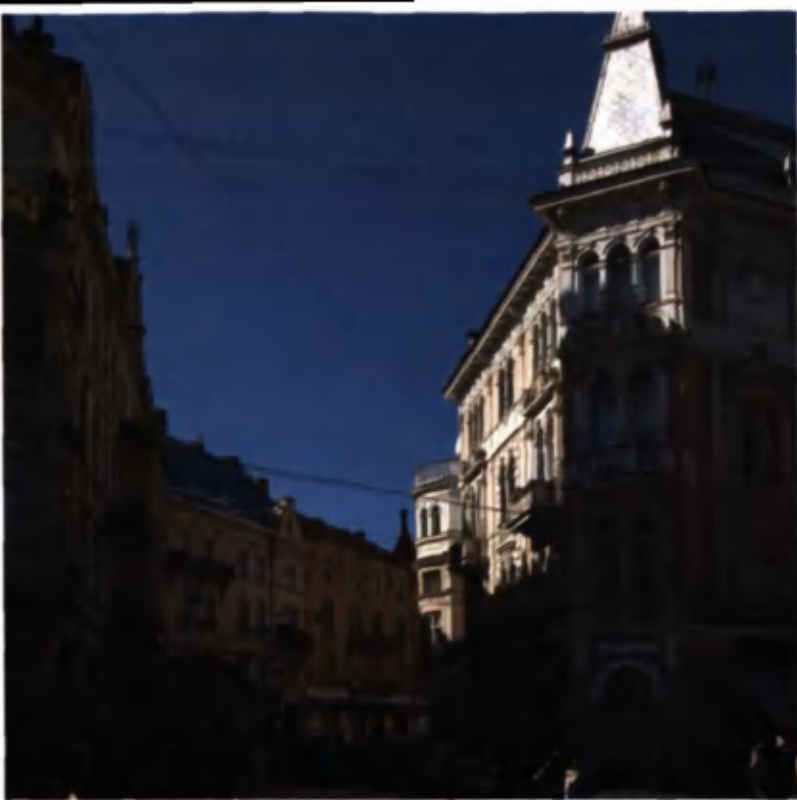
Згодом Мінкевич і Дердацький стали провідними архітекторами львівської школи міжвоєнної доби [140].

З протилежного боку пагорбів Цитаделі кілька будинків Левинського включено до забудови кварталу, розміщених у близькому сусідстві з Гетьманськими Валами та вулицею Академічною – теперішнім проспектом Шевченка.

На вулиці Св. Миколая (сучасній Грушевського), яка відгалужується від кінця Академічної, будівничий реконструював житловий будинок доби історизму – кам'яницю № 10 (1910–1911). Стиль оновленого фасаду тягнє до групи постсесесійних проектів, опрацювання яких у бюро Левинського можна пов'язати з В. Мінкевичем і В. Дердацьким. Перед будинком було облаштовано терасу літнього кафе, яке містилося у «партері» [141].

140
Cielątkowska R. Architekt Witold Minkiewicz (1880–1961) // Kwartalnik Architektury i Urbanistyki. – 1987. – Z. 2. – S. 107–129; Politechnika Lwowska 1844–1945 / Red. Jan Boberski i in. – Wrocław: Wydawnictwo Politechniki Wrocławskiej, 1993. – S. 174–176, 185–187; ЛННБ України ім. В. Стефаника, відділ рукописів, фонд ТЛБ, спр. 98, арк. 120.

141
ДАЛО, ф. 2, оп. 3, спр. 1296, арк. 27, 65, 74–80.

Вул. Руданського (колишня Танської), 3 (прибуткова кам'яниця М. Гафман); 1899–1900. Вид у перспективі вулиці. Кам'яниця побудована на короткій вуличці, прилеглій до початку Академічної, за готелем «Жорж». Її власницею була Марія Гафман, хазяйка «Жоржа».

Вул. Руданського, 3. На причілку мотив соняшника, який є типовим для іконографії стилю *Art Nouveau* (сецесії). Кам'яниця є однією з числа ранніх сецесійних будівель Львова – ровесниць пасажу Миколая.

Вул. Академічна на початку XX ст., історичне фото.

До перших пам'яток сецесії в архітектурі Львова відноситься кам'яниця на вул. Танської (Руданського), 3 (1899–1900), побудована за готелем «Жорж». Проїзна брама веде до внутрішньої офіцини, яка виконувала додаткові господарчі функції. Це одна з двофункційних житлово-виробничих будівель Левинського. Детальне опрацювання її архітектурного проекту, можливо, робив Захаревич-молодший [142].

Ансамбль Академічної почав набувати завершеності після накриття склепіннями, упродовж 1884–1886 рр., прилеглого відрізка Полтви. На початку XX ст. його композиційним центром став будинок Торгово-промислової палати, споруджений на Академічній під подвійним номером 17–19 (1907–1910). Це один із найкращих проектів Альфреда Захаревича, реалізація якого фіксує в архітектурній хроніці Львова момент переходу від сецесії до неокласицизму. Підготовка до будівництва почалася в 1907 р., коли оголосили тендер на виконання будівельних робіт вартістю 600 тис. корон. З представлених будівельними підприємцями заявок найбільш вигідною було визнано пропозиція професора Левинського [143].

142
ДАЛО, ф. 2, оп. 2, спр. 3700, арк. 73.

143
Sprawozdanie z czynności i posiedzeń plenarnych Izby handlowej i przemysłowej we Lwowie za rok 1907. – Lwów, 1909. – S. 404;
Жук І. Торгово-промислова палата / Історико-архітектурний атлас Львова. Серія II, зошит 3. – Львів: Центр Європи, 1998. – С. 4, 6.

131

Львів - південь:
від пагорбів
Цитаделі
до Стрийського
парку

Перспектива
просп. Шевченка –
давньої
вул. Академічної.
Домінанта
архітектурного
ансамблю – будинки
17–19.

Вул. Руданського, 3.
Чіткий фасад. До
фронтального житлового
блоку прибудовано
господарчі офіщини у
подвір'ї. Колись їх функцією
була технічно-побутова
обслуга готелю «Жорж».

Просп. Шевченка, 17–19.
Деталь фасаду. Барвисті
мозаїки, виготовлені
краківською майстернею
Станіслава Желенського,
в оправі монохромного
тинькування, старанно
виконаного робітниками
Левинського.

Іван Левинський виконав для будинку Торгово-промислової палати, а також для побудованого одночасно і в комплексі з ним корпусу Технологічного Інституту на вул. Бурляя (Нижанківського), 5, основні роботи будівельного профілю, забезпечивши об'єкт матеріалами, створеними фабрикою на Кастелівці. Оцінюючи вишукані форми фасаду на Академічній, 17–19, слід звернути увагу й на особливу якість тинків, текстура яких творить ефектне поєднання із золотою та кольоровою смальтою мозаїк.

Будинок палати став найкращим зразком синтезу мистецтв у львівській архітектурі початку ХХ ст. Його інтер'єри оздоблені скульптурою, стінописом, вітражами, а також поліхромним штучним каменем. Окраса просторої сходової клітки – панелі, виробництво яких було спеціальністю фабрики Левинського. Зокрема, підприємство налагодило виготовлення селеніту – одного з різновидів штучного каменю. Відповідно забарвлені селенітові плити добре імітували мармур, полірувались, відзначалися легкістю та міцністю [144].

144
W zakładach fabrycznych budowniczego
Jana Lewińskiego... – S. 26.

Просп. Шевченка (колишня
вул. Академічна), 17–19
(Львівська торгово-
промислова палата);
1907–1910.

Фрагмент
рекламного тексту
фірми Левинського.

Будинок палати привертас
увагу високою якістю
тиньків на фасаді та
полірованих панелей з
кольорового штучного
каменю в інтер'єрі. І тепер
у вестибюлях будинків,
споруджених Левинським,
бачимо поліхромні кам'яні
панелі.

Незнищеними фасадами із штучного
каменя, штукатурії і сходи спо-
собом Еміля Шредля у Відні.

Фасади з Террапатрії
на взір заграничної Терранови і
Торрасітти.

Просп. Шевченка, 17–19.
Фрагмент фасаду.

Загальний вигляд колишнього
будинку торгово-промислової
палати.

133

Львів - південь:
від пагорбів
Цитаделі
до Стрийського
парку

Вул. Нижанківського (колишня
Бурлярда), 5 (Технологічний
інститут); 1907–1910.
Споруджувався у комплексі з
будівлею торгово-промислової
палати, з якою має спільне
внутрішнє подвір'я. Вигляд у
перспективі вулиці.

Просп. Шевченка, 17–19.
Декоративні деталі
фасаду.

Центральний фронтон
будинку палати (фото
З. Тютюник).

Буд. № 1 на вул. Коперника, брама якого виконувала функцію головного порталу пасажу Миколяша.

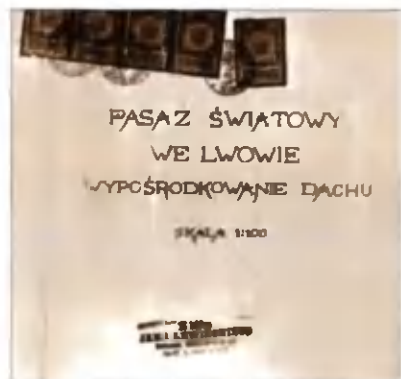
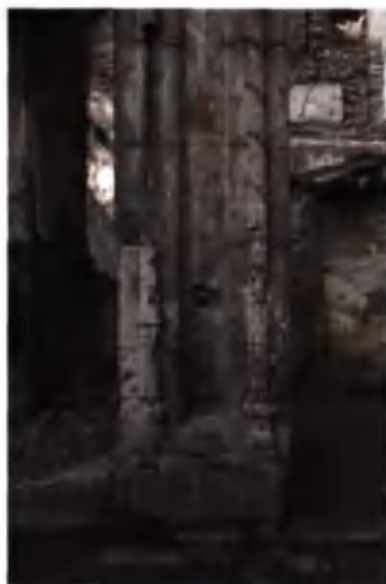
Другий вхід до пасажу був облаштований через браму будинку на вулиці Крентій – теперішній Вароного, 6. Його видно в перспективі на сучасному фото.

Вул. Коперника, 1. Брама.

Наприкінці XIX ст. у центрі Львова помітно зростає інтенсивність пішохідного руху. Жвавий людський потік циркулював вулицями Академічною та Карла-Людвіка (просп. Свободи), а також через пасажі – бокові «відтоки», облаштовані усередині кварталів, у яких розрослися комплекси крамниць і кав'ярень. Уздовж вулиці Карла-Людвіка і прилеглих Сикстуської, Коперника були розташовані пасажі Феллерів, Гаусмана, і найбільший – Миколяша. Останній, на жаль, не зберігся – він був ушкоджений під час бомбардування за Другої світової війни і пізніше не відновлювався.

Юзеф Вітплін, автор ностальгійної книги «Мій Львів» (1946), завершує свій твір драматичним видінням «променеди тіней»: духи померлих львів'ян повторюють шлях традиційної променеди центром Львова. Мертві крокують разом з живими. Йдуть офіцери, пожежники, слуги, примадонни,

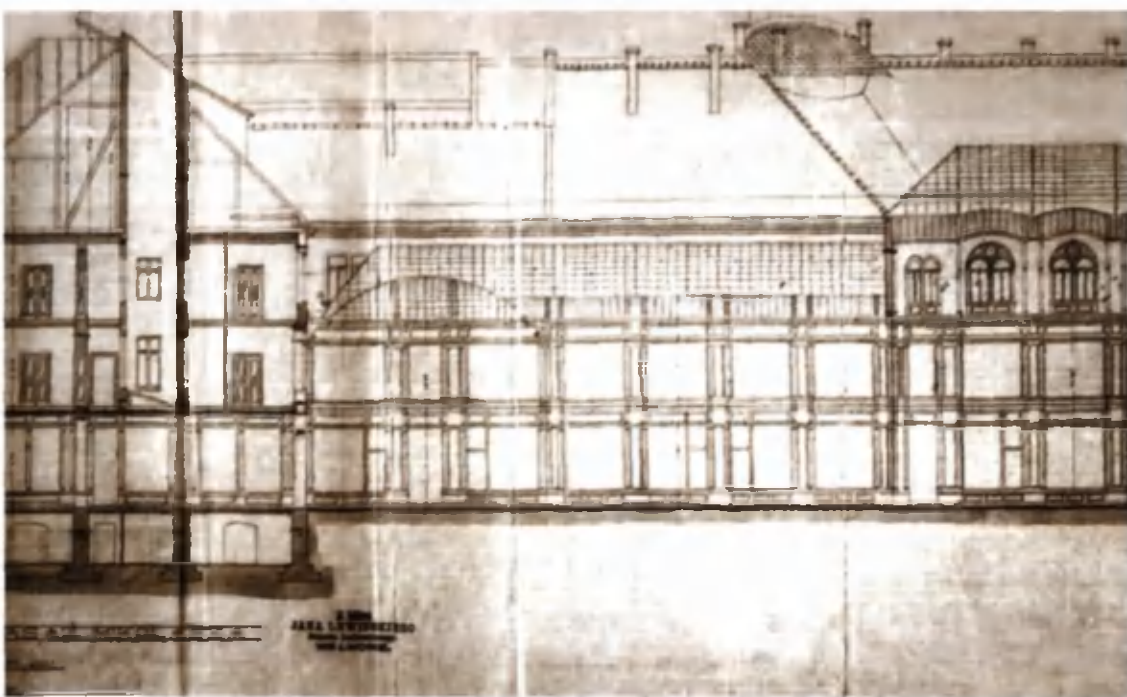
Інтер'єр пасажу Миколая,
фото початку ХХ ст.

У подвір'ї на вул. Коперника, 1 можна бачити залишки пілонів та рельєфи з мотивом спірального паростка – ті ж, які видно на поданій вище фотографії.

Деталь проекту з титулом «світовий пасаж» і печаткою фірми Левинського.

Залишки сецесійного декору на вул. Вороного, 6.

Проект
пасажу Миколяша.
Поздовжний переріз.

Фотографічний портрет
Альфреда Захаревича,
виконаний близько 1900 р.
(родинний архів, Варшава).

Проект пасажу.
Ситуаційний план. Пасаж
насправді був вулицею
усередині кварталу,
накритою циклопічним
скляним дахом –
велетенською «теплицею» з
внутрішніми галереями, яка
вміщала магазини, кав'ярні,
кінотеатр; фактично, ціле
торгове містечко.

спортсмени, золота молодь, «січовики», «орлята» – усі дефілюють поруч. Йдуть рука-об-руку непримирненні вороги, примирені у смерті. Від Міського театру громада духів суне в бік Маріяцької площі, минає готель «Жорж», повертає на Академічну, звідти відкочується назад під театр.

«Закриваю очі й бачу натовпи, що снують по курсу. Пливають від Міського театру, вулицею Леґіонів, до ощадної каси, і пливають далі під пасаж Миколяша» [145].

Пасаж Миколяша, проєктований у бюро Івана Левинського і споруджений його підприємством на замовлення спадкоємців Пьотра Миколяша, засновника відомої фармацевтичної фірми, будувався упродовж 1899–1901 рр. У документах він згадується як «світовий пасаж», завдяки своїм розмірам: споруда була навою понад стометрової довжини, що перетинала квартал між готелем «Жорж» та початком вулиці Коперника [146]. У її архітектурному «костюмі» яскраво виділялися форми ранньої львівської сецесії. Путівник Баранського подає такий опис пасажу Миколяша:

«... збудований за проєктом архітекторів [Івана] Левинського й [Альфреда] Захаревича, критий скляним дахом довжиною 120 м і шириною 18 м, на залізній конструкції. [...] Увечері освітлений електрично... містить ресторацію Орловського, кав'ярню Гугета, фотографічний заклад, агенцію часописів, базар цукровий, базар квітковий... У цьому пасажі міститься «Уранія», підприємство проведення популярно-наукових презентацій, а також Народний

145
Wittlin J. Moj Lwow. – New York, N. Y.,
1946. – S. 41.

146
ДАЛО, ф. 2, оп. 1, спр. 5425, арк. 118, 162–165.

Львів - Середмістя: терени «рінгу»

У Львові 1860-х – за студентських років Івана Левинського – Середмістя ще відіграло роль основного «магніту», навколо якого гуртувалося життя міста.

Саме в його стінах відбувалися головні події тогочасної міської хроніки, тут були зосереджені різноманітні інституції. Центром львівського Середмістя є площа, яку охрестили «Ринком». Топонім, етимологічно похідний від німецького «Ring», означав торговий майдан, щільно охоплений по периметру фасадами середньовічних будинків. «Ринок» – центр міста, планованого на засадах магдебурзького права.

Однак, з кінця XVIII ст. містобудівна конфігурація швидко мінлася. Передумовою змін стала ліквідація міських укріплень. На місці західної ділянки фортифікації постали променади Гетьманських Валів. Поступово впорядкували й східну частину смуги колишніх укріплень – т. зв. Губернаторські Вали (вздовж вулиці Підвалля).

Із закриттям русла обмілілої і забрудненої Палтви на західному сегменті колишніх укріплень закладено простору алею, яка розділяла дві центральні вулиці – Гетьманську та Карла-Людвіка (зараз їх об'єднано у структурі проспекту Свободи). Незабаром справа дійшла й до оформлення архітектурного простору Маріяцької площі – сучасної площі Міцкевича. На ній протягом останнього будівельного сезону XIX ст. фірма Івана Левинського споруджує будинок № 1 (1899–1900), в якому розмістився фешенебельний готель «Жорж» [149]. Проект був розроблений спілкою віденських архітекторів Гельмера і Фелльнера, яка згадувалася вище в контексті проекту українського театру. Будівничий Левинський здійснивав на місці керівництво будовою.

Отже, з ринкової площі центр міста пересунувся на захід, у район вулиці Карла-Людвіка та Гетьманських Валів, ансамбль яких набув завершеної форми із спорудженням на північній межі променаду нової будівлі Міського театру (теперішнім її господарем є Львівський національний академічний театр опери і балету ім. Соломії Крушельницької, сучасна адреса – просп. Свободи, 28). Презентуючи суміш академічно інтерпретованих мотивів неоренесансу і необароко, цей театральний будинок став найбільшою з архітектурних пам'яток доби історизму у Львові.

Будівництво тривало з 1897 по 1900 рік. Попередньо, у 1895 р., було оголошено конкурс «для архітекторів польської і руської національності», за результатами якого для реалізації було обрано проектну розробку авторства Зигмунта Горголевського – директора Промислової школи [150]. Із цим театральним будинком нерозривно пов'язується історія монументально-декоративного мистецтва Львова кінця XIX ст. У роботах брали участь провідні львівські скульптори та художники-декоратори, найкращі підприємства художнього промислу. Повний перелік їх імен та розгорнутий реєстр декоративного опорядження будівлі заповнив монографію, видану до відкриття театру [151].

Основні ж будівельні роботи виконував Іван Левинський. Це був найбільший із його будівельних підрядів, замовлення на виконання якого він отримав влітку 1897 р. Преса подає наступну інформацію: «Роботи при новому театрі у Львові міська рада доручила: п. Іванові Левинському [Janowi Lewińskiemu] роботи земляні, бетонні й мулярські коштом 240679 зол., цьому ж підприємцеві роботи каменярські коштом 42349 зол.» [152].

149
ДАЛО, ф. 2, оп. 2, спр. 1242, арк. 51.

150
Czasopismo Techniczne. – 1895. – Nr. 15. – S. 128.

151
Lityński M. Pamiątkowy opis teatru miejskiego we Lwowie. – Lwów, 1900.

152
Czasopismo Techniczne. – 1897. – Nr. 11. – S. 135.

Сторінка 138:
вул. Руська, 20 – колишній будинок товариства «Дністер»; 1905–1906. Східний фасад на фоні історичної забудови Середмістя.

Заставка:
будинок опери – колишній Міський театр у Львові; 1897–1900. Скульптурна деталь фасаду.

140

Світлина початку
минулого століття.
У перспективі південної
частини Гетьманських
Валів – готель «Жорж».

Пл. Міцкевича – колишня
пл. Маріяцька, 1 (готель
«Жорж»); 1899-1900.
Загальний вигляд.

Деталь фасаду.

Готель «Жорж» і
перспектива північного
відрізку вулиці Академічної.
Історичне фото.

141

Львів -
Середмістя:
терени
«рінгу»

Готель «Жорж».
На задньому плані з
правого боку –
пл. Міцкевича.

Готель «Жорж»,
скульптури в нішах
фасаду – «Африка» та
«Америка» (скульптор
Леонард Марконі).

Консаль еркера.

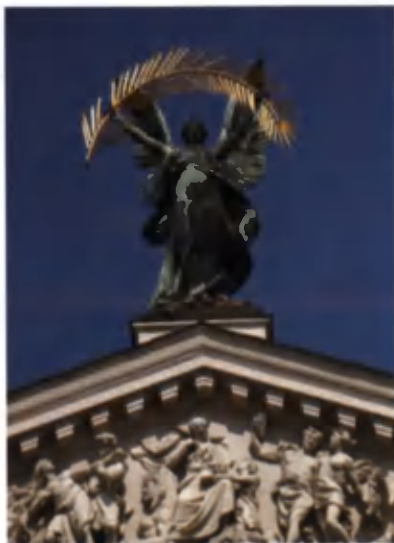

142

Фото вул. Карла-Людвіка на світлині початку ХХ ст. Перспективу центральної вулиці Львова замикає монументальний будинок Міського театру.

Загальний вигляд будівлі Львівського національного академічного театру опери та балету ім. С. Крушельницької у перспективі проспекту Свободи.

Фігура Слави над фронтоном чільного фасаду (скульптор Петро Війтович).

Скульптури по краях
фронтона авторства
П. Війтовича.

Боковий фасад
театру.

Деталі пластичного
опарядження.

Будинок колишнього
Міського театру.
Скульптури в нішах
чільного фасаду:
«Комедія» (скульптор
Тадеуш Баранч)
та «Трагедія»
(Антоній Попель).

Декоративна пластика
фасаду.

Будівля, що мала відповідати столичним амбіціям міста і стати в ряд з найвідомішими театральними будинками Європи, споруджувалася на ділянці з ненадійним, болотистим ґрунтом, яку перетинало перетворене на підземний канал русло Полтви. У зв'язку з цим велетенська споруда потребувала потужного фундаменту, який вирішили формувати з бетону, зміцненого металевою арматурою. Автор інженерного проекту, професор Політехніки Ян Богуцький застосував залізобетонні конструкції системи Моньє. На бетонну лаву спиралися кам'яні блоки, які доходили до рівня підлоги підвалів, вище – йшли цегляні мури. В опублікованому описі фундаментів Богуцький відзначає високу якість будівництва й говорить про «бетон, виконаний надзвичайно старанно (підприємство І. Левинський & Ю. Сосновський)» [153].

153
Boğucki J. O fundamentach nowego
teatru we Lwowie // Czasopismo Techniczne. –
1898. – Nr 10. – S. 143.

Горельєфи
на фронтонт.

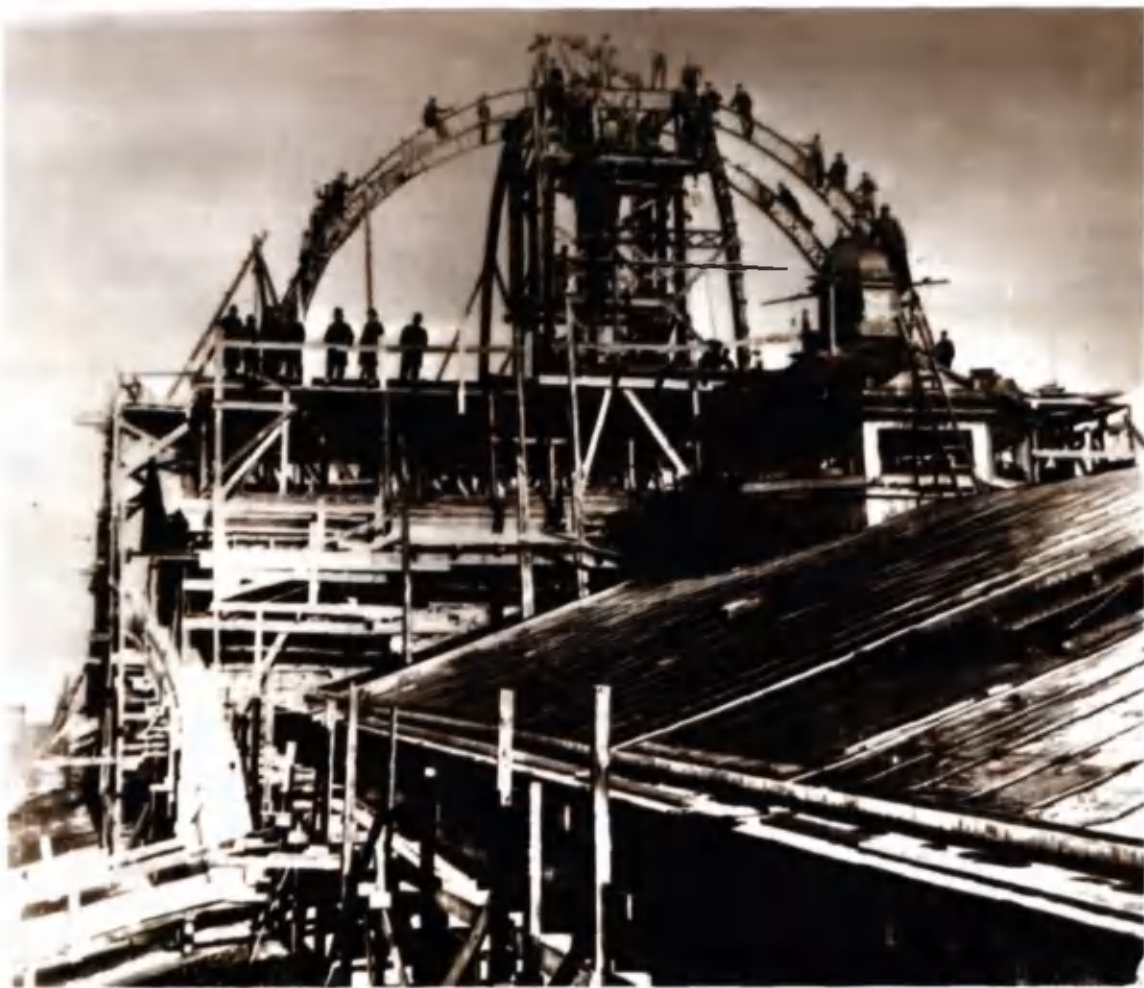
Деталі пластичного
опорядження. Розвиток
відділу штучного каменю
на фабриці Левинського був
прискорений необхідністю
забезпечити монументальну
будову Міського театру
скульптурними деталями.

145

Львів -
Середмістя:
терени
«рінгу»

Будівництво Міського театру, монтаж конструкцій купола. Історичні фото фіксують послідовні стадії будівельних робіт.

Сучасне фото: купол та фрагмент бокового фасаду.

Менш відомим внеском Левинського у створення будівлі театру стали ксилолітові плити, використані в інтер'єрах. Ксилоліт («суцільний паркет з ксилоліту Бернгубера і Шенка у Відні») – штучний матеріал, виготовлений на основі дерева – став одним із багатьох нових будівельних матеріалів, упроваджених фірмою Левинського [154].

154

Lityński M. Pamiątkowy opis teatru miejskiego we Lwowie. – Lwów, 1900. – S. 34;
Księga adresowa przemysłu galicyjskiego opracowana przez Krakowski Komitet I. Zjazdu Przemysłowego. – Kraków, 1901. – S. 66.

Купол над будівлею Львівського театру опери та балету ім. С. Крушельницької – колишнього Міського театру.

Укладання фундаментів театру (історичне фото). Очевидно, чоловік з ціпком у центрі групи інженерів та робітників – Іван Левинський.

Реклама ксилоліту та будівельних матеріалів з дерева, вироблених фірмою Левинського.

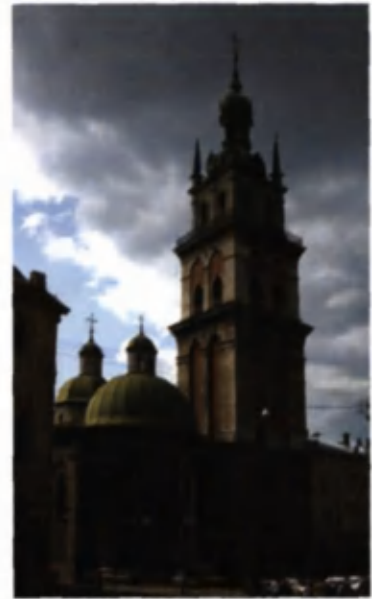

**Posadzki jednolite z Xylo-
litu Bernhubera i Schenka
w Wiedniu.**

Матеріяły дрzewне
impregnowane przeciwko zapaleniu się
i przeciwko grzybowi.

Декоративна
деталь фасаду.

Середмістя, вигляд із Замкової гори.
У центрі – дзвіниця Успенської церкви
(вежа Корнякта), навпроти якої видно
фасад будинку товариства «Дністер».

Успенська церква.
Ліворуч виступає наріжний
кам'яниці «Дністра».

Губернаторські
вали, перспектива
Підвальної.

Збіг вулиць
Підвальної
та Руської.

У Львові Івана Левинського, серед сотень інших об'єктів, особливе місце належить будівлі страхового товариства «Дністер» на вул. Руській, 20 (1905–1906). На значенні цього будинку наголосує коментар газети «Діло», опублікований у 1906 р.: «Будинок «Дністра» для Русинів має своє особливе значіння, бо в самому середмістю старинного города Льва є видимим знаком розвитку і економічного поступу автохтонного населення краю» [155]. У контексті наведеної цитати, вибір місця для будинку українського банку «Дністер» не був випадковим. Нову банківську будівлю звели *vis-à-vis* церкви Успіння Пресвятої Богородиці (Волоської), пам'ятки львівського ренесансу – символу національно-культурного руху, організованого за доби контрреформації під знаменом боротьби за права християн східного обряду.

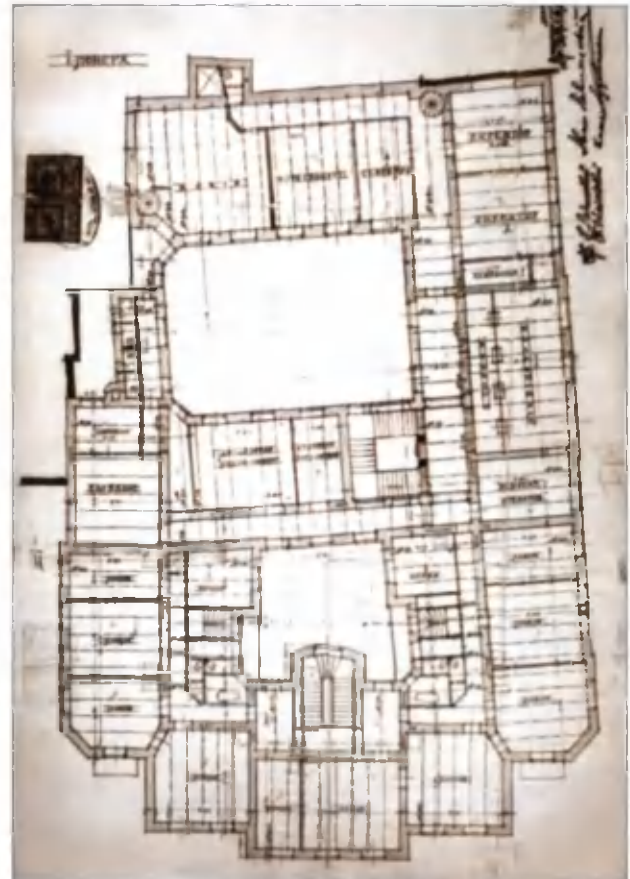
Спорудженню будинку «Дністра» передував конкурс, після якого опрацювання остаточної версії планів передають архітектурному бюро фірми Левинського.

Вул. Руська, 20 – колишній будинок страхового товариства «Дністер»; 1905–1906. Вигляд із боку Підвальної.

Аттик. Напис «Р. Б. АЦЕ», літерами давньої кириличної абетки, означає дату початку будівництва – «року Божого 1905».

Вул. Руська, 20.
Оформлення центрального порталу.

Проект будинку товариства «Дністер». План першого поверху. Композиційне ядро «горизонтальної проєкції» – два сполучені між собою подвіря, навколо яких групуються приміщення різного функціонального призначення.

Вул. Руська, 20.
Силует покрівлі
інтерпретує
прототипи дерев'яного
будівництва регіону
Карпат. Водночас
сецесія відходить від
археологічно чи
етнографічно точного
відтворення деталей,
яке було нормою
архітектури
історичних стилів.

Декор вікон,
балкону та даху.

23 липня 1905 р. затверджено остаточний проект, який має всі ознаки «стилю Левинського» [156]. Будівля є багатофункційною – банківський будинок поєднано з житловою кам'яницею; блок помешкань має окремий під'їзд з боку вул. Підвалля (Підвальної), 7. Передбачена можливість зміни функцій – розширення офісів за рахунок житлових приміщень. Додаткові функції виконують приміщення «партеру», де облаштовано спортивну залу та крамниці. Для будівель будь-якого типу – фабричних, театральних чи банківських – Левинський резервує можливість майбутніх функціональних адаптацій. Будинок відзначається зручним розташуванням сходових кліток і коридорів. Просторе внутрішнє подвір'я офісного блоку, сполучене з меншим подвір'ям житлової партії, забезпечує комфортність комунікації. Поза сумнівом, перед нами один із найбільш «раціональних» планів Левинського.

Вул. Руська, 20. Орнаментальні
рельєфи, керамічні панно.
Складна комбінація стилізованих
мотивів традиційного
мистецтва, палким зразком
якого був Тадеуш Обмінський.

151

Львів -
Середмістя:
терени
«рінгу»

«Цілий будинок єсть гарний і оригінальний, а зразом світій, питомий – і приносить честь своєму творцеві, професорові Іванові Левинському...», – каже дописувач одного з видань. Далі читаємо: «Професор Левинський віддав виконанє фасадів і всіх архітектонічних штук архітекті Обмінському, а декорацію майолікову Русиніві архітекті п. Лушпинському...» [157].

Отже, Олександр Лушпинський брав участь у проєкті «Дністра» як дизайнер майолікових оздоб – керамічних «рушників» будинку, а Тадеуш Обмінський став автором фасадів і «всіх архітектонічних штук».

157

Нові рускі будинки // Ілюстрований народний календар товариства «Просьвіта» на рік звичайний 1907. – Львів, 1907. – С. 88, 89;

Жук І. Іван Левинський, архітектор-будівничий Львова. – С. 25.

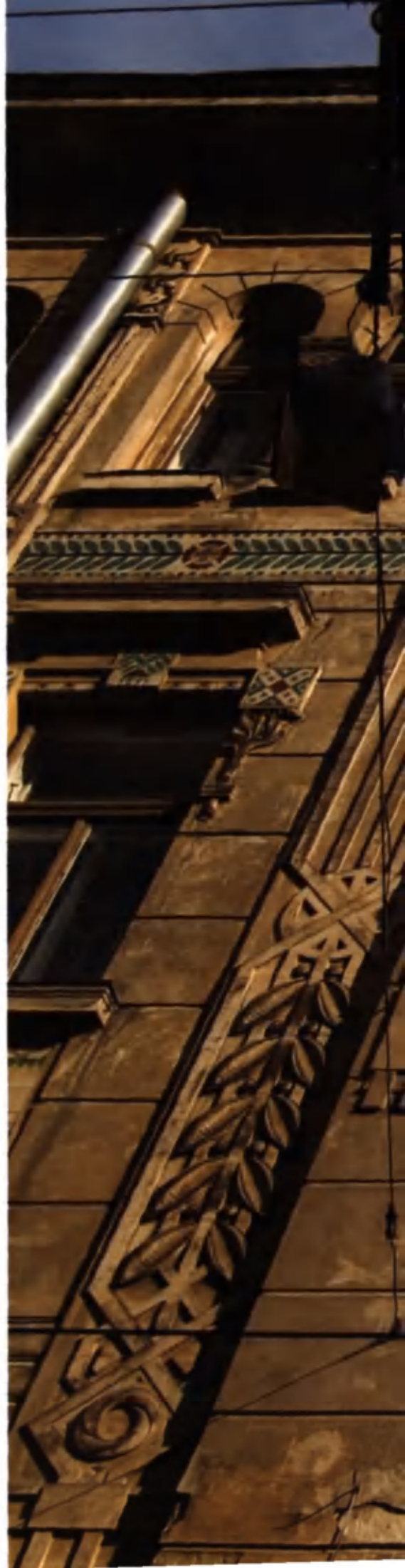

Вул. Руська, 20. Фасад з боку вул. Руської (північний).

Деталь фасаду. Сакові форми рослинного орнаменту в композиції.

Вул. Руська, 20. Північний фасад, вигляд у ракурсі.

Руська, 20.
Фасад з боку вул. Підвальної (східний).
На задньому плані – історична
архітектура Середмістя.

Декоративне опорядження вікон.

«Керамічний рушник».

Руська, 20.
Східний фасад. Вид з алеї давніх
Губернаторських Валів.

Верхівка фасаду.

«Керамічний рушник».

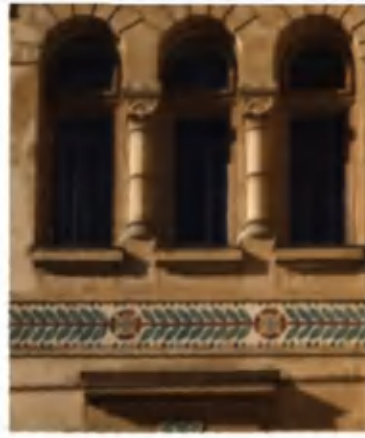
153a

Рельєфи лівничного фасаду.
Дата початку будівництва – 1905 –
означена літерами давньослов'янського алфавіту.

Декор порталу з боку вул. Підвальної.

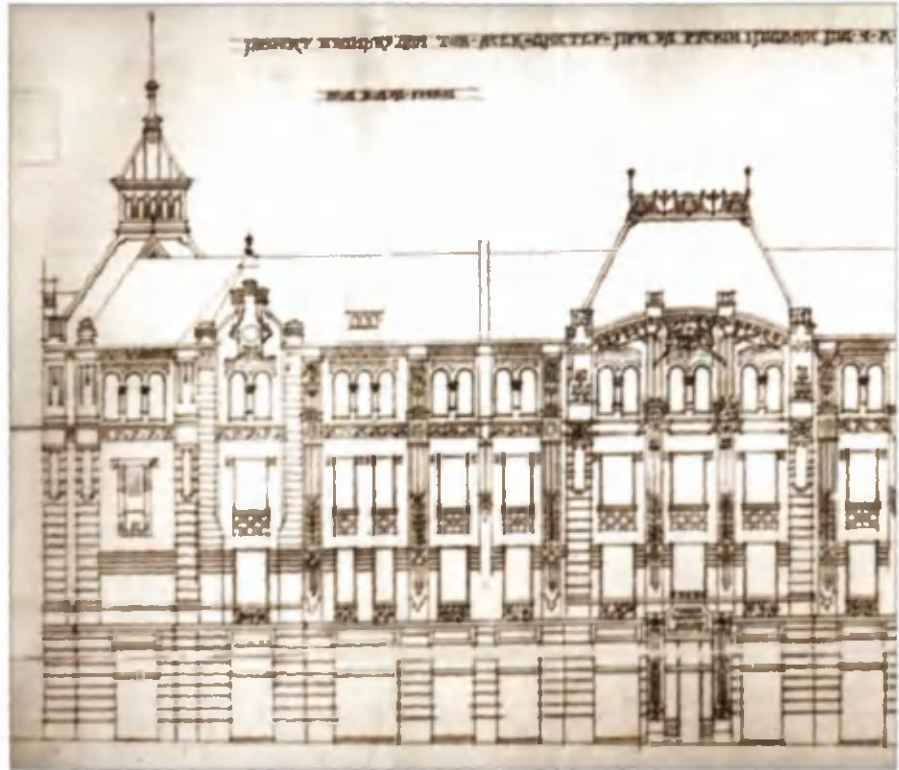

Вул. Руська, 20.
Деталі північного
фасаду – вікна й аттик.
Можна зауважити,
що високий щит аттика
з округлим віконцем
подібний до форми,
якою завершено еркер
будинку
на вул. Личаківській, 70
(рисунок на с. 12,
фото на с. 98, 99).

Проект будинку
товариства «Дністер».
Фрагмент рисунку
північного фасаду.

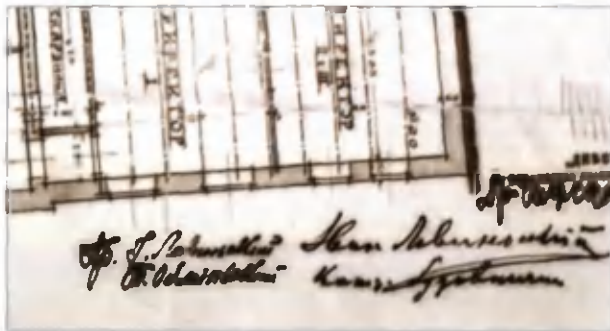
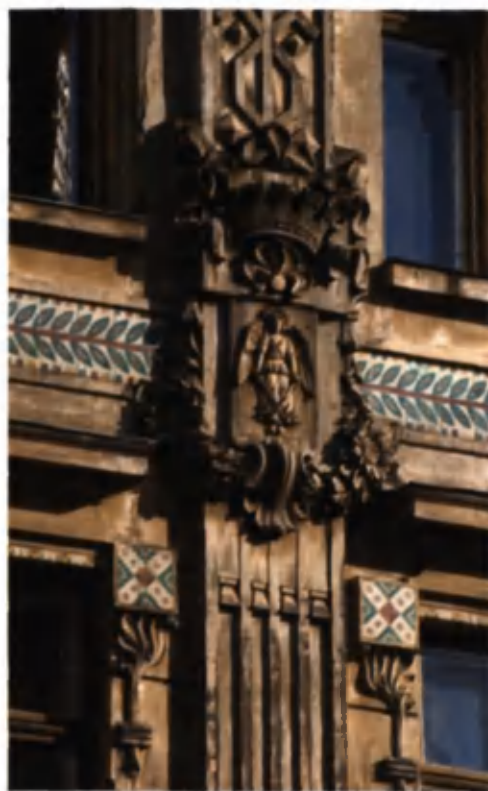
Деталь фасаду.

Обмінський створив композиції фасадів, які є типовими зразками львівської сецесії. «Вертикальна проекція» свідчить про захоплення новими формами орнаменту, народженими фантазією архітектора (чим, мабуть, пояснюється деяке переобтяження декором, особливо помітне на фасаді з боку вул. Руської). Форми рослинного орнаменту у фасадних рельєфах – подібних до тих, якими оздоблено кам'яниці на вул. Асики та Домагаличів, – чергуються з мотивами народної орнаментики, амальгамою запозичень з різних видів традиційного мистецтва, трансформованих у незвичних пропорціях та поєднаннях.

У графічному проекті будинку «Дністра» були ще й інші «архітектонічні штуки» з числа улюблених Тадеушем Обмінським. Зокрема, у центрі північного фасаду, розвернутого до Волоської церкви, рисунок Обмінського передба-

Герби на
пристінку.

Підписи Івана Левинського і Тадеуша Обмінського на проєкті.

Вул. Підвальна (давня Підвалля), східний сегмент львівського «рінгу».
У перспективі – силует будинку «Дністра».

чає включення жіночих масок – атрибутів неоромантичного культу краси й природи, який плекала сецесія [158].

Але на реалізованому фасаді будинку, спорудженого будівельною фірмою Івана Левинського, цих масок немає. Замість пари маскаронів на тому ж місці з'явилися нові символи, на впровадженні яких наполягав інвестор – два рельєфи з гербами. Геральдичні знаки на щитах, якими замінено сецесійні маски – лев, що спирається на скелю, та ангел з мечем. Це герби, за якими стоїть історія України – герб Львівської землі (Руського воєводства), та герб Києва. Отже, у 1906 р. замість сецесійних масок над львівським «рінгом» були встановлені символи об'єднаної України.

Заставка:
вул. Генерала
Чупринки, 58а.
Керамічна розета
на фасаді родинного
будинку Івана
Левинського.

IV. Після Левинського

Івана Левинського поховали у південно-східній частині Личаківського цвинтаря, на полі № 73. У пластичному оформленні строгого пам'ятника бачимо символічний мотив зломаної колони. Неодноразово говорилося про сильний характер «Серденька». Про це нагадує й епітафія: «Різьбив душі людей силою характеру, молотом енергії і кров'ю серця».

Від смерті Івана Левинського минуло дев'яносто років. За цей час його ім'я, в силу різних обставин, було несправедливо призабуте. Щоправда, колишні співробітники і учні про Левинського пам'ятали, для багатьох він і далі лишався «Серденьком». У 1919 р. родина покійного оголосила конкурс на архітектурно-скульптурний проект намогильного пам'ятника. На третьому з'їзді українських інженерів і загальних зборах Українського технічного товариства у 1929 р., делегати вшанували пам'ять Івана Левинського вставанням, як одного із засновників УТТ [159]. Під егідою товариства «Праця» у 1930 р. на його честь проводиться академія, а пізніше публікується брошура зі спогадами старих працівників фірми.

І все ж у свідомості наступного покоління спогад про Івана Левинського почав потроху бліднути. Вже наприкінці 1920-х років А. Корнелля змушений був констатувати, що «для більшості нашої суспільності, а зокрема для молодшої генерації, особа Івана Левинського менше знана...» [160]. На той час фірма, заснована Левинським, втратила колишні позиції. Його спадок, поділений між трьома спадкоємцями, поступово переходив до рук інших власників. Близькі люди, рідня, ті, хто його добре знав, один по одному йшли з життя, забираючи з собою спогади. Лихоліття Другої світової війни відсунуло справу належного вшанування пам'яті Івана Левинського на невизначений час, розкидало свідків по різних кінцях світу.

У повоєнні роки здавалося, що про Івана Левинського майже зовсім забули. Незважаючи на це, основна частина його будівель продовжувала ефективно виконувати свої функції. Десятки пам'яток «утилітарної» та «меморіальної» архітектури високого класу стали залоруюкою пам'яті про творця.

Будівлі Левинського витримали випробування часом, хоч не обійшлося їм без втрат. Треба говорити відверто: досі належним реставраційно-охоронним заходам вони взагалі не піддавалися [161]. Львів Івана Левинського поступово гине, і якщо його будівлі ще тримаються – то лише завдяки якості матеріалів та рівню робіт, виконаних будівничим. Всюди – в Галицькому, Краківському, Жовківському, Личаківському, і в Середмісті – місто Левинського ще стоїть.

159
Намогильник І. Левинському //
Життя і мистецтво. – 1920. – Ч. 3. – С. 108;
З Укр. Технічного Товариства у Львові //
Технічні вісти. – 1929. – Ч. 1. – С. 29.

160
Корнелля А. «Різьбив душі людей...» – С. 26.

161
Неконтрольована вахханалія пластикових вікон – ще одне лихо, яке останнім часом навідало Львів Івана Левинського. Уся оригінальна «столярка» сецесійних рам і фрамуг, рисунок яких є інтегральним компонентом дизайну фасадів, скоро піде в небуття.

Львів стоїть... А отже, далі триває променада тіней, яка – за Вітпліном – триватиме, поки існує світ.

Даємо волю уяві. Духи померлих львів'ян, як за давніх часів, мандрують центральними вулицями міста. Серед інших тіней має виділятися характерна постать горбатого, малого на зріст чоловіка.

Наповн циркулює маршрутом променад, тіні проходять повз готель «Жорж», минають пасаж Міколяша. На «корсі» Левинський вдоволено оглядає театр, міцно поставлений на залізобетонних фундаментах, та елегантний фасад Торгово-промислової палати. Далі залишає Гетьманські Вали, бо ще хоче оглянути будинок банку «Дністер» на протилежному сегменті львівського «рінгу». Після «Дністра», за звичкою, збирається перевірити стан інших об'єктів, які будував.

Для цього доведеться об'їхати Львів колом. Шлях немалий... Левинський бере візок, запрягає коника. Будівничий оглядає місто. Ось третя дільниця, храми в околиці Старого Ринку. Звідси візок повертає на схід, у бік Личакова. У кварталі четвертої дільниці стоять побудовані Левинським шпиталі й багато кам'яниць з майоліковими панно на фасадах, масками німф та химер. Візок рухається далі, минає південний район – першу дільницю, Стрийський парк з маревом Красвої виставки. З паркової алеї Левинський їде у бік залізниці, другою дільницею. Заїздить на вокзал, заглядає на перони. Оддалік височить Кортумова гора. Візок розвертається в бік Єзуїтського саду та Політехніки. Знову кам'яниці, а біля костьолу Магдалини – силует непобудованого театру. Ось Кастелівка – вілли з вежечками та полив'яними хаклями на фасадах, криті кольоровою черепицею. Будинки, відділені від хідників охайними прифасадними садками.

Нарешті, рідні стіни фабричного кварталу, до якого Левинський під'їздить вулицею Здоров'я. Тут його зустрічають – за традицією, близькі люди зібралися за столами, накритими на майдані між корпусами фабрики. Це день уродин Левинського, шосте липня. Привітати господаря прийшли колеги й асистенти, робітники й учні, а також численні клієнти. Усі виголошують тости за здоров'я «Серденька».

Львів вітає Будівничого. Вітають усі дільниці королівського столичного міста – Кастелівка й Кортумівка, Краківське й Личаківське, Середмістя й Клепарів. Вітає кампус Політехніки. Вітають фабричні сирени і храмові дзвони.

Свято триває – і триватиме, доки стоїть місто Львів.

Заставка:
панорама Печерської
лаври (Київ).

P. S. Київський слід

В одному із залів Національного художнього музею України наприкінці минулого століття було виставлено портрет, виконаний у техніці олійного живопису й датований 1916 роком, який привернув увагу автора цієї книги. На малярському творі авторства Фотія Красицького, експонованому на той час як «Портрет чоловіка», зображено в погрудному форматі людину старшого віку в освітленому сонцем інтер'єрі. Фізіономічні риси зображеної особи дуже подібні до тих, які за-

фіксували фотографії Івана Левинського попередніх років (наприклад, київський портрет можна порівняти з фото в ювілейному виданні Політехнічного товариства у Львові, 1902) [162]. Бачимо ту саму форму очей і брів, ту ж борідку й коротко підстрижену голову, форму плечей і поставу, характерну для горбаня. Дата створення портрету – 1916 р. – відповідає часу перебування Левинського в Києві як «цивільного заручника». Зворот полотна підклеєно тогочасною київською газетою з датуванням: 15 липня 1916 р.

Нарешті, ваза, що стоїть на задньому плані, на підвіконні. Це одна з тих моделей, які серійно випускав відділ кераміки на фабриці Левинського, заснованій у районі Кастелівки. Загалом, є достатні підстави для того, щоб атрибутувати роботу Ф. Красицького як портрет Івана Левинського, пов'язаний з київським періодом біографії «Серденька».

Картина привертає увагу як високохудожній твір. Тут належить звернути увагу на якість живопису, вправну імпресіоністичну манеру письма й тонке відчуття кольору, продемонстроване художником. На сьогодні це полотно, вже атрибутоване як портрет Івана Левинського, зберігається у фондах НХМУ. Маємо нагоду репродукувати його в нашому виданні.

Автор роботи, Фотій Красицький (1873–1944) – відомий український маляр і графік. З кінця 1880-х рр. і до 1901 р. відбув художні студії у Києві, Одесі та Санкт-Петербурзі (Імператорська академія мистецтв, майстерня Іллі Рєпіна). Згодом викладав у Київському художньому училищі, Миргородському художньо-керамічному технікумі, Київському художньому інституті. Широко відомим твором Красицького стала картина «Гість із Запоріжжя» (1911; варіант – 1916). Художник створив серію живописних та графічних портретів видатних діячів української культури (Лесі Українки, Т. Шевченка, І. Франка та ін.). Написаний ним портрет Івана Левинського вочевидь можна розглядати як частину цієї галереї видатних українців.

Важлива деталь: Фотій Красицький був внучатим небожем Тараса Шевченка. Особа автора київського портрету І. Левинського дає змогу скласти попереднє уявлення щодо характеру середовища, з яким Левинський підтримував контакти, перебуваючи в Києві.

Київський розділ біографії Івана Левинського чекає свого дослідження, й портрет пензля Ф. Красицького – цінний документ того періоду.

159

Київський
слід

Фотій Красицький.
Портрет Івана
Левинського.
1916 р.
Полотно, олія.
67 x 54 см.
Національний
художній музей
України.

Підпис Фотія
Красицького
у правому нижньому
куті полотна.

Зворот портрету.
Полотно підклеєно
газетою «Кіевская
Мысль».

Портретне фото Левинського
з ювілейного видання
Політехнічного товариства (1902).

rydrychówka

▲ 40

Cmentarz Janowski

II. KRAKOWSKIE

Strasznica
wyszkowa

Dom
Jana
Tilow
28

Rogatka
Janowska

izraelicki

Grzeźnica

▲ 39

Plac

▲ 35

ul. Kordeckiego

▲ 36

▲ 34

▲ 38
▲ 37

Osiedle
intórski

Dworzec
Cerniowice

▲ 33

▲ 32

▲ 30

▲ 25

▲ 26

▲ 28

▲ 24

▲ 23

▲ 27

Cmentarz
Gródecki

Pl. Unii
Polskiej

▲ 29

▲ 12
▲ 6
▲ 10
▲ 5
▲ 4

Góra
Wronowska

Łyżadela

▲ 7

▲ 20

▲ 9

▲ 14

▲ 13

▲ 17

▲ 16

▲ 19

▲ 21

▲ 15

Staw Sobka

I HALICKIE

III KRAKOWSKIE

▲ 22

Cmentarz
Stryjski

▲ 69

III. ŻÓŁKIEWSKIE
Wysoki Zamek

Zakład hydrotrop. Kistelki

Lwia góra

Strzelnica
miejska

Cesarski
laszek

WŁYCZAKOWSKIE

Cmentarz Włyczakowski

▲ 61
Park Kosciuszki

Об'єкти, позначені на карті

Заставка:
вул. Котляревського, 67.
Декоративний рельєф з
мотивом путті.

Додатком до цієї книги є історична карта, подана на сторінках 160–161. На ній позначено будівлі, згадувані в основному тексті, які завдячують своєю появою архітектурному бюро та будівельній фірмі Івана Левинського. Позначки нумеровано в тому ж порядку, в якому інформація про відповідні пам'ятки подано в розділах. До карти включено вісімдесят об'єктів. Список, який доповнює карту, не слід вважати повним реєстром робіт Левинського (опрацювання такого реєстру, в якому фігуруватимуть сотні позицій – справа майбутнього).

Карта відображає стан вуличної мережі Львова приблизно на 1900–1902 рр., на момент виконання Левинським його найбільших будівельних підрядів. Окремі компоненти планувальної структури міста на той час ще перебували у процесі формування. Наприклад, траса вул. Набеляка (нинішня Котляревського) на карті дещо відрізняється від пізнішого, остаточного варіанту її регуляції, а вулиці Глинянська (Донцова) й Виспянського (Вишенського) відсутні – їх саме готувалися прокласти.

Адреси будівель у списку склалися з урахуванням історичної топоїмії Львова, з давніми назвами вулиць в основі (станом на середину 1900-х рр.). Нинішні назви фігурують паралельно в дужках. Подано сучасні номери будинків, які найчастіше збігаються з нумерацією кам'яниць за «орієнтаційною лінією», зафіксованою ще до Першої світової війни.

Запис включає дати основного будівельного періоду. Якщо згодом об'єкт було піддано ґрунтовним перебудовам, що значно змінили його зовнішній вигляд (прибудови до корпусу, поява додаткових поверхів, тощо), то зазначено проведення таких реконструкцій.

Презентовані архітектурні об'єкти здебільшого й будувалися, і проектувалися фірмою Івана Левинського. Якщо ж Левинський забезпечував лише будівельні роботи, а проектування здійснювалося поза межами його архітектурної майстерні – в кінці відповідного запису додатково фігурує ім'я архітектора, виділене курсивом.

1. Вул. Марії Магдалини (Кольберга), 4 –
однородинний житловий будинок (Я. Янушевського); 1889–1890,
пізніші значні перебудови.

2. Вул. Марії Магдалини (Кольберга), 6 –
однородинний житловий будинок (Й. Світальської); 1889–1890.

3. Вул. Марії Магдалини (Кольберга), 8 –
однородинний житловий будинок (Т. Лозінського); 1889–1890,
пізніші значні перебудови.

4. Вул. Набеляка (Котляревського), 4 –
однородинний житловий будинок (П. Світальського); 1890–1891,
пізніші значні перебудови.

5. Вул. Ленартовича (Нечуя–Левицького), 20 –
однородинний житловий будинок (Ю. Мадейської);
1890–1891.

6. Вул. Кшижова (Генерала Чупринки), 11 –
однородинний житловий будинок; 1889–1890,
пізніші значні перебудови.

7. Вул. Кшижова (Генерала Чупринки), 21 –
однородинний житловий будинок; 1890–ті рр.

8. Вул. Набеляка (Котляревського), 41 –
однородинний житловий будинок (Я. Дашека);
1897–1898.

9. Вул. Кшижова (Генерала Чупринки), 27 –
прибутковий будинок (В. Крушевського); 1900–1901.

10. Вул. Ходкевича (Богуна), 5 –
прибутковий будинок (Л. Грша); 1906–1907.

11. Вул. Ходкевича (Богуна), 7 –
прибутковий будинок (Р. Грша та З. Маркевич);
1906–1907.

12. Вул. Кшижова (Генерала Чупринки), 11а –
прибутковий будинок (Ю. Скварчинського); 1906–1907.

13. Вул. Набеляка (Котляревського), 23 –
прибутковий будинок (І. Левинського); 1910–1911.

14. Вул. Набеляка (Котляревського), 25 –
прибутковий будинок (М. Кучинського); 1908–1909.

15. Вул. Набеляка (Котляревського, нині – 67) –
прибутковий будинок (І. Левинського); 1911–1912.

16. Вул. Кшижова (Генерала Чупринки, нині – 58а) – центральний корпус фабрики І. Левинського; 1888–1900 (кілька будівельних періодів), пізніші значні перебудови.

17. Вул. Кшижова (Генерала Чупринки, нині – 58а) – західний корпус фабрики І. Левинського; 1892–1912 (кілька будівельних періодів), не зберігся.

18. Вул. Кшижова (Генерала Чупринки, нині – 58а) – північний корпус фабрики І. Левинського; 1891–1912 (кілька будівельних періодів), зберігся частково.

19. Вул. Кшижова (Генерала Чупринки, нині – 58а) – східний корпус фабрики І. Левинського; 1885–1904 (кілька будівельних періодів), пізніші значні перебудови.

20. Вул. Здоров'я, 9 – будинок фабрики «Здоров'я»; 1908–1909 (реконструкція старої будівлі).

21. Вул. Кшижова (Генерала Чупринки, нині – 70) – комплекс костелу і монастиря кармеліток босих; 1893–1895, пізніші значні перебудови; *проект Ф. Штатца*.

22. Вул. Кшижова (Генерала Чупринки, нині – 103) – будинок бурси Українського педагогічного товариства; 1906–1908.

23. Вул. Сапєги (Бандери), 4 – прибутковий будинок (А. та Ю. Ельстерів); 1908–1909.

24. Вул. Сапєги (Бандери), 6 – прибутковий будинок (А. та Ю. Ельстерів); 1908–1909.

25. Вул. Шашкевича (пл. Шашкевича), 2 – прибутковий будинок (А. та Ю. Ельстерів); 1908–1909.

26. Вул. Шашкевича (пл. Шашкевича), 4 – прибутковий будинок (А. та Ю. Ельстерів); 1908–1909.

27. Вул. Сапєги (Бандери), 2 – прибутковий будинок (Л. Гільбріхт); 1908–1909.

28. Вул. Шашкевича (пл. Шашкевича), 6 – прибутковий будинок (Л. Гільбріхт); 1908–1909.

29. Вул. Сапєги (Бандери), 8 – ділянка під будинок українського театру; проект було експоновано в 1910 р., не реалізовано.

30. Вул. Шашкевича (пл. Шашкевича), 5 – будинок Музичного товариства ім. Лисенка; 1913–1916.

31. Вул. Сапєги (Бандери), 12, територія саду Політехніки – виставковий павільйон («будиночок робітника»); 1892, не зберігся.

32. Пл. Святого Юра, 2 – комплекс монастиря й виховного закладу *Sacré Coeur*; 1884–1885 (реконструкція старої будівлі), пізніші значні перебудови.

33. Вул. Матейка, 4 – палац Ф. Потулицького; 1891–1894.

34. Вул. Скарґи (Озаркевича), 2 – будинок бурси дяків; 1903–1904, пізніші значні перебудови.

35. Пл. Смольки (пл. Григоренка), 4 – прибутковий будинок (Я. Штроменґера); 1906–1907 (реконструкція старої будівлі).

36. Територія залізничної станції (пл. Двірцева) – комплекс будівель головного вокзалу; 1901–1904, пізніші значні перебудови; *проект – В. Садловський та ін.*

37. Вул. Хотинська, 1 – прибутковий будинок (Ф. Закрейса); 1906–1907.

38. Вул. Хотинська, 3 – прибутковий будинок (Ф. Закрейса); 1906–1907.

39. Вул. Раппапорта, 8 – комплекс будівель єврейського шпиталю; 1899–1903; *проект К. Макловського*.

40. Вул. Янівська (Шевченка, нині – 134) – комплекс фабрики І. Левинського та А. Домашевича; 1890–1893 (кілька будівельних періодів), не зберігся.

41. Вул. Кохановського (Левицького), 21–21а – прибутковий будинок (Ю. Свободи); 1904–1905; *проект А. Богохвальського, додатковий проект – бюро І. Левинського*

42. Вул. Асника (Богомольця), 3 – прибутковий будинок (Я. Паппе); 1905–1906.

43. Вул. Асника (Богомольця), 5 – прибутковий будинок (І. Левинського); 1905–1906.

44. Вул. Асника (Богомольця), 7 – прибутковий будинок (Г. Гашлакевича); 1905–1906.

45. Вул. Асника (Богомольця), 9 – прибутковий будинок із фабричною офіщиною (І., С. Ельстерів та Л. Топфа); 1904–1905.

46. Вул. Асника (Богомольця), 11 – прибутковий будинок (І., С. Ельстерів та Л. Топфа); 1904–1905.

47. Вул. Асника (Богомольця), 4 – прибутковий будинок (І., С. Ельстерів та Л. Топфа); 1905–1906.

48. Вул. Асника (Богомольця), 6 – прибутковий будинок (Л. Штаубера); 1905–1906; *проект – А. Богохвальського, додатковий прект – бюро І. Левинського*.

49. Вул. Асника (Богомольця), 8 – прибутковий будинок (І., С. Ельстерів та Л. Топфа); 1906–1907.

50. Вул. Домагалічів (Павлова), 1 – прибутковий будинок (А. та Ю. Ельстерів); 1905–1906.

51. Вул. Домагалічів (Павлова), 2 – прибутковий будинок (Я. Лянґе); 1905–1906.

52. Вул. Домагалічів (Павлова), 3 – прибутковий будинок (А. та Ю. Ельстерів); 1905–1906.

53. Вул. Домагаличів (Павлова), 4 –
прибутковий будинок (А. Піллера); 1905–1906.
54. Вул. Кохановського (Левицького), 14–16 –
прибутковий будинок (А. та Ю. Ельстерів); 1906–1907.
55. Вул. Личаківська, 70 –
прибутковий будинок (Е. Рідля); 1905–1906.
56. Вул. Глинянська (Донцова), 8 –
прибутковий будинок (М. Френкель); 1906–1907.
57. Вул. Глинянська (Донцова), 8а –
прибутковий будинок (М. Френкель); 1906–1907.
58. Вул. Глинянська (Донцова), 10 –
прибутковий будинок (М. Френкель); 1906–1907.
59. Вул. Глинянська (Донцова), 10а –
прибутковий будинок (М. Френкель); 1906–1907.
60. Вул. Пехарська, 19 – палац В. Семенського–Левіцького;
1891–1897 (реконструкція старої будівлі, кілька будівельних
періодів).
61. Територія Личаківського парку (вул. Марка Черемшини, 17) –
манеж спортивного товариства «Сокол»; 1897–1898, не зберігся.
62. Вул. Личаківська (тепер – 107) –
будинок клініки К. Солецького; 1908.
63. Вул. Куркова (Лисенка), 14 –
будинок бурси «Народного дому»; 1906–1907.
64. Вул. Виспянського (Вишеньського), 12 –
однородинний житловий будинок (Р. Ковшевича); 1911–1912.
65. Вул. Сенявська (Ужгородська), 1 –
костел св. Івана Хрестителя; 1887–1890 (реконструкція
історичної будівлі); *проект Ю. Захаревича*.
66. Вул. Жовківська (Хмельницького), 36 – церква св. Онуфрія;
1902 (реконструкція історичної будівлі); *проект Е. Ковача*.
67. Селище Клепарів (вул. Сосюри, 1) –
будинок читальні «Просвіти»; 1909–1910.
68. Територія Стрийського парку –
виставковий павільйон («павільйон руських товариств»); 1894,
не зберігся; *проект Ю. Захаревича*.
69. Вул. Супінського (Коцюбинського), 21а –
український академічний дім; 1905–1906;
проект Т. Обмінського.
70. Вул. Яблонівських (Руставелі), 42 –
прибутковий будинок (І. та З. Мрозівіцьких); 1908–1909.
71. Вул. Яблонівських (Руставелі), 44 –
прибутковий будинок (І. та З. Мрозівіцьких); 1908–1909.
72. Вул. Пуласького (Паркова), 14 –
прибутковий будинок (К. Помяновського); 1909–1910.
73. Вул. Св. Миколая (Грушевського), 10 –
прибутковий будинок (Л. Апеля); 1910–1911
(реконструкція старої будівлі).
74. Вул. Танської (Руданського), 3 –
прибутковий будинок (М. Гофман); 1899–1900.
75. Вул. Академічна (просп. Шевченка), 17–19 –
будинок Львівської торгово-промислової палати; 1907–1910;
проект А. Захаревича, Т. Обмінського.
76. Вул. Бурлярда (Нижанківського), 5 –
будинок Технологічного інституту; 1907–1910;
проект А. Захаревича, Т. Обмінського.
77. Вул. Коперника, 1, територія внутрішнього подвір'я –
торговий пасаж («пасаж Миколаяша»); 1899–1901, не зберігся.
78. Пл. Маріяцька (пл. Міцкевича), 1 –
будинок готелю «Жорж»; 1899–1900;
проект Ф. Фелльнера, Г. Гельмера.
79. Гетьманські вали (просп. Свободи, 28) –
будинок Міського театру; 1897–1900;
проект З. Горголевського.
80. Вул. Руська, 20 –
будинок страхового товариства «Дністер»;
1905–1906.

Місцеві терміни, пов'язані з архітектурою та будівельним підприємництвом

Академічний дім – гуртожиток.

Будівничий – архітектор з повноваженнями будівельного підприємця.

Гзимс – карниз.

Гміна – територіальна громада.

Грунт – земельна ділянка.

Двірець – вокзал.

Дільниця – район.

Кам'яниця – мурований будинок на кілька поверхів.

Конскрипційний номер – номер будинку за старою системою обліку нерухомості, яку застосовували до впровадження нумерації за вуличною адресою.

Концесіонований – офіційно допущений до підприємницької діяльності.

Комин – димар.

Концесія – уповаження на підприємництво.

Морг – одиниця виміру площі близько 0,6 га.

Мурарський – пов'язаний з мулярсько-штукатурними роботами.

Офіцина – внутрішнє крило будинку, будівля в подвір'ї.

Партер – перший поверх.

Парцеля – будівельна ділянка.

Парцеляція – процес виділення ділянок під забудову.

Регуляційна лінія – адміністративно визначена межа вулиці, за яку не повинні виступати фасади.

Технік – представник професії технічного профілю, інженер.

Техніка – Політехніка (впродовж 1846–1877 рр. – Цісарська королівська технічна академія у Львові, 1877–1918 – Ц. к. політехнічна школа у Львові).

Фронт – фасад.

Чиншівка – див. Чиншовий дім.

Чиншовий дім – прибутковий будинок.

Заставка:

вул. Раппапорта, 8.

Цегляна кладка фасаду та опорядження вікна.

Заставка:
вул. Личаківська, 70.
Декоративний рельєф
на фасаді.

Показчик вулиць та площ Львова,
згаданих в основному тексті

Академічна / сучасний просп. Шевченка 123, 129,
130–133, 136, 164

Асника (Asnyka) / сучасна Богомольця 13, 32, 86–93,
102, 154, 163

Бандери – див. Сапєги

Богомольця – див. Асника

Богуна – див. Ходкевича

Бурлярда (Burlarda) / сучасна Нижанківського 131,
133, 164

Виспянського (Wyspiańskiego) / сучасна Вишенського
112–115, 162, 164

Вишенського – див. Виспянського

Вороного – див. Крента

Вулицька / сучасна Сахарова 35, 123

Генерала Чупринки – див. Кшижова

Гетьманська / частина сучасного просп. Свободи 139

Глинянська / сучасна Донцова 99–102, 137, 162, 164

Городоцька 79

Григоренка, пл. – див. Смольки, пл.

Грушевського – див. Святого Миколая

Голуховських (Gołuchowskich), пл. / сучасна
пл. Торгова 117

Двірцева, пл. (сучасна назва) 71, 74, 163

Домагаличів (Domagaliczów) / сучасна Павлова 85,
94–97, 154, 163, 164

Донцова – див. Глинянська

Дорошенка – див. Сикстуська

Єфремова – див. Мурарська

Жовківська / сучасна Хмельницького 117, 164

Здоров'я 55, 157, 163

Капітульна, пл. / сучасна пл. Катедральна 18

Карла-Людвіка / частина сучасного просп. Свободи
134, 139, 142

Катедральна, пл. – див. Капітульна, пл.

Київська – див. На Байках

Клепарівська 17, 117

Кольберга – див. Марії Магдалини

Коперника (Kopernika) 134–137, 164

Коротка 77

Кохановського (Kochanowskiiego) / раніше – На Рурах,
сучасна Левицького 85, 86, 96, 97, 123, 163, 164

Коцюбинського – див. Супінського

Краківська, пл. / сучасна пл. Ярослава Осмомисла 117

Крента / сучасна Вороного 134, 135

Куркова / сучасна Лисенка 16, 17, 109–111, 164

Кшижова / пізніше – Потоцького, сучасна Генерала

Чупринки 18, 22, 26, 30, 33, 35, 36, 41, 44, 45, 47–49, 51,
52, 55, 56, 58, 59, 102, 162, 163

Левинського – див. Содова

Левицького – див. Кохановського

Ленартовича (Lenałowicza) / сучасна Нечуя-

Левицького 35, 36, 40–43, 162

Лисенка – див. Куркова

Личаківська 13, 18, 85, 86, 97–100, 103, 104, 106–108,
137, 154, 164

Марії Магдалини / сучасна Кольберга 36–39, 41, 162

Маріяцька, пл. / сучасна пл. Міцкевича 136, 139, 140,
141, 164

Матейка 66, 67, 163

Міцкевича, пл. – див. Маріяцька, пл.

Мурарська / сучасна Єфремова 51

На Байках / сучасна Київська 41

На Рурах – див. Кохановського

На Віллах – див. Набеляка

Набеляка (Nabielaka) / раніше – На Віллах, сучасна

Котляревського 18, 35, 36, 40, 41, 46, 48, 50, 51, 55, 115,
126, 162

Нечуя-Левицького – див. Ленартовича

Нижанківського – див. Бурлярда

Озаркевича – див. Скарги

Павлова – див. Домагаличів

Паркова – див. Пуласького

Пекарська 103, 164

Підвалля / сучасна Підвальна 139, 148–151, 153, 155

Підвальна – див. Підвалля

Потоцького – див. Кшижова

Пуласького (Pułaskiego) / сучасна Паркова 126, 128,
129, 164

Раппапорта (Rappaporta) 79, 163

Ринок, пл. 139

Руданського – див. Танської

Руставелі – див. Яблоновських

Руська 139, 148–152, 154, 164

Сапєги (Sapiehy) / сучасна Бандери 17, 60–62, 163

Сахарова – див. Вулицька

Свободи, просп. – див. Гетьманська, Карла-Людвіка

Сєнявська (Sieniawska) / сучасна Ужгородська 117,
164

Сикстуська / сучасна Дорошенка 60, 134

Святого Миколая / сучасна Грушевського 128, 129, 164

Святого Юра, пл. 18, 66, 67, 163

Скарги (Skargi) / сучасна Озаркевича 67–68, 163

Смольки (Smolki), пл. / сучасна пл. Григоренка 68–71,
97, 163

Содова / сучасна Левинського 51

Сосюри (колишня дорога в селищі Клепарів) 117, 121, 164

Старий Ринок, пл. 117, 157

Супінського (Supińskiego) / сучасна Коцюбинського
123, 125, 164

Танської (Tańskiej) / сучасна Руданського 130, 131, 164

Торгова, пл. – див. Голуховських, пл.

Ужгородська – див. Сєнявська

Хмельницького – див. Жовківська

Ходкевича / сучасна Богуна 41, 48, 162

Хотинська 76–78, 102, 163

Шашкевича (вулиця) / частина сучасної площі

Шашкевича 60, 61, 64–66, 163

Шашкевича, площа – див. Шашкевича (вулиця)

Шевченка (вулиця) – див. Янівська

Шевченка, просп. – див. Академічна

Шпитальна 117

Яблоновських (Jabłonowskich) / сучасна Руставелі
125–127, 164

Янівська / сучасна Шевченка 83, 163

Ярослава Осмомисла, пл. – див. Краківська, пл.

Показчик імен

168

Заставка:
вул. Левицького, 14-16.
Декоративний рельєф
на фасаді.

Аппель, Леон (Leon Appel) 129, 164
Аристотель (Aristoteles) 10

Бар, Герман (Hermann Bahr) 7
Баранський, Францішек (Franciszek Barański) 35, 136
Баронч, Тадеуш (Tadeusz Barącz) 144
Батя, Томаш (Tomáš Bata) 20
Бекон, Френсіс (Francis Bacon) 10
Берн-Джонс, Едвард (Edward Burne-Jones) 6
Богохвальський, Август (August Bogochwalski) 85, 163
Богуцький, Ян (Jan Bogucki) 144
Бонєцький, Адам (Adam Boniecki) 17
Браун, Форд Медокс (Ford Madox Brown) 6
Броніковська, Марія (Maria Bronikowska) див. Левинська, Марія (старша)

Війтович, Петро 71, 142, 143
Вінчі, Леонардо да (Leonardo da Vinci) 10
Вежбіцький, Людвік (Ludwik Wierzbicki) 71
Вагнер, Отто (Otto Wagner) 7, 102
Вітрувій (Vitruvius) 27
Віттлін, Юзеф (Józef Wittlin) 134, 156
Вольтер (Voltaire) 10

Ганзен, Теофіл (Theophil Hansen) 17, 36
Гаузер, Йоган (Johann Hauser) 17
Гаузер, Йозефа (Josefa Hauser) див. Левинська, Йозефа
Гаузер, Катаріна (Katharina Hauser) 17
Гашлакевич, Генрик (Henryk Haszłakiewicz) 89, 163
Гельмер, Герман (Hermann Helmer) 60, 139, 164
Геннебік, Франсуа (François Hennebique) 74
Гільбріхт, Леопольдина (Leopoldyna Hilbricht) 61, 163
Гіпподамос (Hippodamos) 10
Гіпократ (Hippokrates) 9
Гірш, Людвік (Ludwik Hirsch) 48, 162
Гірш, Роман (Roman Hirsch) 48, 162
Гофман, Йозеф (Josef Hoffmann) 7, 113
Гофман, Марія (Maria Hoffmann) 130, 164
Гошовський, Станіслав (Stanisław Hoszowski) 23
Грушевський, Михайло 123, 125

Гелета, Теодор 11
Горголевський, Зигмунт (Zygmunt Gorgolewski) 139, 164

Дашек, Ян (Jan Daszek) 41, 46, 47, 162
Дердацький, Владислав (Władysław Derdacki) 29, 126, 129

Домашевич, Александр (Aleksander Domaszewicz) 25, 82, 83, 163

Ельстер, Александр (Aleksander Elster) 60–62, 94, 97, 163, 164
Ельстер, Ізраель (Israel Elster) 89, 90, 92, 163
Ельстер, Соломон (Salomon Elster) 89, 90, 92, 163
Ельстер, Юзеф (Józef Elster) 60–62, 94, 97, 163, 164

Желенський, Станіслав Габріель (Stanisław Gabriel Żeleński) 131
Жулківський, Станіслав (Stanisław Żółkiewski) 10

Закрейс, Францішек (Franciszek Zakrejs) 76, 163
Замойський, Ян (Jan Zamojski) 10
Захаревич, Альфред (Alfred Zachariewicz) 29, 74, 75, 130, 136, 137, 164
Захаревич, Юліан Октавіан (Julian Oktawian Zachariewicz) 11, 17, 18, 24, 29, 35, 36, 39, 44, 117–119, 123, 164

Йосиф II, імператор (Josef II) 8, 107

Кампанелла, Томазо (Tommaso Campanella) 10
Карнегі, Ендрю (Andrew Carnegie) 13
Кастеллі, родина (Castelli) 35
Качоровський, Лев 11
Кжен, Едмунд (Edmund Krzen) 24
Клімт, Густав (Gustav Klimt) 7
Ковач, Едгар (Edgar Kováts) 117, 164
Ковшевич, Роман 112, 114, 115, 164
Корбюзьє, Ле (Le Corbusier) 11
Корнелля, Андрій 20, 156
Кортум, Ернст фон (Ernst von Kortum) 83
Краєвський, Адам (Adam Krajewski) 35, 117, 118
Красицький, Фотій 29, 158, 159
Крушевський, Валентин (Walentyń Kruszewski) 47, 162
Кудельський, Ян Томаш (Jan Tomasz Kudelski) 29, 66, 67, 103
Кузневич, Григорій 64
Курчинський, Зигмунт (Zygmunt Kurczyński) 129
Кучинський, Маріан (Marian Kuczynski) 50, 162

Лазарус, Маврикій (Maurycy Lazarus) 79
Левинська, Йозефа 16
Левинська, Марія (молодша) 19
Левинська, Марія (старша) 19
Левинський, Іван (старший) 16
Левинський, Лев (молодший) 17, 29, 58, 59, 102, 125
Левинський, Лев (старший) 16
Левинський, Степан 19

- Левинські, родина 17
 Левицький, Флемон 11
 Лисенко, Микола 64
 Лозінський, Тадеуш (Tadeusz Łoziński) 37, 162
 Лушпинський, Олександр 29, 107, 109, 115, 121, 151
 Лянге, Ян (Jan Lange) 94, 163
- Мадейська, Юзефа (Józefa Madeyska) 37, 42, 162
 Маркєвич, Зофія, (Zofia Markiewicz) 162
 Марконі, Леонард (Leonard Marconi) 141
 Міколяш, Пьотр (Piotr Mikolasz) 136
 Мінкевич, Вітольд (Witold Minkiewicz) 29, 126, 129
 Мозер, Коломан (Koloman Moser) 7
 Мокловський, Казимир (Kazimierz Mokłowski) 79, 81, 163
 Мончинський, Францішек (Franciszek Mączyński) 14, 76, 86
 Монье, Жозеф (Joseph Monier) 144
 Мор, Томас (Thomas More) 10
 Морандо, Бернардо (Bernardo Morando) 10
 Морган, Дж. П. (J. P. Morgan) 20
 Морріс, Вільям (William Morris) 6, 7
 Мохнацький, Едмунд (Edmund Mochnacki) 14
 Мрозовіцька, Зофія (Zofia Mrozowicka) 126, 127, 164
 Мрозовіцька, Ірена (Irena Mrozowicka) 126, 127, 164
 Мюнніх, Тадеуш (Tadeusz Münnich) 29, 117
- Нобель, Альфред (Alfred Nobel) 13
- Обмінський, Тадеуш (Tadeusz Obmiński) 29, 58, 59, 71, 93, 97, 99, 107, 125, 127, 151, 154, 155, 164
 Олексин, Іван 22, 121
 Ольбрих, Йозеф Марія (Joseph Maria Olbrich) 7
 Осман, Жорж-Ежен (Georges-Eugène Haussmann) 10
- Паппе, Ян (Jan Pappe) 87, 163
 Пехе, Дагоберт (Dagobert Peche) 7
 Піллер, Адольф (Adolf Piller) 94, 164
 Платон (Plätön) 9
 Плєчнік, Йоже (Jože Plečnik) 7
 Помяновський, Кароль (Karol Pomianowski) 128, 164
 Попель, Антоній (Antoni Popiel) 75, 144
 Потоцький, Анджей (Andrzej Potocki) 30
 Потулицький, Франциск (Franciszk Potulicki) 11, 66, 67, 103, 163
- Рабле, Франсуа (François Rabelais) 10
 Рєпін, Ілля 158
 Рїдль, Едмунд (Edmund Riedl) 98, 99, 164
- Рокфеллер, Джон Девісон (John Davison Rockefeller) 20, 53
 Россетті, Данте Габріель (Dante Gabriel Rossetti) 6
 Рьорінг, Арнольд (Arnold Röhring) 123
- Садловський, Владислав (Władysław Sadłowski) 71, 163
 Світальська, Йоанна (Joanna Switalska) 37, 162
 Світальський, Павел (Switalski Paweł) 40, 162
 Свобода, Юзеф (Józef Swoboda) 86, 163
 Семєнський-Лєвицький, Вільгельм (Wilhelm Siemieński-Lewicki) 11, 102, 103, 164
 Скамоззі, Вінченцо (Vincenzo Scamozzi) 10
 Скварчинський, Юзеф (Józef Skwarczyński) 49, 162
 Сковрон, Францішек (Franciszek Skowron) 123
 Солецький, Казимир (Kazimierz Solecki) 85, 103, 104, 106, 107, 109, 115, 164
 Сосенко, Модест 64
 Сосновський, Юзеф (Józef Sosnowski) 74, 75, 144
 Стефанівський, Михайло 11
- Топф, Леон (Leon Topf) 89, 90, 92, 163
 Труш, Іван 19, 27
- Уєбб, Філіп (Philip Webb) 6
 Українка, Леся 158
- Федорців, Федь 26, 35, 67
 Фелльнер, Фердинанд (Ferdinand Fellner) 60, 139, 164
 Ферстель, Гайнріх фон (Heinrich von Ferstel) 36
 Фїларете (Filarete) 10
 Форд, Генрі (Henry Ford) 20, 53
 Франко, Іван 7, 158
 Френкель, Марія (Maria Fränkel) 99, 164
 Фрїдрїх II, король (Friedrich II) 9
- Червінський, Евгеніуш (Eugeniusz Czerwiński) 29, 64, 65
- Швіткіс, Арнольд (Arnold Schwitkis) 24
 Шевченко, Тарас 64, 158
 Шептицький, Андрей 67, 68
 Штатц, Франц (Franz Statz) 55, 163
 Штаубер, Леон (Leon Stauber) 92, 163
 Штромєнгер, Ян (Jan Stromenger) 69, 71, 163
 Щасливий, Павло 10
- Янушевський, Ян (Jan Januszewski) 37, 162

Архівні документи та історичні фотографії, репродуковані в альбомі

Оригінали архітектурних рисунків і планів, опублікованих у книзі, зберігаються у справах Державного архіву Львівської області (фонд 2, описи 1, 2, 3); документів, репродукованих на с. 17, 62, 63 (метрика, проект театру) – в Центральному державному історичному архіві України, м. Львів. Номери відповідних архівних фондів і справ фігурують у посиланнях.

Історичні фотографії на с. 15, 27, 55 є власністю Львівської Національної наукової бібліотеки України ім. В. Стефаника (збірка Палацу мистецтв ім. О. та Т. Антоновичів). Репродукції карт на с. 18, 124 надані Центром міської історії Центрально-Східної Європи (представництво у Львові). Історичні фото та картки на с. 15, 58, 103, 120, 130, 135, 140, 142 походять із приватної колекції п. Ігора Котлобулатова (Львів); решта архівних матеріалів – із приватних збірок в Україні та Польщі.

Список скорочень

ДАЛО – Державний архів Львівської області
ЛННБ України ім. В. Стефаника – Львівська національна наукова бібліотека України ім. В. Стефаника
МТЛ – Музичне товариство ім. Лисенка
НТШ – Наукове товариство ім. Шевченка
НХМУ – Національний художній музей України
УПТ – Українське педагогічне товариство
ЦДІАЛ – Центральний державний історичний архів України, м. Львів
ц. к. – цісарський королівський

Introduction by Taras Voznyak The Great Builder Ivan Levynskyi

To understand the nature of most great architects' strivings, one must first comprehend the nature of the building itself, as well as the essence of the apartment, house, district, city or village. For one can only be a great architect if his or her designs are infused with a distinctive flair for building. It is this flair that makes a dwelling fit for a person, family or an entire community. Some buildings are barely habitable; they are cold and uncomfortable, causing their inhabitants to feel estranged. Conversely, places that are very suitable for living may not necessarily be new, but they compliment their inhabitant's nature and idea of an apartment, a house, and a settlement.

When trying to comprehend the nature of building, one should consider that this process starts with the construction of a person, and with his or her internal constitution. Constructing a person literally means educating him or her, and is connected to the world in which he or she lives, particularly the world that has been created by the people themselves – their possessions, clothes, apartments, cities, and finally, countries.

Very few are capable of designing buildings that can further construct a harmonious person, just as very few can construct, or rather, raise a person. These are the great architects. They may only build one house for their own family, or they may build an entire city. They may even have a major impact on the character of housing across the world.

We are talking about the nature of a dwelling and its suitability for a person. But what do we mean by «suitability»? «Suitability» is in fact what one considers to be beautiful. Utilitarian things are sure to become beautiful, whereas ugly things cannot even be tolerated. This is an age-old idea, but is reinvented in every era.

I will attempt to make sense of one of the great architects of my city, the city of Lviv, Ivan Levynskyi. If one looks at his buildings and at his picture, one may notice a kind of dissonance. The man himself is an embodiment of the respectability of the old world, a world unfamiliar with many of the ugly things in life, and with those present in human nature itself. His life began on the 6th of June 1851 in old-fashioned historical Galicia or, to be precise, Koenigreich Galizien und Lodomerien (the Kingdom of Galicia and Lodomeria), the largest crown land in the Austro-Hungarian Empire, in a small town called Dolyna located in the Stanislaviv Region. His death on the 4th of July 1919 in Lviv coincided with the disintegration of that old world that he knew. It is Levynskyi who gave Lviv the majestic appearance it has today. He was alive in the city's heyday, when it transformed from a mere Austrian province into a true capital, eclipsing Cracow in the process. Unlike Cracow, its long-time rival, Lviv continues to attract admiration with the imperial scope of its architecture, as well as remaining a nice and pleasant place to live. Many agree that Lviv is simply well suited for living. It has a soft charm about it, despite not being situated near any major rivers, a feature which tends to make cities' landscapes more appealing.

It remains a mystery just how the city's architects managed to combine imperial pretension with sweet coziness. Not many cities or architects are capable of such a feat. Of the cities I know, Prague and Vilnius have been successful in this regard, whereas Budapest and Warsaw have not. Perhaps in the end it is all a matter of taste.

It is strange coincidence that Levynskyi was born in 1851, when the international exhibition, known as the «Great Exhibition», took place in London. Its aim was to showcase the latest achievements in industry, especially in the field of design and architecture. Instead, it turned out to be an exhibition of items that didn't have a right to exist and were not fit for use or living. The displays were overloaded with absurdly decorated objects, which had been mutilated by mass production. These objects had lost both form and function. It was evidence of an obvious crisis – people had no sense of usage, either of things, or of living-space; cities such as London were turning into huge human barns.

Ivan Levynskyi is indebted to William Morris (1834–1896) for his success in designing edifices and houses that were in harmony with Renaissance, Baroque and Classicist Lviv. Morris himself was a unique poet, thinker and architect, who sensed the ugly dissonance in human beings and in the surroundings that they were creating. At the same time he understood something else: individuals are shaped by their environment. Ugly surroundings beget ugly beings and vice versa.

Morris was born near London, in a charming nook of the «good old England». As a child, he watched his birthplace turn into a tedious and mournful district of London. Morris tried to resist this tendency by creating a house for his own use in County Kent (Cenia), the so-called William Morris Red House, which

Заставка:
вул. Бандери, 6.
Декоративний
рельєф
на фасаді.

was reminiscent of those constructed during the reign of Queen Anne Boleyn (1501–1536). A sense of refinement, lightness and simplicity was woven into the house, which blended right into the landscape, creating a sense of wholeness. There was nothing excessive, ostentatious or luxurious in the interior. Architect Philip Speakman Webb (1831–1915) became famous for designing the building, which was then constructed by the Pre-Raphaelite Brotherhood: Edward Kollie Burne-Jones (1833–1898), Dante Gabriel Rossetti (1828–1882), Ford Madox Brown (1821–1893) and others. (Here, an image comes to mind of the Rosslyn Chapel near Edinburgh, which produced all contemporary freemasons – those shapers of the ideal person, ideal brotherhood of men, and ideal gothic building.) The building was an aesthetic shock for Morris' contemporaries. Morris aimed for complete congruence among his real life and relationships, the objective environment, and ideal artistic design. He wanted to make art out of life and life out of art, thereby challenging his generation. This was a very deep world-view and aesthetic program.

At the same time, Morris did not want to build «ivory towers» where individual aesthetes could hide from the world's abomination. His aesthetic and ethical project strived to improve human beings by improving their world. In the process, Morris himself reached deep societal and socialistic realizations. In 1861, he founded the «Morris, Marshall, Faulkner & Company», a large-scale enterprise that specialized in decorative arts, furniture, metal manufacture and retail. Morris aimed to harmonize the whole country using his own Red House as a model. He dared to go where no artist had gone before: to courageously break into everyday life, and contend with competition, manufacturing and trade. Miraculously, the enterprise succeeded.

And now, it is essential to mention the parallel path traveled by Ivan Levynskyi. In 1881, he opened his first private construction company at number 6 Lychakivska street, and later, on Kapitulna (Katedralna) Square. After some time, he founded the factory at Kryzhova (Chupryny, number 58A) Street, which was his first own business. In 1891, a new «Levynskyi and Domaszewicz» ceramic manufactory was founded at Yanivska Rohatka (Shevchenka street).

In the late nineteenth century, there was a building boom in Lviv. A hundred years ago, the population of Lviv numbered about 40 thousand inhabitants, and by the end of the century it was more than 100 thousand. In response to this population explosion, Levynskyi created practically a small industrial town that produced everything needed for construction: artificial stone, tile furnaces and majolica, gypsum products, joiner, carpentry and metalwork items, and tile. There were systems for sand extraction, as well as wholesale warehouses, a shop, a sawmill, and even residential buildings for workers. Levynskyi oversaw all parts of the process, from the initial architectural design to the opening of the completed structure.

Levynskyi and Morris both understood that their plans could not be implemented without social mobilization and self-organization. Morris' aesthetic maximalism turned him into a socialist; he actively participated with social democrats in their political struggle. Meanwhile, Levynskyi organized a kind of trade union at the factory, and at his death, left one third of the property to his workers. The union remained in existence until 1939.

It is hard to say whether it was his search for self-edification and effort to improve the world that led Ivan Levynskyi, like his contemporary, Ivan Franko, to socialist thinking and freemasonry. Morris and his circle of confidantes were imbued with the ideas of the Rosicrucians and freemasons as well.

Clearly there were many conduits between Levynskyi and Morris. Morris' Aesthetic and Humanist revolution had many followers in France (Art Nouveau), Germany (Jugendstil), Russia (modern) and Austria itself (Secession-ssstil). Indeed, the Viennese Secession has become something of a paradigm. Since 1897, Viennese artists grouped around the *Ver Sacrum* Journal. They also established an artistic group called the *Wiener Secession* whose members included Gustav Klimt (1862–1918), Joseph Maria Olbrich (1867–1908) and writer Hermann Anastas Bahr (1863–1934). Architects Otto Wagner (1841–1918), Josef Franz Maria Hoffmann (1870–1956) and Jože Plečnik (1872–1957) were also connected to the group. Around the same time, Koloman Moser (1868–1918), Josef Hoffmann, and Dagobert Peche (1887–1923) set up a *Wiener Werkstätte GmbH* company that produced fine ceramics, textiles, glass, and accessories for Secession interiors – another model for Ivan Levynskyi.

The Secession took on the unique national features of each country in which it found itself. In some cases, like Austria, it took on several ethnic variations. Even in Lviv one can distinguish between Hutsul and Goral, Ukrainian and Polish styles of Secession, depending on the historical and stylistic material used.

Instigating an aesthetic and social revolution required a rethinking of the relationship between humans and their surroundings; the world of things, buildings, dwellings, and apartments. All of the above mentioned masters sensed the crisis in those relationships and tried to harmonize them.

Homo sapiens differ from the rest of creation because they construct their own human world instead of adapting themselves to the existing one. Their incredible initial ambitions, for better or worse, were actually achieved: to become the main factor in shaping the face of the earth.

Everything started from the basics: tools, clothes, and primitive dwellings. These dwellings eventually improved, becoming a kind of a shell, or capsule for an individual or family. They were strictly utilitarian at first. Material took precedence over form. Function reigned supreme, as these dwellings were simply an extension of clothing, whose job was to protect from cold and rain. Later, they became shelters from animals and fellow humans, fortresses that were perhaps small and personal, but still places of safety.

Having provided themselves with all the necessities of dwelling, humans could not help but start to identify with their shells. In this way, the expression «my house» not only had the same meaning as «my clothes», but was also a manifestation of belonging and a statement that «my house» is partly «me». That is to say, my house is a part of myself, however strange that may sound. Thus, my home is not only my fortress, but in some way, my very self. Hence, dwellings started to obtain individual features. Craftsmanship, i.e. technology, became more important than materials, and houses became increasingly personified. They became more and more anthropomorphic, sometimes to the point of being grotesque, literally imitating human features.

Metaphorically, one can claim that the personality of a dweller, who so identifies with a certain house, shows through the facade of the building. The word «dwell» is of great importance. It isn't formal, alienated living, in which a person is actually estranged from the actual 'square meters' where he or she officially resides. This estrangement is the opposite of settling in. Certainly, many of us have experienced settling in to a certain space, like a new residence. At the very beginning, a new residence cannot really feel familiar, warm and comfortable, where one feels at home and can hide from the world, as well as experience the space as an extension of oneself. Just like a snail that has found its shell, it either has to modify it as it grows, or grow together with it. The shell is the snail's house. They've grown together. That's how this dwelling has actually becomes the snail itself. Of course this is merely an analogy. Nevertheless, it's important to understand that an ideal dwelling, which is more than mere, alienated «square meters», grows together with us to such an extent that it starts to shape us.

Gradually, clusters of dwellings began to form cities. We rarely think about the nature of a *settlement* or a *city*. We don't always distinguish them even though we may perceive a certain difference. A *settlement*, in the Ukrainian tradition, is called a *village*. This consists of separate dwellings – houses and cottages – scattered over the landscape. They conform to the landscape, fit in it, or make slight changes to it.

Cities, on the other hand, exhibit a greater degree of control over their environment in order to meet human needs. Nature is humanized to a considerably higher level, to the point where it turns into a perverse machine of human residence. The question remains as to whether or not people can make themselves feel at home in this huge machine. It seems that they often become prisoners or wheels in this machine of residence.

Nevertheless, the need to customize human habitats still remains, as well as the need to make oneself at home and turn these premises into true human dwellings, asylums, and means of self-expression.

Biblical Jericho (יריחו , اورشليم , ירושלים) – is considered to be the oldest city in the world. It dates back to 9000 BC, the Neolithic Period, and still exists to this day. What, then, defines a city? Visually, cities manifest

themselves through walls and towers. A city is part of a territory that sets itself apart by walls. European cities did not tear off their defensive wall «corsets» until the end of the eighteenth century. For example, the walls of Lviv and Cracow were pulled down under the Emperor Joseph II (1741–1790). This does not mean, however, that the nature of the city has changed. The essence of the city is still the same. Its walls, both real and virtual, are somewhat confining. This confinement gives form to the city both in a literal and metaphorical sense, just like the structure of a sonnet informs the content of the poem and the corset alters the shape of a woman's body. It's no longer sprawling; it's classical.

The very same corset of walls that fence in a small territory and compact human dwellings turns them into a kind of bird colony. The density of communication is much higher than in the landscape of a settlement lazing in the sun. The corset makes the city's heart beat faster. The circulation of human relations is much more intense, time is faster and space is much more congested, compressed and condensed.

However, the concept of the city – *civitas* or *polis* (πόλις) – does not only concern stones and buildings, but also the community that lives behind these walls. There are two notions of city – the architectural, which is material, and the social, which is rather spiritual. These two concepts have either been in conflict with each other (i.e. alienating) or they've been in concert, and interlacing. The city, then, either turns into a huge prison, a residence-machine on human wheels, or a space in which to develop dwellings for people.

Rather than outlining a city's history, it makes more sense to construct its *biography*, since cities, just like dwellings, are actual parts of us. They *live* in a very human sense, as another one of our covers, or shells. The city is a community, containing all of us who live here now. Our features show through the cities' walls. We put our city on, in a manner of speaking. We wrap ourselves in it, just like a warm blanket. That is the very core of what people mean when they say they are Viennese, Cracovian or Lvivian.

City biographies illustrate how a city can at times become alienated from its inhabitants and fall into decay, like Lviv in the second half of the eighteenth century. They may also become little more than military barracks, like Berlin under Frederick the Great (1712–1786). At the same time, there are instances when the very same city becomes dynamic and resilient; a place where one wants to live and can fully express him or herself in the widest sense of the word, i.e. build human nests.

There are several possible reasons for alienation, such as social stagnation, or the fact that people may have relocated and hadn't taken part in the construction of the city, and therefore weren't quite settled there. The walls might not have kept them warm, but as time went by they might have started to feel at home, or at least their children would have.

Those cities that are rendered habitable by their inhabitants are surprisingly complete and, as a rule, beautiful and harmonious, even if diverse.

However, cities that aren't loved by their inhabitants are invariably considered ugly, regardless of whether they are actually ugly from an architectural point of view. Like a woman, a city becomes beautiful when it is loved.

People have always tried to build the perfect city, often believing the illusion that in a perfect city, the social order will be perfect as well. Social visionaries planned their ideal cities, buildings and dwellings from scratch, actually aiming to implement social planning and correct the nature of humankind. They may also have wished to reinvent themselves in the widest meaning of the word – to set themselves free from the «square meters» prison, from a random rented corner, or even from homelessness.

Social visionaries tried to introduce harmony into designs for cities, buildings, furniture and other items. They tried to draft their plans for cities as perfect squares or circles. In the Lviv region there is an example of such an ideal city plan – the former (1783) German colony, Koenigsau, a village in Rivne not far from present-day Drohobych.

However, most cities, like trees, grew naturally. Cnossus (Κνωσός), along with other cities in Crete and ancient Greece, is an example of this type of formation. These cities embraced their landscape, catching onto a river, hill or a mountain.

In those times people were guided by rational considerations, like Hippocrates' (Ἱπποκράτης, 460–370 BC) notion of hygiene, or Plato's (Πλάτων, Πλάτων, 428/427–348/347 BC) social visions. Plato articulated his own vision of the ideal city in *The Republic*, taking into account both moral and political considerations. For Plato, the city needed to have a perfect centrifugal shape. Both location and scenery were important factors. Aristotle (Aristotélēs, Ἀριστοτέλης, 384–322 BC), however, based his conception of the ideal city on sanitation, defense and a few other criteria. Alexandria in Egypt (Alexandrea ad Aegyptum, Ἀλεξάνδρεια τῆς Αἰγύπτου, *ألكسندرية* – al-iskandariyyah) exemplified Aristotle's ideas.

The most symmetrical city was created by Hippodamus of Miletos (Ἱπποδάμος, 498–408 BC). The streets in his city formed a network of perpendicular lines. Each quarter had its own clear purpose – administrative, military, sacral, commercial etc. Piraeus (Πειραιῆς, Πειραιῶς, 451 BC), a port not far from Athens, and the Hellenic Pergamon (Pergamon, Pergamum, Πέργαμος – Bergama in modern Turkey) were also built according to his building schemes.

The ideal city from St. John's vision was a *civitas sanctis* for Christians, the Heavenly Jerusalem. Countless attempts have been made to actually draw and plan the city according to the vision. Many cities have placed bids for «Earthly Jerusalem» status (regardless of the *actual* Jerusalem). At least in a spiritual sense, Kyiv attempted to bid for this Earthly Jerusalem status and actually still does.

During the Renaissance, there was a proliferation of social visionaries pondering the ideal city. Utopian cities were described by Thomas More (1478–1535), François Rabelais (1494–1553), Francis Bacon (1561–1626), and Tommaso Giovanni Domenico Campanella (1568–1639). Even Leonardo da Vinci designed a multi-story city, replete with all the necessary infrastructure.

However, by the time those plans and books had been written, people had already started to build ideal cities. The trend was set in Northern Italy by the town of Palmanova, near Venice. Palmanova was created by architect Vincenzo Scamozzi (1552–1616) as an enneagon with centrifugal streets. Another example is Sforzinda, designed by Antonio di Pietro Averlino Filarete (1400–1469), and built for the Sforza family as an octagonal star inscribed into a circle.

Nevertheless, «perfect cities» (that were expected to become perfect societies in perfect dwellings), were not being built in Italy alone. Those closest to us and in the best condition are Zamość, founded and constructed by Bernardo Morando (1540–1600) in 1578, and Zhovkva, founded and built in 1594 by Italian architect Paolo, also known as Szczesny (Paolo, Paweł Szczesny, Szczesny z Żółkwi). It is clear these cities were built by great rulers. For instance, Zhovkva was built by the Crown Hetman of Rzeczpospolita, Stanisław Żółkiewski (1547–1620), and Zamość by the Chancellor of Rzeczpospolita, Jan Zamojski (1542–1605). Sharhorod and Brody were founded as ideal cities too, but their original architectural structure has not been preserved.

In the end, most people lived in old cities that grew chaotically and eventually turned into dense mazes. It was difficult to establish bearable living conditions, and it was difficult for inhabitants to feel settled. Therefore, it was necessary to both architecturally and socially reconstruct the texture of these unsociable (though vivid) cities. In the nineteenth century, some even tried to force renovations on outdated cities, like Voltaire-inspired Baron Georges-Eugène Haussmann (1809–1891), who hacked his way through the jungle of Paris, clearing the way for boulevards and thus creating the modern city that we are familiar with today.

The idea of making the world perfect (completely suitable to human nature) has always been part of the human consciousness. It had another focal point as well – the Great Creator of the Universe. Surely He couldn't have made this world so imperfect, as a place for human torments. It is humankind who reduced the world to such a miserable condition. Throughout the millennia, the Creator was perceived as a Great Architect, a Great Creator who designs and shapes the Universe with a compass and ruler in His hands. This vision of the Creator was especially common in the Enlightenment when He was seen as a Great Geometrician and Great Architect. Freemasonry was in its golden age, seen as the path to reinventing the world and human society by humanizing man's architectural surroundings. Freemasons founded cities like Washington, as well as countries like the United States of America. They were looking for perfect forms and they found them in classicism. The forgotten Greek and Roman classics were seen as the ideal form. In them, heavenly harmony existed, and ideal cities and societies could be created.

In the twentieth century, unfathomable futuristic visions appeared, some of which were even actualized. These were demonstrated in the functionalism of Le Corbusier (Charles-Édouard Jeanneret-Gris, 1887–1965) and Bauhaus Gesamtkunstwerk (Hochschule für Bau und Gestaltung – Higher School of Construction and Artistic Design – or Staatliches Bauhaus, 1919–1933). The best renditions can be seen in cities like Brasilia.

Let us now come back to our protagonist, Ivan Levynskyi, a person who became the main architect of Lviv as we know it today. At the end of nineteenth century, technology brought metal and glass into architecture. It would not be accurate to say that these had been never used before, just not on such a large scale. Metal significantly increased design and building capacity. The so-called Belle Epoque, the epoch of relative peace and prosperity, had begun. In the end, it turned into a Secession era, the golden age of Central European cities, including Lviv.

Levynskyi's factories thrived, and were instrumental in imbuing the city's architecture with harmony. Together with Professor Julian Zachariewicz (1837–1898), Levynskyi bought a vast area of southwestern Lviv and gradually transformed it into a fashionable district. Among Levynskyi's clientele were illustrious members of Galician high society, such as Counts Dzieduszycy, Rei, Siemieński and Rylski. Levynskyi worked in both the Viennese and Hutsul styles. Altogether, Levynskyi designed hundreds of buildings in Lviv, both independently and in cooperation with other builders and architects. The most impressive include the Siemieński-Lewicki Palace on Pekarska street, the Dnister Insurance Company building at the corner of Ruska and Pidvalna streets, the George hotel, Potulicki Palace at number 4 Matejko Street, the Monastery of Barefoot Carmelites (present-day Chuprynky Street), Lysenko Music Institute, and the Mikolasz Shopping Arcade (destroyed). In addition, Levynskyi's company designed the Lviv Opera (Lviv National Academic Solomiya Krushelnytska Opera and Ballet Theatre), the main railway station of Lviv, the Chamber of Commerce and Industry, and many more.

Although Levynskyi was the son of a Bavarian and a Galician, he actively fought for Ukrainian national causes. The following was written in the *Prosvita* calendar regarding the construction of the Dnister Insurance Company building at the corner of Ruska and Pidvalna streets in Lviv: «The entire project was completed by October, 1906. It is important to note that most of the work was done by Ruthenians. Professor Levynskyi entrusted the completion of the façade, and all architectural works to Obmiński, majolica decoration to Ruthenian architect Lushpynskyi, and supervision of the construction process to Ruthenian engineer Fylymon Levytskyi. Both the support staff and the apprentices were Ruthenians, as well as many bricklayers and carpenters. Tiling and joinery work was carried out by professor Levynskyi's factory; the tin-plating works were done by another Ruthenian, Mr Kohut; and the painting was done by Mr Geleta. Mr Lev Kachorovskyi did the varnishing, and Mr Stefanivskyi finished part of the metal work... All were Ruthenians, and generally speaking, all works and installations were carried out by local Lviv companies except the central heating, which was entrusted to a Viennese firm.»

The defeat of the West Ukrainian People's Republic in 1919 was a severe personal blow for Levynskyi, from which he never recovered. Nevertheless, his buildings still dominate the entire city, and they truly are suitable for living.

The tombstone at the builder's grave is engraved with the following epitaph: «He carved human souls by the power of his temper, the hammer of energy, and the blood of his heart.»

Ihor Zhuk Levynskyi's Lviv: the City and the Builder Summary of the main text

The historical architecture of Lviv tells a marvelous story. The streets are its chapters, and the facades, its pages. As we walk through the city, chapter by chapter, page by page, this story comes alive.

This book details the work of leading Galician architect and construction entrepreneur, Ivan Levynskyi, active in Lviv from 1880s through 1910s.

I. The Royal Capital City of Lviv, 1870–1910s: History, Politics, Architecture

At the end of the nineteenth and the beginning of the twentieth century, the architecture of Lviv was highly acclaimed. Due to liberal reforms in the Austrian Empire, the city gained self-governing status in 1870 as the capital of the Kingdom of Galicia and Lodomeria, within the Habsburg state. A rapid increase in population led to significant housing boom at the time. Other factors also contributed to the rise of numerous new buildings. Among these were the broadening administrative and political functions of the «royal capital city», its role as a transporting center, financial interchange and trade, and impressive achievements of culture and education.

Considerable assets were invested into building programs, forming a basis for the development of the construction industry. Under these new conditions, the level of professionalism among local architects grew. As a result, from 1870s through 1910s, Lviv's own school of architecture was in the making, and Ivan Levynskyi was its central figure.

II. Ivan Levynskyi, the Builder (1851–1919): Life, Entrepreneurship, Creative Work

Childhood, Youth, Maturity

Ivan Levynskyi was born on July 6, 1851. He grew up in Dolyna, one of Galicia's smaller towns, now a regional administrative center in Ivano-Frankivsk oblast. The future architect's father worked as a school principal. His mother was descended from a family of German migrants. After completing four years of school in Stryi, the ambitious young Levynskyi yearned to continue his education in Lviv at the Technical Academy (later renamed the Polytechnic).

Ivan Levynskyi entered the academy in 1869, and studied there for five years. In his student years he became acquainted with Professor Julian Zachariewicz, a prominent architect of Lviv during the era of Historicism, who played an important part in Levynskyi's professional biography.

In 1874, Ivan Levynskyi graduated from the Department of Engineering and began his professional career. He started his own construction business in 1881, which greatly propelled him forward in his professional development as an architect. Another important career step was buying the so-called *Kastelivka*, along with Julian Zachariewicz. *Kastelivka* was a big plot of land that swept along Krzyżowa (present-day General Chuprynka) and Nabelak (Kotliarevskyi) Streets. In 1885, Levynskyi established his factory on the grounds adjacent to *Kastelivka*. Another factory was built in 1890, in the area of Kortum Hill.

In 1901, Ivan Levynskyi was appointed professor at the Polytechnic, and was named head of the newly created chair of utilitarian construction. He went on to become one of the most competent professors at the school.

Levynskyi, the Entrepreneur

There is no doubt that Ivan Levynskyi has a special place in the history of Ukrainian business.

He was a leading contractor of Lviv at the end of the nineteenth and beginning of the twentieth century. Throughout this period he initiated a great number of construction projects. Levynskyi's firm successfully carried out construction works of any kind, including excavation work, bricklaying, stonemasonry and carpentry, as well as concrete and iron-concrete work, for objects of any scale. He was highly successful with architectural decoration commissions. Throughout his many endeavors, he consistently exhibited excellent management skills and proper leadership from the inception of a project to its completion. Ivan Levynskyi was a very active and versatile person, and his enterprise was noteworthy for its dynamism and vigor.

Заставка:
вул. Богомольця, 6.
Декоративний
рельєф
на фасаді.

Levynskiy also operated another branch of business, namely the manufacture of building materials. The largest subdivision of his factory produced ceramics – facade majolica, tiles, bricks of various shapes and colors. Small ceramic crafts, vases and utensils were also manufactured there. Attached to the factory was a powerful block of joiner shops and facilities for metalwork. By the end of the nineteenth century the factory had mastered artificial stone technology.

Levynskiy also invested his vital energy and money into real estate operations, as well as the «Zdorovia» («Health») factory producing carbonated beverages.

Levynskiy, the Architect and his Design Bureau

One can identify two distinct categories of buildings in Ivan Levynskiy's professional heritage. The first one presents edifices that feature him only as a construction entrepreneur. The second category features Levynskiy's works as an architect and designer.

In order to clearly outline Levynskiy's unique architectural style, one must first consider his theoretical works (i.e. texts of his lectures presented at the Polytechnic). In these texts, Levynskiy focused on the following pairs of categories: *builder* (*architect, utilitarian building*) monumental building, and *horizontal projection / vertical projection*. In accordance with the typology of architectural objects, Professor Levynskiy differentiated between various types of design. He defined horizontal projection as a construction scheme within the sphere of responsibility of the *builder* (*budivnychiy, budowniczy*), and vertical projection as the stylish appearance of the object, which falls under the domain of the architect. This system reflected the division of labor in Levynskiy's own architectural studio.

Levynskiy's personal interests as an architect were focused on the *utilitarian* (i.e. *functional*) issues, linked to the planning, economical and logistics aspects of construction and architectural design. Designing «vertical projection», along with stylish trimming, were the job of Levynskiy's assistant architects.

The Last Years

In the autumn of 1914, after the outbreak of World War I, Russian troops entered Lviv. In June of 1915, the Russians arrested Professor Levynskiy and sent him to the East as a hostage. Levynskiy had to stay in Kyiv for a great while. There he supervised construction of a Greek Catholic church and founded the «Pratsia» («Labour») society.

In March 1918, Levynskiy returned to Lviv. In autumn of the same year, the political downfall of the Austro-Hungarian Empire started.

During the Ukrainian-Polish war of 1918–1919, Ukrainians suffered defeat in the battle for Lviv. This signified hard times for Levynskiy, a well-known member of the local Ukrainian community. A particularly sore moment was his dismissal from the Polytechnic.

Ivan Levynskiy died on July 4, 1919 and was buried at Lychakiv cemetery in Lviv.

III. Levynskiy's City

According to the memoirs of his contemporaries, Ivan Levynskiy used to tour around the center and periphery of Lviv every day in his small single-horse carriage, stopping at all the construction sites under his supervision. We will now embark on a similar journey in Levynskiy's virtual carriage, through the five wards into which Lviv was divided under Habsburg administration.

Lviv West: From Kastelivka to Kortum Hill

Lviv was built in the Poltva river valley. The river ran from south to north, dividing the city into two parts, western and eastern. The Second ward of Lviv, *Krakivske*, occupied most of the city's terrain to the west of the river. In Levynskiy's time, an area traditionally called *Kastelivka* constituted its southwestern boundary. Levynskiy's intention was to create here, in partnership with his teacher Zachariewicz, a model colony of one-family houses, leading to a rise in architectural development.

The earliest villas constructed by Levynskyi's enterprise in Kastelivka, dating from 1889–1890, were at 4, 6 and 8 Magdalene (present-day Kolberg) Street. A bit later, in 1890–1891, 4 Nabelak Street and 20 Lenartowicz (Nechui-Levytskyi) Street were built. The villa with a picturesque corner tower at 21 Krzyżowa Street (1890s) exemplifies decorative innovations typical of the neo-romantic version of late Historicism architecture in Lviv. Levynskyi's style clearly resonated with the ideals of the Arts and Crafts Movement.

After a while, the focus of architectural development in Kastelivka was shifted to the construction of apartment houses. During the first decade of the twentieth century, numerous Art Nouveau (Secession) ornaments appeared on the facades of the new buildings. Residential houses at 5 and 7 Hodkiewicz (Bohun) Street (1906–1907) may be an example. The exterior of the house at 11A Krzyżowa Street (1906–1907), replete with folk ornaments, also exhibits typical Secession features. An important historical landmark of the early twentieth century in Lviv are the pair of apartment houses at 23 (1910–1911) and 25 (1908–1909) Nabelak Street.

The edifices of Ivan Levynskyi's own factory, located between Krzyżowa and Murarska (Yefremov) Streets, were of crucial importance for the owner's professional advance. From the establishment of the enterprise (1885) until Levynskyi's death, over thirty construction developments had been completed there, resulting in four main factory blocks taking their shape. The actual address of this industrial complex is 58A General Chuprynka Street.

In 1906, Levynskyi's company started construction of a *bursa* (dormitory) commissioned by the Ukrainian Pedagogical Society (1906–1908), located now at 103 General Chuprynka Street. Architects Tadeusz Obmiński and Lev Levynskyi developed the project in detail. Here again, folk art motifs were employed for the architectural design, based on the creative principles of the Secession style.

At the time, there was a plan to build a monumental edifice for Ukrainian national theatre in Lviv at the corner of Sapieha (present-day Bandera) and Shashkevych Streets, on a site located not far from Kastelivka. A model of the theatre, designed by Ivan Levynskyi and his colleagues, was displayed at an exhibition in 1910. On the neighboring plot (5 Shashkevych Square), the building of the Lysenko Music Society was designed in the mode of the early twentieth century Classicism and constructed by Levynskyi (1913–1916). The co-author of this project, Eugeniusz Czerwiński, was a leading architect of the Lviv school.

Next to the campus of the Polytechnic, at 2 Saint George Square, Levynskyi reconstructed the buildings of the Sacré Coeur monastery (1884–1885). He also built the Neo-Baroque palace of Count Potulicki (1891–1894) at 4 Matejko Street, according to the design by architect Jan Kudelski. Another project under Levynskyi's firm was the former *bursa* for deacons, constructed in the same area at 2 Skarga (Ozarkevych) Street (1903–1904).

In the second half of the nineteenth century, the appearance of the northern precincts of Lviv changed drastically. A new railway station complex, designed by Władysław Sadłowski and other architects, was erected in this area from 1901 to 1904. Ivan Levynskyi's company (*Levynskyi, Sosnowski and Zachariewicz* company at the time) was entrusted with key parts of the huge building project: bricklaying, stuccoing, carpentry, and concrete works.

At 6 Rappaport Street, not far from the railway terminal, Levynskyi's firm built an extended complex of Jewish hospital (1899–1903) designed in the Moorish style by architect Kazimierz Makłowski. The ceramic produced by Levynskyi's factory was an important component of the stylish «costume» of this building.

In 1890, Levynskyi and his partner Damaszewicz founded a new factory at the end of Yanivska Street (the site is located now close to 134 Shevchenko Street). Edifices of this industrial complex, however, have not preserved.

Lviv East: From Pasika Valley to Lychakiv

Lychakivske, the Fourth city ward, was the eastern district of Lviv under the Habsburgs. In the 1900s, a lively building boom gave rise to dozens of new streets in this area.

On one of these streets, Asnyk Street (present-day Bohomolets), Levynskyi created an ensemble of residential houses grouped around an open yard. On the northern side of the street a cozy «bay» was designed, lined with odd-numbered buildings. These are houses 3, 5, and 7 (1905–1906), 9, and 11 (1904–1905). The apartment houses 4, 6 (1905–1906), and 8 (1906–1907), all facing the «regulation line», shape the opposite side of the street.

The facades of Asnyk Street show how the forms of Art Nouveau style had been adapted to the local pattern of residential architecture of the 1900s. An important role in the development of this model played Tadeusz Obmiński – an outstanding architect in the first third of the twentieth century, and later a professor at the Polytechnic in Lviv. Obmiński defined the character of the «vertical projection» for numbers 4 and 6 Asnyk Street. His style is also visible in some other houses constructed by Levynskyi's company, which are among Lviv's most remarkable Secession structures. The apartment buildings at Domagalicz (Pavlov) Street – 1, 2, 3, and 4 (1905–1906), 14–16 Kochanowski (Levytskyi) Street (1906–1907), 70 Lychakivska Street (1905–1906) should be mentioned in this context.

Not far from the lower section of Lychakivska Street, Levynskyi managed to carry out another open-yard project with an apartment complex around the perimeter. The open courtyard on Glinianska (Dontsova) Street is formed by apartment houses 8, 8a, 10, and 10a (1906–1907). Lev Levynskyi, the nephew of Ivan Levynskyi, most likely collaborated with him in developing the design.

A special feature of the Lychakivske area was the concentration of Lviv's most important medical institutions within the district. For example, Levynskyi's firm constructed the private clinics of Dr. Solecki at 107 Lychakivska Street (1908). According to published records, Oleksandr Lushpunskyi, a gifted young architect at the time, implemented the detailed design for this medical institution.

Among the firm's later projects was a villa at 12 Wyspiarski (Vyshenskyi) Street (1911–1912), a masterpiece characteristic of late Art Nouveau forms.

Lviv North: From the Old Market to Klepariv

The Third ward, *Zhovkivske*, covered the northern part of the city. Castle Hill, the highest of the hills surrounding the Midtown district, constituted Zhovkivske's southeast boundary. Levynskyi's activity in this area was related mostly to the reconstruction of local historical churches.

Thus St. John the Baptist Roman Catholic Church near the Old Market Square was reconstructed from 1887 through 1890 (design by Julian Zachariewicz). The reconstruction of this church, one of the oldest in Lviv, was entrusted to Levynskyi.

St. Onuphrius Church was another Lviv landmark reconstructed by Ivan Levynskyi. An extension, based on Edgar Koväts' design, was completed in 1902.

Beyond the northern boundary of Zhovkivske, within the territory of a suburb settlement Klepariv, a reading hall of the *Prosvita* Society was constructed in 1909–1910. This project was initiated by Levynskyi, and completed with the support of his firm.

Lviv South: From the Citadel Hills to Stryiskyi Park

The southern part of Lviv was known as *Halytske*, the First city ward. Stryiskyi Park became its heart, and the site of the so-called *Kraieva* (Krajowa) Exhibition, held in 1894. Ivan Levynskyi constructed some of the exhibition halls for the event, including one commissioned by local Ukrainian institutions, designed by Julian Zachariewicz.

At 21A Supinski Street (now – Kotsiubynskyi Str.), next to the Citadel complex, Tadeusz Obmiński designed a dormitory for Ukrainian students, built in 1905–1906. Levynskyi was a member of the construction committee, actively participating in the implementation of the project.

Between Stryiskyi Park and the Citadel hills, Ivan Levynskyi's construction firm erected a number of apartment houses over the years. A sample of the modernized version of Neoclassical architecture is the house at

14 Pulaski (Parkova) Street (1909–1910). It is likely that plans for the building were drawn by Witold Minkiewicz and/or Władysław Derdacki, young colleagues of Professor Levynskyi starting their careers at the architectural department of Lviv Polytechnic at that time.

Another important monument to Lviv's early twentieth century architecture is the Chamber of Commerce and Industry building at 17-19 Akademichna Street (present-day Shevchenko Avenue). Its architecture reflects the moment when Art Nouveau style was replaced by Neoclassicism of the early twentieth century. It was one of the most important projects of Alfred Zachariewicz, son of Professor Julian Zachariewicz, who became the pioneer of reinforced concrete construction in Galicia. Ivan Levynskyi acted as the executive builder overseeing the construction of the Commerce and Industry Chamber's splendid offices.

In the late nineteenth century, a number of fashionable shopping arcades were opened in Lviv's downtown. The biggest one, Mikolasz Arcade, was designed by Levynskyi's bureau and constructed by his enterprise (1899–1901). Zachariewicz Jr. was an active collaborator on the job. The building was more than a hundred meters long and straddled the block between the George Hotel and the beginning of Kopernik Street. Unfortunately, the arcade did not survive to the present day.

The Midtown: Terrain of the «Ring»

During the nineteenth century, the center of Lviv gradually moved from the Market Square of Midtown to the site of the western segment of the former city fortifications. Hetmanska and Karl Ludwig Streets (presentday Svobody Avenue) were laid here, and simultaneously the adjacent Mariatska Square took its shape. Levynskyi's firm constructed a new building for the top-class George Hotel at 1 Mariatska Square (1899–1900), after the architectural design of the Viennese associates Ferdinand Fellner and Hermann Helmer.

Construction of the new Civic Theatre was completed in 1897–1900, thus perfecting the architectural panorama of the Midtown. This structure was considered to be Lviv's greatest monument of the Historicism architecture. Zygmund Gorgolewski was the designer of the theater, and Ivan Levynskyi completed its construction.

The Dnister Insurance Company building at 20 Ruska Street holds a special place among Levynskyi's projects. The building was multifunctional, accommodating a bank office, a residential block, a gym and some shops. Secession forms were combined with folk motifs in its decoration, designed by Tadeusz Obmiński. Of special interest here are the two bas-reliefs depicting the historical arms of Galicia and Kyiv.

IV. After Levynskyi

Ivan Levynskyi was buried in the southeastern section of Lychakiv Cemetery on field number seventy-three. His gravestone is decorated with the symbolic motif of a broken column.

More than ninety years have passed since the death of the great builder, but most of his constructions are still in good condition, and have retained their original function.

P. S. Levynsky's Trace in Kyiv

A fine work of art documenting Ivan Levynskyi's stay in Kyiv is his portrait painted in 1916 by a noted Ukrainian artist Fotii Krasyskyi. Now this portrait is stored at the National Art Museum of Ukraine, Kyiv. Our album contains a color plate presenting this highly valuable painting.

Подяки

Заставка:
вул. Руська, 20.
Керамічне панно
на фасаді.

Висловлюємо щирі подяку організаціям та особам,
які допомогли реалізувати проект цього видання, зокрема:

генеральному директорові Національного художнього музею України п. Анатолію Мельнику (Київ);

директорові Державного архіву Львівської області п. Вячеславу Куцингі;

директорові Центрального історичного архіву України у Львові п. Діані Пельц;

генеральному директорові Львівської Національної наукової бібліотеки України ім. В. Стефаніка
проф. Мирославу Романюку;

директорові Науково-технічної бібліотеки Національного університету «Львівська політехніка»
п. Олександрю Шишці;

президентові Фондації «Центр міської історії Центрально-Східної Європи» г-ру Гаральду Бінгеру (Відень);

пп. Ігору та Ірині Котлобулатовим (Львів).

У підготовці до публікації графічних додатків, включених до книги, технічну допомогу надав
Центр міської історії Центрально-Східної Європи (представництва у Львові).

Опрацюванню історичних матеріалів сприяли консультації наукових експертів інституту
«Укрзахідпроектреставрація» пп. Ігора Сьомочкіна та Василя Слободяна (Львів).

Окрему подяку висловлюємо працівникам читального залу Державного архіву Львівської області
за сприяння ефективній роботі з архівними документами, на яких базувався проект.

Зміст

Передмова Тараса Возняка Великий будівничий Іван Левинський	5
Вступ	13
I. Королівське столичне місто Львів, 1870–1910-ті роки: історія, політика, архітектура	14
II. Будівничий Іван Левинський (1851–1919): життя, підприємництво, творчість.....	16
Дитинство, молодість, зрілі літа	16
Левинський-підприємець	20
Левинський-архітектор та його проектне бюро	27
Останні роки	30
III. Місто Левинського	33
Львів – захід: від Кастелівки до Картумової гори	35
Львів – схід: від долини Пасіки до Личакова	85
Львів – північ: від Старого Ринку до Клепарова	117
Львів – південь: від пагорбів Цитаделі до Стрийського парку	123
Львів – Середмістя: терени «рінгу»	139
IV. Після Левинського	156
P. S. Київський слід	158
Львів Левинського: карта	160
Об'єкти, позначені на карті	162
Місцеві терміни, пов'язані з архітектурою та будівельним підприємництвом.....	165
Показчик вулиць та площ Львова, згаданих в основному тексті	165
Показчик імен	168
Архівні документи та історичні фотографії, репродуковані в альбомі	165
Список скорочень	165
Introduction by Taras Voznyak. The Great Builder Ivan Levynskyi	171
Ihor Zhuk. Levynskyi's Lviv: the City and the Builder. Summary of the main text	177
Подяки	182

Науково–популярне видання

Ігор Жук

Львів Левинського: місто і будівничий

Альбом

Головний редактор *Олена Мовчан*

Відповідальний редактор *Леся Іванчук*

Випусковий редактор *Іван Андрусяк*

Технічний редактор *Олександр Гончар*

Візуальна концепція та дизайн *Андрія Будника*

Верстка, кольорокорекція *Андрія Будника*

Коректори: *Наталія Кондратенко, Олександр Стукало, Ольга Купріян*

Підписано до друку 23.11.2010 р.

Формат 70x100/8. Папір крейгований.

Гарнітура Futuris. Друк офсетний.

Ум.-друж. арк. 32,2. Наклад 2000 пр.

Зам. №338

ТОВ «Видавництво «Грані-Т»

вул. Бориса Гмирі, 2, офіс 10, м. Київ, 02140, Україна

тел./факс: +38 (044) 200-12-57 (58, 59),

+38 (044) 227-80-43, +38 (044) 353-60-69

Відділ збуту: +38 (044) 209-16-42, +38 (044) 592-28-27

office@grani-t.info

www.grani-t.com.ua

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єкта
видавничої справи ДК № 2453 від 27.03.2006.

Друк: видавничий гім «АДЕФ-Україна»

01030, Київ, вул. Б. Хмельницького, 32, оф. 40а

тел.: (044) 284-08-60, факс: (044) 284-08-50

e-mail: adef@adef.com.ua

www.adef.com.ua

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції серія ДК №334 від 09.02.2001 р.